150 ÉVES A FŐVÁROSI KERTÉSZET

FŐKERT

1867–2017

150 ÉVES A FŐVÁROSI KERTÉSZET 1867–2017

150 ÉVES
A FŐVÁROSI KERTÉSZET
1867–2017

Felelős kiadó
Szabó József vezérigazgató | FŐKERT Nonprofit Zrt.

Kiadó
FŐKERT Nonprofit Zrt. | www.fokert.hu

Szerkesztette
Dékány Szilveszter

A szövegek megírásában és összeállításában közreműködtek
Rosta Gábor, Ormos Imre Alapítvány,
Szent István Egyetem Kertművészeti és Kerttechnikai Tanszék

Segítségükért fogadják kiemelt köszönetünket
Csáki Tamás, Komlósné Hlatky Katalin, Rózsa Gyula, Szakács Barnabás,
Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Tanszék,
Budapest Főváros Levéltára, Zöldkalauz
és a FŐKERT Nonprofit Zrt. jelenlegi és egykori munkatársai

Nyomta és kötötte
Pharma Press Nyomdaipari Kft. | www.pharmapress.hu

ISBN 978-615-00-0009-1

Budapest, 2017

Fotók
Boldizsár Andrea, Egyed Péter, Fortepan.hu,
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény,
FŐKERT-fotóarchívum, Kiss Rita, Magyar Művészeti Akadémia,
Shutterstock, Szabó Zoltán

**A kötetet tervezte, tördelte és nyomtatásra előkészítette,
a képeket szerkesztette és feldolgozta**
Fákó Árpád

Olvasószerkesztő
Ólmosi Zoltán

Kreatív szöveggondozás
Duba Gábor

Korrektor
Szalay Katalin

FŐKERT FŐVÁROSI KERTÉSZETI NONPROFIT ZRT.
BUDAPEST

Budapest Főváros Levéltára

BUDAPEST Green

BUDAPEST
A VÁROS, AMELY EGYESÍT

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY

SZENT ISTVÁN EGYETEM

A FŐKERT-LOGÓ ÉVTIZEDEI

1950-ES ÉVEK

FŐKERT

1960-AS, 1970-ES ÉVEK

1867
FŐVÁROSI KERTÉSZETI V.
BUDAPEST, VII. DOB U.90.

1990-ES ÉVEK

FŐKERT

2010-ES ÉVEK

FŐKERT

TARTALOMJEGYZÉK

6 TARLÓS ISTVÁN FŐPOLGÁRMESTER KÖSZÖNTŐJE

8 SZABÓ JÓZSEF VEZÉRIGAZGATÓ BEVEZETŐJE

11 150 ÉVES A FŐKERT
12 ELŐZMÉNYEK (1755–1867)
14 A KEZDETEK (1867–1914)
21 A HÁBORÚS ÉVEK (1914–1945)
21 AZ 1950-ES ÉVEK
25 LAKÓTELEPEK ÉPÍTÉSE ÉS A ZÖLDFELÜLETEK NÖVEKEDÉSE
31 A HANYATLÁS ÉVEI
31 A RENDSZERVÁLTÁS ÉS A FŐKERT
32 SZERVEZETI ÁTALAKULÁSOK SOROZATA
35 A 2010-ES ÉVEK – EGY ÚJ KORSZAK KEZDETE
37 A FŐVÁROSI KERTÉSZET VEZETŐI 1867-TŐL NAPJAINKIG

40 JUBILEUMI ÉV 2017

I. NAGY PARKOK, TÖRTÉNELMI PARKOK
44 TABÁN
52 VÉRMEZŐ
58 GELLÉRT-HEGY
66 HAJÓGYÁRI-SZIGET
70 MÚZEUMKERT
76 NÉPLIGET
82 VÁROSMAJOR
88 MARGIT-SZIGET
98 SZENT ISTVÁN PARK
102 VÁROSLIGET

II. VÁROSKÉPILEG KIEMELT TEREK, ZÖLDFELÜLETEK
110 BUDAVÁR – POLGÁRVÁROSI TEREK
HESS ANDRÁS TÉR
DÍSZ TÉR
BÉCSI KAPU TÉR
118 CLARK ÁDÁM TÉR
122 DEÁK TÉR
126 ERZSÉBET TÉR
130 HONVÉD TÉR
134 MÁRCIUS 15. TÉR
140 SZABADSÁG TÉR
146 VIGADÓ TÉR
150 II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉR
156 FŐVÁM TÉR
160 NEHRU PART
164 FENEKETLEN-TÓ
170 GESZTENYÉS KERT

III. VÁROSKÉPILEG KIEMELT FASOROK
174 TÓTH ÁRPÁD SÉTÁNY
180 BUDAI DUNAPART
BEM RAKPART
VÁRKERT RAKPART
PÁZMÁNY PÉTER RAKPART
186 SZILÁGYI ERZSÉBET FASOR
190 DUNA-KORZÓ
194 NAGYKÖRÚT
198 KISKÖRÚT
202 ANDRÁSSY ÚT
KODÁLY KÖRÖND
OKTOGON
210 ÜLLŐI ÚT

IV. EGYÉB TEVÉKENYSÉG
216 LAKÓTELEPI ZÖLDFELÜLETEK
222 TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

230 JÖVŐKÉP

231 IRODALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNTŐ

AZ EMBER NEM TUD A TERMÉSZET NÉLKÜL LÉTEZNI. RÉSZE ANNAK A NAGYOBB RENDSZERNEK, AMELY ÉLETBEN TARTJA, AMELYBEN ÉLETFUNKCIÓI GYÖKEREZNEK. AZ EMBER A TÖRTÉNELEM SORÁN VÁROSOKAT ÉPÍTETT, AHOL IGYEKEZETT KIALAKÍTANI A TERMÉSZET EGY KIS SZELETÉT: KERTEKET ÉS PARKOKAT GONDOZOTT, FÁKAT ÜLTETETT. A CIVILIZÁCIÓ TÖRTÉNETE EGYBEN A KERTEK TÖRTÉNETE IS.

A PARKOK ÉS FASOROK UGYANÚGY RÉSZEI A VÁROS ÉLETÉNEK ÉS MŰKÖDÉSÉNEK, MINT AZ ÉPÜLETEK, A KÖZMŰVEK VAGY A HIDAK. PARKOK ÉS FASOROK NÉLKÜL LELKETLEN, RIDEG LENNE A VÁROS, ÉLETRE ALIG ALKALMAS.

MINDANNYIAN KÖTŐDÜNK BUDAPEST EGY-EGY ZÖLDTERÜLETÉHEZ, GYERMEKKORUNK JÁTSZÓTERÉHEZ, EGY KÖZELI PARKHOZ VAGY SPORTPÁLYÁHOZ. AHOGY MI VÁLTOZTUNK AZ ÉVEK SORÁN, EZEK A ZÖLDFELÜLETEK IS VÁLTOZTAK, SZERENCSÉS ESETBEN FEJLŐDTEK, ROSSZABB ESETBEN ELTŰNTEK. A VÁROS NEM STATIKUS, ÁLLÓ RENDSZER, HANEM ÁLLANDÓAN VÁLTOZÓ, ÁTALAKULÓ ORGANIZMUS, FEJLŐDNI KÉPES SZERVEZET, AMELYNEK MINDANNYIAN RÉSZEI VAGYUNK. ENNEK AZ ORGANIZMUSNAK A LÉTEZÉSÉHEZ ELENGEDHETETLENEK A VÁROSI ZÖLDTERÜLETEK, HISZEN OXIGÉNT TERMELNEK, VIZET PÁROLOGTATNAK, MEGKÖTIK A SZÉNDIOXIDOT, A SZÁLLÓ PORT, CSÖKKENTIK A ZAJTERHELÉST. EZEKEN TÚL PSZICHOLÓGIAI HATÁSSAL IS VANNAK

RÁNK, ÉLHETŐVÉ TESZIK A VÁROST. A VÁROSI ÉLET MINŐSÉGE NAGYBAN FÜGG A VÁROSI ZÖLDTERÜLETEK NAGYSÁGÁTÓL, RENDEZETTSÉGÉTŐL.

EGY VÁROS NEMCSAK ÉPÜLETEKBŐL, UTAKBÓL, KÖZMŰVEKBŐL ÁLL, RÉSZÉT KÉPEZIK A TERVEZETT ZÖLDFELÜLETEK, A KARBANTARTOTT FASOROK IS. A KERTÉSZEK SZEZONRÓL SZEZONRA ÜLTETIK ÚJRA AZ EGYNYÁRI ÁGYÁSOKAT, DE EMBERÖLTŐKBEN IS GONDOLKODNAK, AMIKOR FÁKAT, FASOROKAT ÜLTETNEK. MA MÁR KISZÁMÍTHATÓ A PARKOK ÉS FASOROK GAZDASÁGI ÉRTÉKE, DE UGYANÍGY KISZÁMOLHATÓ A TÁRSADALMI HASZNOSSÁGUK IS, HA FIGYELEMBE VESSZÜK A PARKOK LÁTOGATOTTSÁGÁT ÉS A LAKOSSÁG KIKAPCSOLÓDÁSÁT SZOLGÁLÓ FUNKCIÓIT.

KÍVÁNOM, HOGY A 150 ÉVES FŐKERT A JÖVŐT IS AZ ELŐDÖK NAGYSZERŰ MUNKÁJÁHOZ MÉLTÓ GONDOSSÁGGAL ÉPÍTSE A FŐVÁROSIAK SZÁMÁRA.

MINDEN KEDVES OLVASÓNAK KELLEMES MÚLTIDÉZÉST KÍVÁNOK!

TARLÓS ISTVÁN
FŐPOLGÁRMESTER

BEVEZETŐ

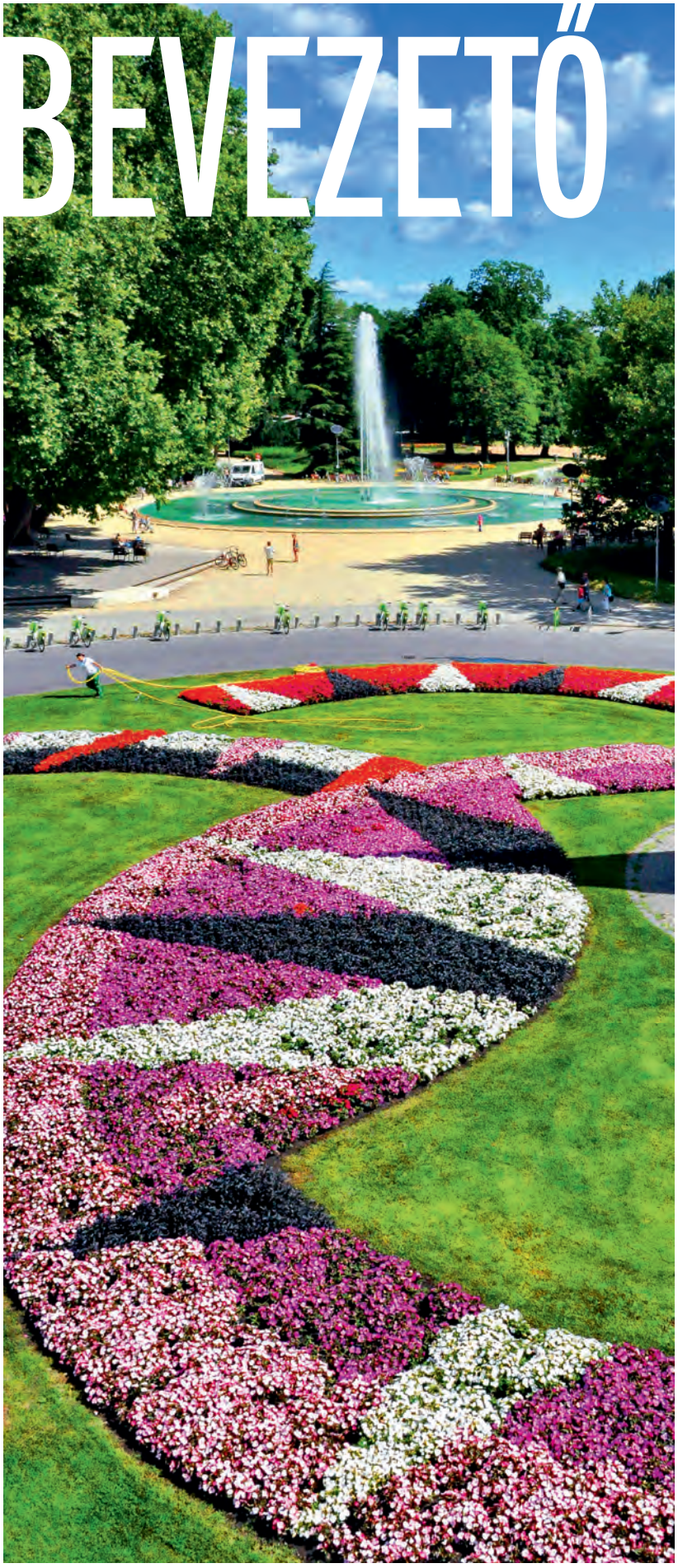

A FŐVÁROS KERTÉSZETE

– MAI HIVATALOS NEVÉN A FŐVÁROSI KERTÉSZETI ZÁRTKÖRŰEN MŰKÖDŐ NONPROFIT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG – 2017-BEN ÜNNEPLI ALAPÍTÁSÁNAK 150. ÉVFORDULÓJÁT.

A kiegyezés évében, 1867-ben alapított Városi Kertészet eredetileg a Városliget kertészeti munkáinak elvégzésére létesült, de az évek során egyre több park és fasor került a kezelésébe. 1873-tól Pest, Buda és Óbuda egyesítése, Budapest megszületése után már az egész Főváros kertészetévé vált a vállalat. Az elkövetkező évtizedek a város és a kertészeti vállalat fejlődését hozták, újabb és újabb parkok, fasorok jelentek meg, Budapest világvárossá lett, amihez hozzájárult a város parkjainak és fasorainak gondozottsága is.

Az elmúlt másfélszáz év során a FŐKERT megélt fejlődő, fellendülő időszakokat és elszenvedett szűkülést, rombolást is. A kertészeti vállalat a jó és a kevésbé kedvező időszakokban is az adott keretek között a legjobbat, a legszebbet igyekezett megvalósítani, évtizedekre előre gondolkodva ültetett, gondozott, fenntartott, épített. Elődeink munkájának gyümölcsét mi is élvezzük, a mi munkánk eredményét – reményeink szerint – utódaink fogják majd dicsérni.

A budapesti közparkok és kiemelt fasorok nem tekinthetők a kertészek belső szakmai ügyének, mindenkire hatnak, aki a városban él vagy akár csak látogatója a Fővárosnak. Budapest nemcsak a Parlamentet, a Hősök terét, vagy a Duna-partot jelenti, hanem a Városligetet, a Margit-szigetet, vagy akár a Vérmezőt is. A parkoknak és fáknak ugyanúgy megvan a maguk története, mint a történelmi tereknek vagy a híres épületnek.

Budapest polgárai joggal lehetnek büszkék a Főváros történelmére. Pest, Buda és Óbuda lakossága a történelem során számtalanszor volt kénytelen újjáépíteni a várost, a kertészek pedig újraültették az elpusztult növényállományt. Az elmúlt 150 évben minden történelmi változás nyomott hagyott a városon, ahogy a város zöldfelületein és magán a FŐKERT szervezetén is.

A FŐKERT Nonprofit Zrt. a Főváros kertészete, Magyarország legnagyobb és legidősebb kertészeti vállalata. 150 év szakmai tapasztalatával, szakembergárdájával, innovatív kutató-fejlesztő munkájával, a legnagyobb tudásközpont- és műhely, a szakma „zászlóshajója" az országban. A városi zöldterületek és fasorok egyre inkább bekerülnek a közbeszédbe, és ez a jövőben még inkább így lesz. Ahogy egyre melegebbek a nyarak, ahogy időnként pusztító viharok tépázzák a városi fákat, ahogy újabb és újabb kártevők jelennek meg a városokban, úgy a városi kertészet munkája is egyre összetettebbé, szakmailag is komplexszé válik, mind jobban felértékelődik. A budapesti közművállalatok az életfeltételeket biztosítják a város lakóinak, a FŐKERT pedig életminőséget teremt. Ahogy a múltban igazodni kellett a változó gazdasági és politikai körülményekhez, a jövőben is szükség lesz a kertészek kitartó és gondos munkájára, az előretervezés, a stratégiai gondolkodás képességére. Éppen ezért fejleszti humán- és gépi kapacitásait a FŐKERT Nonprofit Zrt., hiszen előre kell tervezni 20-40 évet, amikor fasorokat ültet, előre kell tervezni, amikor játszótereket épít, amikor a komposztálótelep kapacitását növeli, vagy amikor a termesztőtelep modernizálását, energiahatékonyságának növelését tervezi. A FŐKERT a jövő Budapestjéért dolgozik!

A jubileumi kötet, amelyet az Olvasó a kezében tart, az elmúlt 150 év budapesti várostörténetét mutatja be a fővárosi zöldterületeken keresztül. Budapest parkjai, fasorai mind a történelem lenyomatai, magukon viselik az elmúlt másfél évszázad összes rezdülését, jó és rossz eseményét. Azt mondják, akinek nincs múltja, annak nincs jelene sem, és akinek nincs jelene, az nem érdemli meg a jövőt. Ez a kötet egyfajta számvetés. Összefoglalása a múltnak, mérföldköve a jelennek, és egyben elindítója, minőségi mércéje a következő 150 évnek.

Ezt csak kellő szakmai alázattal, türelemmel, céltudatossággal, kitartással és folyamatosan magasan tartott minőséggel lehet elérni. Magam is vallom Teréz anyai szavait: *„Úgy érezzük, hogy amit teszünk, az csak egy csepp a tengerben. De anélkül a csepp nélkül azonban sekélyebb volna a tenger."*

Ehhez kívánok Önnek kellemes történelmi kalandozást, jó hangulatú múltidézést!

Szabó József
vezérigazgató
FŐKERT Nonprofit Zrt.

150 ÉVES A FŐKERT

A MÁSFÉL ÉVSZÁZADOS JUBILEUM KÜLÖNLEGES ALKALOM EGY CÉG ÉLETÉBEN. MAGYARORSZÁGON ÉS KÜLÖNÖSEN BUDAPESTEN KEVESEN ÉRIK MEG AZ ALAPÍTÁS 150. ÉVFORDULÓJÁT, HISZEN TÚL SOK VÁLTOZÁS, TÚL SOK ÁTALAKULÁS TÖRTÉNT AZ ELMÚLT TIZENÖT ÉVTIZEDBEN. KIVÁLTKÉPP IGAZ EZ A **FŐVÁROSI KERTÉSZETI VÁLLALAT**RA. A TÖRTÉNELEM MINDEN REZDÜLÉSE ÉRINTETTE BUDAPESTET, NYOMOT HAGYOTT A VÁROS ZÖLDTERÜLETEIN, FÁIN, ÉS EZZEL EGYÜTT TERMÉSZETESEN A **FŐKERT**EN IS, AMELY FOLYAMATOSAN VÁLTOZOTT. VOLT OLYAN IDŐSZAK, AMIKOR A VÁLLALAT FÉNYKORÁT ÉLVE NÖVEKEDETT, TERJESZKEDETT, ÚJABB ÉS ÚJABB NAGYSZABÁSÚ FELADATOKAT OLDOTT MEG SIKERESEN. MÁSKOR PEDIG A KÁRMENTÉS KERÜLT ELŐTÉRBE. JÓ PÉLDA ERRE A HÁBORÚS IDŐSZAK, AMIKOR A CÉG ELVESZTETTE GONDOZOTT TERÜLETEINEK JELENTŐS RÉSZÉT, ÉS A HÁBORÚS PUSZTÍTÁS OKOZTA SEBEK BEGYÓGYÍTÁSA JELENTETTE AZ ELSŐDLEGES FELADATOT. A **FŐKERT** A NEHÉZSÉGEK ELLENÉRE IS MAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB ÉS LEGINKÁBB MEGHATÁROZÓ KERTÉSZETI VÁLLALATA MARADT, ÉS MA IS A MAGYARORSZÁGI KERTÉSZETI SZAKMA ZÁSZLÓSHAJÓJA.

KÖTETÜNK KÉT NAGY EGYSÉGRE BONTHATÓ. ELŐSZÖR A **FŐVÁROSI KERTÉSZET** ELMÚLT 150 ÉVÉNEK RÖVID TÖRTÉNETÉVEL ISMERKEDHET MEG AZ OLVASÓ, MAJD A **FŐKERT** KEZELÉSÉBEN ÉS GONDOZÁSÁBAN LÉVŐ TERÜLETEKBŐL MUTATUNK BE KORABELI ÉS MAI FOTÓKKAL GAZDAGON ILLUSZTRÁLT SZEMELVÉNYEKET. A TERÜLETEK LISTÁJA KORÁNTSEM TELJES, HISZEN EGYRÉSZT BUDAPEST MAI KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN BELÜL LÉVŐ ZÖLDTERÜLETEK EGY JELENTŐS RÉSZÉT MA MÁR NEM KIZÁRÓLAG A **FŐKERT**, HANEM AZ EGYES KERÜLETEK KEZELIK. MÁSRÉSZT EGY KÖNYV KERETEIN BELÜL LEHETETLEN VOLNA BEMUTATNI AZT A RENGETEG UTCAI FASORT, TERET, ZÖLDFELÜLETET, ÚT MENTI ZÖLDSÁVOT, PARKI FÁT, TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETET, „ZÖLD ZEGZUGOT", AMELYET A **FŐKERT** ÁPOL ÉS GONDOZ NAP MINT NAP A FŐVÁROSBAN. KIADVÁNYUNK A 150 ÉVES **FŐVÁROSI KERTÉSZET**NEK ÁLLÍT EMLÉKET, UGYANAKKOR A MÚLT ÉS A JELEN BEMUTATÁSA MELLETT A JÖVŐ FELÉ IS KITEKINT, HISZEN A VÁROSI ZÖLDTERÜLETEK SZAKSZERŰ GONDOZÁSA ÉS FEJLESZTÉSE, ESZTÉTIKAI ÉRTÉKEINEK NÖVELÉSE TOVÁBBRA IS TÁRSASÁGUNK LEGFONTOSABB KÜLDETÉSE.

ELŐZMÉNYEK (1755–1867)

1755-ben *Mária Terézia* rendelete nyomán kezdődött a mai *Városliget* területének tudatos fásítása. A korábban *Ökördűlő*nek, majd *Városerdő*nek nevezett területen először fűzfákat, utána szederfákat, majd akácfákat ültettek. A nemzetközi szakirodalom szerint ez volt a világ első közkertje és egyben a város első üdülőterülete.

1808-ban *József nádor* alakított a Liget arculatán, amikor az általa létrehozott Szépítő Bizottságon keresztül pályázatot írt ki a terület rendezésére. A pályázaton *Nebbien Henrik* (1779–1841) francia származású kertész, gazdasági tanácsos tervét fogadták el, amelyet 200 aranyforinttal jutalmazott a bizottság. Nebbien munkája a „Magyarország Népkertje" elnevezést viselte.

A Liget parkosításával párhuzamosan másutt is megindultak a városi faültetések. 1783-ban az Orczy-kertet, 1785-ben a Városmajort fásították.

Az 1789-es évhez fűződik az első Duna-parti fasor telepítése a mai Széchenyi tér helyén. Egyetlen ma is életben lévő példánya az a 228 éves akác, amely roskatagon, támfákkal alátámasztva áll a tér fái között.

1796-ban József nádor angolkertté alakíttatta a Margit-szigetet, amelynek krónikája a XIII. században alapított Domonkos-rendi apácakolostorral és az 1270-ben épített ferences kolostorral kezdődött. A Margit-sziget történetének következő fontos eseménye 1814. október 27-én történt, amikor a Napóleont legyőző koalíció uralkodói, *I. Habsburg Ferenc* osztrák császár és magyar király, *I. Sándor* orosz cár és *III. Frigyes Vilmos* porosz király itt pihenték ki a bécsi kongresszus fáradalmait, élvezték a tűzijátékot és a szüretelők táncát. A Margit-sziget parkosításával párhuzamosan megkezdődött a Várhegy fásítása is. Ebből a korszakból még ma is élő emlék a Várhegy déli rondellájánál található, impozáns méretű 220 éves japánakác, amely belül már üreges, és a vezérágakat is össze kellett kötni, de még áll, lélegzik, és remélhetőleg még sokáig díszíti a Várhegy oldalát.

A József nádor kezdeményezésére 1808-ban megalakult Királyi Szépítő Bizottság 1857-ig működött, biztosította a városi építkezések városrendezési szempontból átgondolt jellegét, stílusegységét, és nem utolsósorban szép kertekkel, parkokkal ajándékozta meg Budát.

A történeti hűség megkívánja, hogy megemlékezzünk róla: Pest-Budán már a reformkorban is dolgoztak kertészek. József nádor a bécsi Schönbrunn és a Burg kertészei közül a Tost kertész dinasztia három fiát hozatta Pestre, akik közül *Tost Károly* (1789–1852) húszéves korától haláláig, azaz 43 éven át volt a Margit-sziget főkertésze. A másik két Tost fivér közül *Antal* a Várban, *Vencel* a Nádorkertben (a mai Budafoki út környékén) dolgozott kertészként. Tost Károly a Margitszigeten kitűnő szakmai tudással és tervezőtehetséggel igyekezett összhangot teremteni az akkori szőlőültetvények és a felüdülést szolgáló díszkert funkciói között. Az egykori szakirodalom a legnagyobb elismerés hangján szólt a csodálatos szigeti növényegyüttesről, amely már magán viselte az úgynevezett tájképi kert elemeit, száműzve a történelmi vagy barokk kastélykertek mesterkélt, a növények természetével ellenkező alakra nyírott mértani formációit.

Tost Károly tehetségét az 1838-as nagy pesti árvíz is próbára tette, amely a Margit-szigeten is nagy pusztítást végzett. Az árvíz után eltüntették a pusztítás nyomait, és Tost Károly nagy „kertész-türelemmel" hozzálátott a növényállomány újratelepítéséhez. Megalkotta a ma is éppen ugyanott található rozáriumot – rózsakertet –, és fatelepítései közül ma is látható az a fenséges platán, amely a víztorony mellett mindenki tekintetét magára vonja.

Az 1840-es években *Széchenyi István gróf*, megunván Pest poros és piszkos utcáit, fasor telepítését határozta el. Nem volt könnyű vállalkozás, hiszen a fasor tervezett helyén állt a rossz emlékű Neugebäude (Újépület) amely, mint katonai létesítmény, sem ültetvényt, sem épületet nem tűrt meg puskalövésnyi távolságban. Széchenyinek Bécsben, a közös hadügyminisztériumban kellett kérvényeznie az engedélyt a fasor érdekében. Végül 1846-ban felesége, *Seilern Crescentia* „Virulj!" jelszóval, mozsárdurrogtatás közepette elültette a fasor első fáit a mai Szabadság téren, ahol *Telcs Ede* szobrászművész alkotása emlékezik meg az eseményről. Széchenyi fái túlélték annak az Újépületnek az 1897-es bontását, amelynek a helyére került a szépen parkosított Szabadság tér.

A Lánchíd megnyitásához kapcsolódva 1849-ben parkosították a Kirakodó teret vagy más néven Rakpiacot, a későbbi Ferenc József teret (mai Széchenyi István tér).

A szabadságharc leverése után, 1853–1854-ben sétányt telepítettek az Újvásár térre (mai Erzsébet tér), majd a következő évben akácfák telepítésével megkezdték a népligeti homok megkötését. Ezzel elindult a legnagyobb fővárosi közpark kialakítása.

1855-ben ünnepélyesen elültették az első fát a Múzeumkertben, majd 1862-ben parkosították a Horváth-kertet. 1866-ban megnyitották a Városligetben az Állatkertet, fásították a Vigadó teret és szomszédságában a Petőfi teret.

1865-ben a városligeti munkákra Pest városa szerződtette *Fuchs Emil* (1830–1896) kertészt.

E történeti áttekintésből látható, hogy már a Fővárosi Kertészet megalakulása előtt is alkalmaztak kertészeket a Várban, a Margit-szigeten, a Nádorkertben, az Orczy-kertben és olyan kastélykertekben, mint például a Károlyi kert. A város első közparkjának, a Városligetnek is volt műkertész alkalmazottja.

1867

1873

1877

1878

1880

1885

1885

1890

1891

1893

1894

1898

1900

1900

1901

A KEZDETEK (1867–1914)

Pest város vezetése a szaporodó parkok és fasorok miatt már 1867-ben napirendre tűzte egy városi kertészet megalapítását. Pest Szabad Királyi Város Tanácsa ezért 1867. március 19-ei ülésén (lásd a jegyzőkönyv 372. pontját) elhatározta a város fásítási ügyeinek leválasztását a városligeti kertészettől, és kültelki fásításra 2950 forintot, *„a Városligeti fanöveldére és oda kiváltandó felügyelői épületre 5000 forintot”* szavazott meg. Ezzel tulajdonképpen egész Pestre kiterjedő hatáskörrel megalakult a Városi Kertészet. Fuchs Emilt városi határozattal ekkor nevezik ki főkertésznek, és megbízzák a pesti parkok és fasorok gondozásával is. Pest, Buda és Óbuda csak 1873-ban egyesült, ekkor lett Fuchs Emil az egész főváros főkertésze. A városi kertészek egészen 1950-ig mindig városi alkalmazottak voltak, mert a városi kertészet nem öltött áru formát, mai szóval élve nonprofit tevékenységet végzett a főváros által biztosított pénzügyi keretből.

Már a Fővárosi Kertészet megalakulása idején faiskolát létesítettek a Népligetben, amely alapját képezte mindmáig legnagyobb parkunk (112 hektár) kialakításának. 1868-ban *Pecz Ármin* (1820–1896) műkertész* elkészítette a Népliget első tervét, amelyért 2000 forint jutalmat kapott. Ez a terv nem valósult meg, így 1870-ben a város főkertésze, Fuchs Emil vette kézbe a Népliget fásítását. A park 7765 darab értékes fájával ma is vonzó közparkja a fővárosnak, bár gyérebb látogatottsága miatt a Margit-szigetnek vagy a Városligetnek nem lehet versenytársa. A kisebb látogatottság azonban nem ártott a Népligetnek, sőt ez a mellőzöttség mentette meg az építészeti étvágytól.

1870 táján a fővárosban megközelítően 1 350 000 m² zöldterületet gondoztak. 1870-ben megalakult a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, és ez nagy lendületet adott a két város, Pest és Buda, majd az egyesítés után Budapest parkosításának, fásításának. *Podmaniczky Frigyes*t (1824–1907), a Közmunkák Tanácsa alelnökét már régóta foglalkoztatta, hogy minden lehetséges helyen közteret kell létesíteni. *„Egy régi bűnnek rendbe hozása érdemel még főtekintetet, mely, ha végigjárjuk Budapestet, minden figyelmes vizsgálónak, s különösen azoknak, akik itt élni kénytelenek, azonnal a szemébe ötlik – s e hiány, a fa-hiány, s sétányok, nyilvános kertek nem léte.”*

1873–1874-ben fásítják először a Gellért-hegyet, és parkosítanak a Várbazárban és a Lánchíd budai hídfőjénél.

1877-ben a Ferenc József téren (ma Széchenyi tér) elbontották a tíz éve ott álló koronázási dombot és mai, végleges helyükre telepítették Széchenyi István és Deák Ferenc szobrait.

A század utolsó évtizedei fővárosunk hatalmas fellendülését eredményezték. Ekkor épült ki sok nevezetes épületével az akkori Sugár út (ma Andrássy út). Ezt az útvonalat már *Kossuth Lajos* is követelte 1841-ben, amikor így írt a Pesti Hírlapban, „Mire van szüksége Pest Városának, hogy magára fővárosi alakot öltsön” című cikkében: *„Mindenek előtt a Városerdőig* (mai Városliget) *nagy fasorok ültetése kívántatik. Mi szép és kényelmes leend a pesti-ekre nézve az árnyas fasorok között, a Lánchídtól kezdve egész a Városerdőig mintegy parkban sétálni, s kocsizni, kikerülve a szűk, ronda Király utcát, annak unalmas, vég nélküli házsorát.”* A több évig tartó, 1884-ben befejezett, nagy sikerű építkezés a Fővárosi Közmunkák Tanácsának mint az „Összhangzó értelem” megvalósítójának az érdeme. A Vilmos császár úttól (mai Bajcsy-Zsilinszky út) az Oktogonig a keskenyebb szakaszt szép fasorral díszítették. Az Oktogon és a Körönd (ma Kodály körönd) közötti részt két lovaglóúttal szélesítették, és ott már négyes fasor található. A Kodály köröndtől az út attól is szélesebbé vált, hogy a palotákat előkerttel látták el, a Hősök teréig tovább növelve a látóteret. Az Oktogonig a szerény levélzetű, ám a várost jól tűrő ostorfákat telepítettek, az Oktogontól pedig a kedvelt és nagy díszítő értékű platánfák szegélyezték az utat. A tizenkilencedik század vége és a huszadik század eleje a platán térhódításának időszaka.

A főváros kertészei egymás után építették az új parkokat, fásították a tereket, ültettek fasorokat a rideg útvonalak mentén. Felismerték, hogy a fa nélküli utca csupán cső, amelyben csak közlekedni lehet, míg a fasor üdítő sétára csábít.

1888-ban a Fővárosi Kertészet új, üvegházakkal felszerelt telephelyet nyitott a Vágány utcában. Itt működött a Fővárosi Kertészet központja 62 esztendőn keresztül.

E korszak egyik legjelentősebb munkája a Köztársaság (ma II. János Pál pápa) tér megépítése volt. A teret hívták már Baromvásár térnek, Széna piacnak, Újvásártérnek, majd 1902-től Tisza Kálmán térnek, 1946-tól pedig Köztársaság térnek. 2011-től viseli II. János Pál pápa nevét. E helyen létesült 1856-ban Pest első gázgyára. A teret először 1897-ben parkosították, majd 1901-ben, 1967-ben és 1983-ban újjáépítették. 2011-ben a négyes metróvonal építése során ismét átépítették.

A századfordulótól a második világháborúig annyi közkert létesült, hogy szinte lehetetlen felsorolni őket. A Nagykörúton belül és Buda központi magjában szinte mindegyik ma is látható közkert ebben az időben épült. Ilyen az Erzsébet híd megépítésével egy időben (1901–1905) a Gellért-hegyi vízesés, a Szent Gellért-szobor és a kolonnád környékének kertészeti rendezése, valamint a Lánchíd melletti fásítások, a Várhegyre vezető Hunyadi János út parkosítása, a Kossuth Lajos tér és a József nádor tér faültetései. 1908 körül kezdődött meg a főváros külső útvonalainak fásítása, például Nagyboldogasszony út (ma Ménesi út), Szent Imre út (ma Villányi út). Ekkor jelentek meg a Kosztolányi Dezső által megénekelt *Üllői úti fák* is.

* A kereskedelmi kertészet és faiskolai termesztés egyik úttörője, nevéhez fűződik a Ludoviceum park átalakítása és a Múzeumkert tervezése. Két fia volt: Pecz Samu (1854–1922) a neves építész, egyetemi tanár és ifj. Pecz Ármin (1855–1927) Budapest első főkertésze, akinek nevéhez fűződik a millenniumi kiállítás kertészeti rendezése (1896), a budavári királyi palota kertészetének kialakítása, valamint a budapesti József Műegyetem parkosítása (1899–1902 k.).

1902

1902

1903

1905

1905

1906

1906

1907

1907

1907

1910

1911

1915

1916

1916

1919

1919

1923

1923

1924

1924

1927

1928

1928

1929

1929

1929

1930

1930

1930

1932

1933

1933

1934

1935

1935

1935

1936

1936

1936

1936

1936

1937

1937

1937

1938

1938

1938

1938

1938

1938

1939

1939

1939

1939

1939

1939

1939

1940

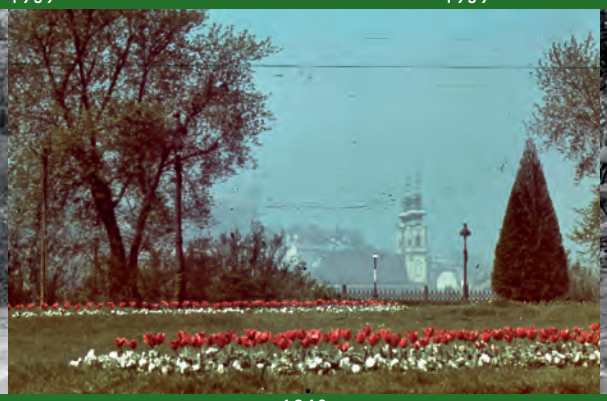
1940

1940

1940

1940

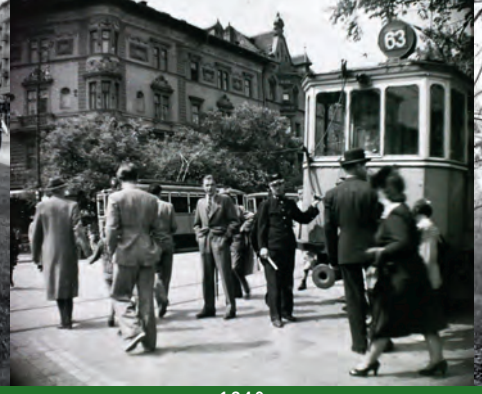

1940

1940

1940

1940

1940

1941

1941

1941

1941

1941

1941

1942

1942

1942

1943

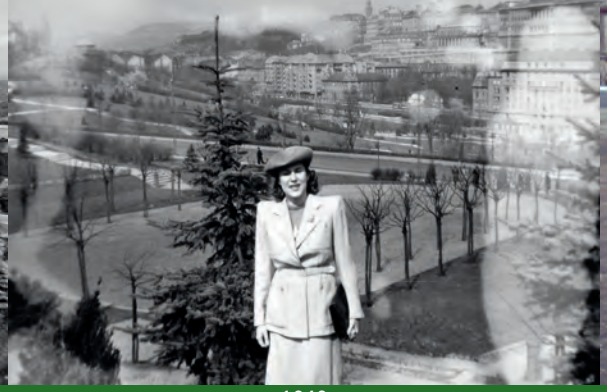
1943

1943

1943

1943

1943

1944

1944

1944

1945

1945

1945

1945

1945

1945

A HÁBORÚS ÉVEK (1914–1945)

Az I. világháború után nem lehetett folytatni a korábbi évtizedek fásítási, parképítési munkálatait. Az időszak legjelentősebb eseménye a játszóterek megjelenése volt, így a parkokban funkcióváltás történt. Az addigi díszparkok csak látványt nyújtottak, a játszóterek kialakításával viszont tartózkodóhellyé váltak. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején nyitották meg az első játszótereket, amelyek minden felszerelés nélkül még csak teret adtak a játékhoz. 1927-ben az orvostársadalom, az iskolaorvosok tuberkulózisra vonatkozó megdöbbentő statisztikai adataira hivatkozva kiállt a parkok gyarapítása, az utcák fásítása, valamint a vízcsappal és esőbeállóval is ellátott ideális játszóterek szükségessége mellett. A változás új feladatokat rótt a kertészekre, mert a növénytelepítésen és -gondozáson túl padokat, játszószereket és egyéb, úgynevezett parkálló eszközöket is kellett telepíteni. Ez megkövetelte, hogy a kertészek munkáját szakiparosok is támogassák, így a Fővárosi Kertészet személyi állománya asztalosokkal, lakatosokkal, szerelőkkel gyarapodott. A játszótérépítések első nagy virágkora az 1928 és 1933 közötti évekre tehető: körhintákkal ellátott játszóterek épültek a Gellért téren, a Tisza Kálmán téren (ma II. János Pál pápa tér), a Bécsi úti városi házak mögött, az Almássy téren, a Városligetben, a Klauzál téren és még sok más helyen. A II. világháború előtt 16 játszótere volt Budapestnek, összesen 42 játszószerrel.

A Fővárosi Kertészet 1937-ben 39 962 000 m² területen már 199 parkot, az utcákon pedig 86 000 sorfát kezelt.

A két világháború közötti időszakból a Szent István park (1928) és a Tabáni park (1932) megépítését fontos kiemelni. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1928-ban határozta el a Szent István park létesítését, és előírta környezetében az egységes városképet adó házak építését. A 33 173 m² nagyságú parkot 1930 és 1938 között építették. 1961-ben *Jancsó Vilmos*, majd 1974-ben *Csorba Veronika* tervei szerint – új játszóteret kialakítva – átépítették. A tér szabályos piramis alakzatú, amelynek széles alapzata a Duna-partra támaszkodik, középső, keskenyebb része a Pozsonyi útig tart, míg a piramis kis, négyzet alapú csúcsa a Pozsonyi úttól a Hollán Ernő (az építés idején Fürst Sándor) utcáig terjed. A Szent István park az első fővárosi park, amelynél az épületek elhelyezkedése igazodik a térhez, és nem fordítva.

1932-ben bontották le a Tabánt. A Krúdy által színes álomként megrajzolt városrész valójában egy egészségtelen nyomortanya volt a város közepén, amely megérett a lebontásra. A helyén épült meg a Tabáni park, Budapest egyik legszebb területe.

A második világháború előtti években még a Lukács fürdő környékének (Árpád fejedelem útja) rendezése érdemel figyelmet. A következő évek már a háborús készülődés jegyében teltek, amit a háborús pusztítás követett. 1944 telén, Budapest ostromakor a parkok 90 százaléka, az épületek és felszerelések 40 százaléka tönkrement. A felbecsült kár értéke közel 22 millió aranypengőre rúgott. A háború utáni években a kertészek szomorú kötelessége volt a parkokban eltemetett halottak kihantolása és eltemetése. Ez főleg a Városmajorban és a Népligetben adott munkát a kertészeknek. Amikor ezzel a lehangoló feladattal végeztek, napirendre került a beteg fák gyógyítása. A fákból eltávolították a lövedék- és repeszdarabokat, majd fasebkátránnyal kezelték a sebfelületeket. A kezeléshez tartozott a fák szilárdságát veszélyeztető üregek betömése cementhabarccsal. A gondozott zöldterület nagysága 1948-ban érte el a háború előtti szintet.

AZ 1950-ES ÉVEK

1948-ban állami tulajdonba került a Margit-sziget. A Fővárosi Kertészet, amely addig a főváros költségvetéséből gazdálkodó intézményként működött, 1949-ben önálló községi vállalattá alakult a virágtermesztési, parképítési és -fenntartási feladatok teljesítésére. 1950-ben a nagyobb virágüzletek (Gelb Malvin, Nagy Imre, Czigány Adél stb.) államosításával ezeknek a virágboltoknak az üzemeltetése is a Kertészeti Vállalat feladatkörébe került.

1950-ben Budapesthez csatolták a közvetlen agglomerációba tartozó városokat, községeket, és ezzel a Kertészeti Vállalat munkája is ugrásszerűen megnőtt. Olyan parkok, terek kerültek a főváros fennhatósága alá, mint a pestszentlőrinci Kossuth tér, az újpesti István tér, a rákosligeti Hősök tere, a pesterzsébeti Hősök tere (Emlékezés tere), a csepeli Tanácsház (ma Szent Imre) tér, a nagytétényi kastélymúzeum kertje, a mátyásföldi Mátyás király tér és a rákoskeresztúri Népkert.

Ezután következett az ötvenes évek komor világa. Még a játszóterek is kaszárnyaszerűen egyformák voltak: betonlábakon álló piros pad, három hinta, két libikóka és homokozó. Ebben az időszakban történt a korábban katonai gyakorlótérként használt Vérmező feltöltése és parkosítása, valamint az újonnan épült Népstadion parkosítása. Átalakították a Városligetet is, a monumentális Felvonulási tér kialakítása érdekében megkurtították a zöldfelületeket, 85 méteresre szélesítették a Dózsa György utat, elbontották a Regnum Marianum templomot, és újra megnyitották a Budapesti Nemzetközi Vásár épületeit. Mindez összességében komoly zöldfelület-veszteséget okozott a Városligetnek.

1953. július 1-jével a Fővárosi Kertészeti Vállalatot háromfelé osztották, így alakult meg a Budapesti Parképítő Vállalat, a Budapesti Parkfenntartó Vállalat és a Budapesti Virág- és Dísznövénytermelő Vállalat. Ugyancsak 1953-ban alakult meg a Kertgondozó Vállalat, amely 1960-ban beolvadt a Budapesti Parképítő Vállalatba. Ez a „profiltisztítás" az egymás közötti átfedések miatt nem járt sikerrel, ezért végül 1962. április 1-jén a három vállalat összevonásával megalakult a mai formájában működő Fővárosi Kertészeti Vállalat.

1946

1946

1946

1946

1946

1946

1946

1946

1946

1947

1947

1947

1948

1948

1949

1949

1949

1949

1949

1949

1950

1950

1950

1950

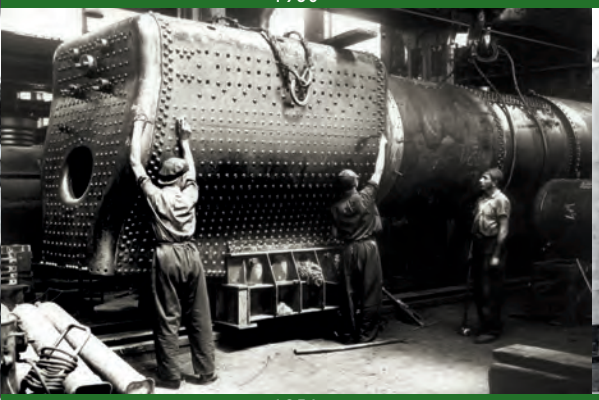

1951

1951

1951

1952

1952

1952

1952

1952

1953

1953

1953

1953

1953

1953

1953

1954

1954

1954

1954

1954

1954

LAKÓTELEPEK ÉPÍTÉSE ÉS A ZÖLDFELÜLETEK NÖVEKEDÉSE

1953–1954-ben a Béke úton (ma Lehel út) megépítették az első budapesti lakótelepet, és kialakították a Béke teret. 1956 után egymás után épültek a lakótelepek, megvalósultak új zöldfelületek, faültetések. A fasorok és faültetések számának növekedése miatt 1959-ben létrehozták a Kertészetnél a Fasori üzemet.

1962. április 1-jén a Fővárosi Kertészet, a Budapesti Parképítő Vállalat, valamint a Dísznövénytermesztő és Értékesítő Vállalat (és 90 Virágért üzlete) összevonásával megalakult a Fővárosi Kertészeti Vállalat. Ebben az időszakban 2500-3000 munkatárs dolgozott a vállalatnál. A többprofilú vállalat legfontosabb feladata a fővárosi parkok és fasorok fenntartása volt, emellett fejlesztették a Virágért-hálózatot, illetve a FŐKERT tulajdonába került Tahiban egy faiskola létesítésére kijelölt 100 hektáros terület. Ez utóbbi fontos előfeltétele volt az elkövetkező években Budapest fásítási programjának.

1967-ben ünnepelte a Fővárosi Kertészet alapításának századik évfordulóját. A jubileum alkalmából átadták a Diószegi úti (XI. kerület), Köztársaság téri és Városmajori mintajátszótereket, a városligeti Vakok kertjét és mellette a Kis botanikus kertet, valamint park létesült a Jászai Mari téren és a Ludovika előtti területen (akkori Kun Béla téren). A személyi állományt is fejlesztették: új, kertészmérnök végzettségű munkatársakkal bővült a gárda. A korábbi kézi munkavégzést egyre nagyobb mértékben váltották ki kertészeti gépekkel. 1967-ben a főváros lakosságát többségében a Kertészeti Vállalat 85 virágüzlete látta el virággal, koszorúval.

Az 1967 és 1980 közötti időszak a fellendülés éveit hozta el a Fővárosi Kertészeti Vállalat számára. Mindez az 1956 után kezdődő nagyarányú lakásépítési programhoz köthető. A lakótelepi program először hagyományos építési technológiával, majd az úgynevezett blokkos módszerrel, 1966 után pedig házgyári technológiával valósult meg. A Fővárosi Kertészeti Vállalat számára a lakótelepi program tömeges parkosítást jelentett. A házgyárak ontották a paneleket, gyors ütemben épültek a lakótelepek, ezzel az irammal nehezen tartott lépést a vállalat. A parkosítás, faültetés a beruházás befejező művelete, ezzel a Kertészet biztosította a lakótelepek élhető környezetét.

Az 1970-es éveket a beton évtizedének nevezhetjük, olyan előre gyártott kertépítészeti elemek jelentek meg ebben az időben, amelyek a mai napig használatosak. Az 1970-es évek a nagyméretű fás csoportok időszaka, a nagy, monoton homlokzatokat, középmagas épületeket leginkább ezzel lehetett ellensúlyozni. Az új lakótelepek egy része elbontott lakónegyedek helyére, azaz szanált területekre került, ez a zöldfelületek szempontjából kedvező megoldás volt, mert a korábbi beépítés idős faállományát jó esetben megőrizték. A típustervezés a szabadtereken is megjelent: a FŐKERT játszótértípusterveket alkalmazott.

Ekkor vezette be a Kertészet a fák építőipari módszerekkel történő átültetését. 1970-ben, amikor elkészült a metró Blaha Lujza téri állomása, egyetlen éjszaka alatt 20-30 éves fákat ültettek ki a térre, a budapestiek legnagyobb ámulatára. A legidősebb átültetett fa, a 70 éves korában átültetett örökzöld tölgy volt, amelyet 1977-ben helyeztek át a Vágány utcai telephelyről a városligeti Paál László sétányra.

A házgyári technológiával épülő lakótelepeken nagyüzemi módon épültek a parkok is, így a Budapesten található 2000 hektárnyi zöldfelület, azaz a parkok fele ma is lakótelepi környezetben található. A hetvenes években nemcsak a lakótelepek parkosításával foglalkozott a Fővárosi Kertészet, hanem az évszázad két legnagyobb parképítési munkáját is sikerrel elvégezte.

Az első a Városliget újjáépítése volt. 1972-ben kitelepítették a Nemzetközi Vásárt a Városligetből, így 23 hektár addig elfoglalt területet lehetett parkosítani és visszaadni a nagyközönségnek. Egy sikeres tervpályázatot követően, 116 millió forintos költséggel átépítették az egész Városligetet. Ilyen nagy összeget még sohasem fordítottak Magyarországon parképítésre. Kalandparkot, óvodásjátszótereket, sportterületeket, és az egész Ligetet átfogó sétányt létesítettek. Napozórétet és a tóparton napozóteraszt alakítottak ki, a gyerekek közlekedési parkot kaptak. Felfrissült a Városliget fa- és cserjeállománya is. A befejezett munkát 1978-ban adták át a nagyközönségnek.

A városligeti munkákkal párhuzamosan folytak az óbudai Hajógyári-sziget parkosítási munkálatai is. A hatvanas-hetvenes években megépült az Óbudai és a Békásmegyeri lakótelep, a Hajógyári-sziget az 1971-es városrendezési tervekben már a lakótelepek szabadidőközpontjaként szerepelt. A Sziget nyugati oldalán már évszázadok óta létezett a galériaerdő, ám a sziget belsejében, 60 hektárnyi sík területen cukorrépát termelt az Óbudai Termelőszövetkezet. Itt kellett 80 millió forint értékben parkot építeni. Az első ütem 34 hektár terület parkosítását foglalta magában. A munkában a honvédség is részt vett. A park első ütemét 1975-ben avatták fel. A második ütem 1980-ra készült el, 66 ezer fával, 65 hektáron alakult ki Budapest egyik legnagyobb parkja. Autóbuszjárat és kishajókikötő segített abban, hogy egyre több budapesti látogathassa meg a szigetet.

A fellendülő korszak eredménye volt, hogy 1964-ben a Kertészet bekapcsolódott a „Fleurop-Interflora" nemzetközi virágküldő szolgálatba, és ezzel kinyílt a szakemberek számára a világ. A Fővárosi Kertészet munkatársai ezekben az években világszerte népszerűek lettek, és munkáik mind itthon, mind külföldön sikereket értek el. Ezekben az években a szakma legjobbjai dolgoztak a Fővárosi Kertészeti Vállalatnál, egyre több lehetőség nyílt külföldi bemutatkozásokra, tanulmányutakra.

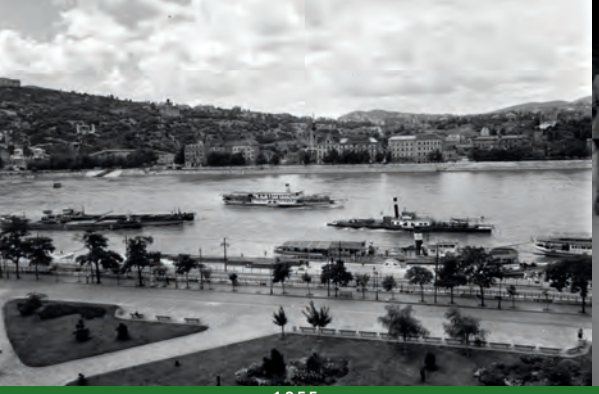
1955

1955

1955

1955

1955

1955

1955

1955

1955

1956

1956

1956

1956

1956

1956

1956

1956

1956

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1958

1958

1959

1959

1959

1959

1960

1960

1960

1960

1960

1960

1961

1961

1962

1962

1962

1962

1962

1963

1963

1963

1964

1964

1964

1965

1965

1965

1966

1966

1966

1967

1967

1967

1967

1968

1968

1968

1968

1968

1969

1969

1969

1970

1970

1970

1971

1971

1971

1971

1972

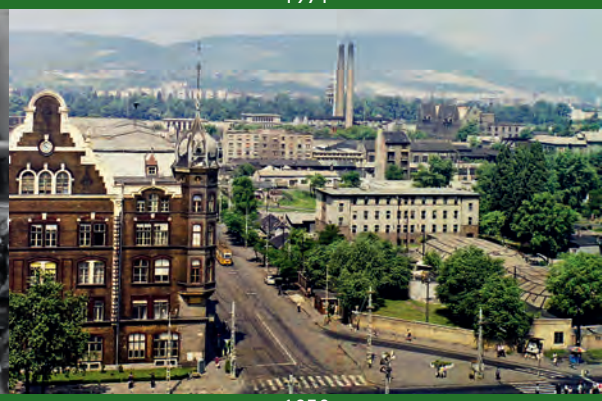
1972

A HANYATLÁS ÉVEI

A hanyatlás első jelei már a siker éveiben megmutatkoztak. Azzal kezdődött, hogy a panelkorszak „motorjai", a házgyárak ontották az összeszerelni való elemeket. A feszített iramot a Fővárosi Tanács nem tudta követni a terület-előkészítéssel, nem győzte rendelkezésre bocsátani a közművesített területeket. A főváros vezetőinek viszont a felépített és átadott lakások számával kellett elszámolniuk, hiszen teljesíteni kellett a tervet. Ekkor született meg az új találmány, az „intenzifikálás". Ez azt jelentette, hogy a már megépült zöldfelületekre építették az új házakat, hiszen „ott már úgyis van közmű". A szakemberek azonban tudták, hogy a közműveket 8%-os rátartással tervezték, így az új házak ellátására nem elegendő a kapacitásuk. Az intenzifikálás tehát azzal járt, hogy fel kellett szedni a már megépült parkfelszereléseket, és ki kellett cserélni a közművezetékeket. Így történt az Újpalotai, a Lakatos utcai, a Békásmegyeri, a Kelenföldi és majd mindegyik lakótelepen.

Eközben az ország több ok következtében adósságspirálba került, ami 1980-ban a Fővárosi Kertészetnél is éreztette hatását. Már nem volt pénz új parkok létesítésére, és még kevesebb jutott a meglévők fenntartására.

1982-re nyilvánvalóvá vált, hogy nincs elég pénz a parkok fenntartására. Ekkor a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőszervi határozata alapján a Minisztertanács megszüntette a szocialista trösztöket, és részegységekre bontotta őket. A FŐKERT életében ez azt jelentette, hogy az addig egységes, centralizált, és központilag irányított budapesti zöldfelületeket szétosztották a kerületek között, de nem biztosították a fenntartáshoz szükséges anyagi fedezetet. 1986-ra kiderült, hogy a kerületek nem képesek megoldani a nagy parkok és fasorok fenntartását, üzemeltetését és fejlesztését. A főváros végre belátta, hogy ezt a helyzetet rendezni kell, és rendeletet hoztak a nagy parkok, történelmi kertek, játszóterek kiemelt területté alakításáról (reprezentatív helyszínek). Budapesten ebben az időben 23 millió négyzetméter zöldfelület létezett, ebből 6 millió kiemelt terület lett, és visszakerült a FŐKERT kezelésébe, a többi pedig kerületi kezelésben maradt. A zöldfelületekhez hasonlóan a legfontosabb fasorok ugyancsak visszakerültek a FŐKERT kezelésébe, a kevésbé reprezentatív faállomány pedig maradt a kerületeknél.

A RENDSZERVÁLTÁS ÉS A FŐKERT

1988-ban megszületett az 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról, majd 1990-ben az előprivatizációs törvény is. A társadalmi átalakulás elsődleges gazdasági feltétele volt az állami tulajdon arányának radikális csökkentése. Magyarországon gombamód szaporodni kezdtek a kis- és középvállalkozások, többek között 1988-ban a Kertészeti Egyetemen megalakult a LIÁN kisszövetkezet és még számos kertészeti vállalkozás, többek között: az Ózon Bt., a Garden Kft., a Dunapark Kft. és az Oázis Kft., amelyek konkurenciát jelentettek a FŐKERT-nek. Az addigi egységes zöldfelület-gazdálkodás helyett elkezdődött a privát szektor beáramlása a piacra.

A rendszerváltás időszakában a FŐKERT vezetése idősebb emberekből állt, akik nem voltak minden esetben felkészülve arra, hogy az új helyzethez igazítsák a szervezet működését. 1989-ben *Kiácz György* igazgató (1984–1989) korkedvezménnyel nyugdíjba vonult, az őt felváltó *Reszler Béla* igazgató (1990–1992) is hamarosan követte. Egyikük sem piaci háttérrel érkezett a vállalathoz, ugyanakkor a versenytársak száma folyamatosan növekedett, a FŐKERT a korábbi fejlődő időszak helyett bizonytalan helyzettel, csökkenő lehetőségekkel, piaci szűkülléssel találta szembe magát, amire szervezetileg nem volt felkészülve.

1990-ben megtartották az első szabad és demokratikus országgyűlési és önkormányzati választásokat Magyarországon. A vállalat addigi tanácsrendszerű egyenirányítása megszűnt, megjelent a pártpolitika a munkáltatói, szakmai és költségvetési kérdésekben. A pártpolitikai befolyásolás nemcsak a fővárosnál, hanem a kerületek szintjén is érzékelhetővé vált, ez különösen megnehezítette a szakmai munkát.

1990 után átalakult a FŐKERT Virágkereskedelmi főosztálya, a Virágért. Az állami tulajdonú, de tanácsi működtetésű üzlethelyiségeket az üzletvezetők egyenként megvásárolhatták. Az üzlethelyiségek megtartása érdekében a megoldás a FŐKERT számára a cégalapítás lett, amelyben 10% magántőke szerepelt, és így a vállalat meg tudta tartani az üzlethelyiségek bérleti jogát (nem tulajdonát), a 10% tulajdonrészt a magántulajdonosok adták össze. Ez volt a FŐKERT első gazdasági társasága, amelynek létrejöttéhez a Fővárosi Önkormányzat testületi döntésére volt szükség. A Virágért piaci szereplőként a rendszerváltás időszakában rendkívül erős volt, azt követően azonban a virágpiac megváltozott, mások lettek az ajándékozási, temetkezési szokások. Kevesebb virágot ajándékozunk, a temetésekre sem mindig viszünk koszorúkat, így a Virágért-hálózat profitja a virágkereskedelem helyett inkább az ingatlan-bérbeadásból keletkezett.

A kilencvenes évek elején indult a saját komposztálótelep létesítése. Az első, 6000 m^2 betonozott komposztálófelület 1995-ben készült el, 2001-ben bővítették 10 000 m^2-re. Az évente termelt 6000 m^3 komposzt felét a FŐKERT maga használja fel, másik felét kertészeti vállalatoknak és magánszemélyeknek értékesíti.

1991-ben a FŐKERT állami tulajdonú vállalatból önkormányzati vállalattá alakult át. A kérdés az volt, hogy képes-e megtartani az addig fejlesztett és gyarapított vagyonát (telephelyek, gépállomány, ingatlanvagyon, termesztőtelepek és faiskolák). Az elkövetkező évek ennek a kérdésnek a megválaszolásával teltek, miközben a vállalatnak teljesíteni kellett vállalt feladatait (zöldfelület-fenntartás, építések, fasorok fenntartása, gyarapítása).

1992-ben Reszler Béla igazgató elhagyta a FŐKERT-et. A Főváros pályázatot írt ki a FŐKERT vezérigazgatói tisztjére. A pályázatot többszereplős válogatás után *Kocsis László* nyerte meg, aki ezután 17 évig volt a cég vezérigazgatója.

1992-ben elindult a FŐKERT „Közterületeink talaj- és növényvédelme" című konferenciasorozata, amely Magyarország legnagyobb kertészeti szakmai konferenciája, és immár 25 éve minden évben megrendezi a Társaság.

SZERVEZETI ÁTALAKULÁSOK SOROZATA

A kilencvenes évek elején sorra szűntek meg a megyei jogú városok kertészetei. Először az ingatlanjaikat vesztették el, majd a cégeket is megszüntették, feladataikat pedig átvette a piaci szféra. Hasonló volt a helyzet Budapesten is, a FŐKERT-nek nemcsak a konkurenciával kellett megküzdenie, de a saját tulajdonait és tulajdonosát is meg kellett tartania. A cég ebben az időszakban több szervezeti átalakuláson esett át, a vezetés megpróbálta a szervezeti struktúrát és a szolgáltatási palettát a megváltozott helyzethez igazítani. Többek között stratégiai terveket készítettek rövid és középtávra, elindult egy szervezeti fejlesztési folyamat. Ennek ellenére fennállt a veszélye annak, hogy privatizálják a FŐKERT-et, ahogy ez szinte mindegyik fővárosi közművállalattal megtörtént. A FŐKERT igyekezett előremenekülni, és a felső döntések bevárása helyett megőrizni a budapesti zöldfelület-gazdálkodásban meglévő központi szerepét, egyúttal „megőrizni tulajdonosát", a fővárosi önkormányzatot.

1994. január elsejével a Kertészeti Vállalat részvénytársasággá alakult. Az új vállalati formának megfelelően a FŐKERT reorganizációs programot indított el, amelynek az volt a lényege, hogy a kiemelt zöldfelületek és fasorok maradjanak a Fővárosi Kertészet kezelésében. A fölös kapacitást cégekbe szervezték, amelyeknek a piaci körülmények között is meg kellett élniük. A főváros megbízásából és finanszírozásával magtevékenységként megmaradt a kiemelt zöldterületek és fasorok gondozása, a többi részterület pedig piaci alapokra helyeződött. A hiányzó tőkét saját forrásból próbálták előteremteni, és a dolgozók is lehetőséget kaptak, hogy üzletrészt vásároljanak az alakuló vállalkozásokban.

1996-ban a Fővárosi Közgyűlés engedélyezte a FŐKERT Rt. számára gazdasági társaságok létrehozását, egyúttal holdingba szervezte a létrejövő gazdasági társaságokat. Ekkor alakultak meg a FŐKERT Holding Rt. új gazdasági társaságai: Faiskola Kft., Kerttervező Kft., Műszaki Kft., Kereskedelmi Kft., Parkfenntartó Kft., Parképítő Kft.

Ugyanebben az évben beindult a közművek privatizációja. A főváros pénzzé tette közműveinek egy részét. A kor szelleme azt sugallta, hogy az állam vagy az önkormányzat nem feltétlenül lehet jó tulajdonos, a magántőke nagyarányú bevonása szükséges a hatékony működtetés érdekében.

2007-ben a FŐKERT – elsőként a budapesti közművállalatok közül – nonprofit vállalattá alakult. Az átalakulás rejtett célja az volt, hogy a vállalat a lehetséges felvásárlók számára ne jelentsen üzleti lehetőséget, hiszen nem termelhet nyereséget. Ez a szervezeti forma ráadásul megtakarításokat jelentett a cég és a főváros számára is.

2008-ban a vállalat megkapta a Kiemelten Közhasznú Nonprofit Társaság címet, ezzel a rendszerváltás után eljutott működésének legkedvezőbb társasági formai megoldásához: nonprofit, kiemelten közhasznú, illetve zártkörűen működő részvénytársaság. Így a FŐKERT jogi státusza harmóniába került az ellátandó feladattal és a cég fővárosi helyzetével is.

2009. április 22-én életbe lépett Budapest Főváros Önkormányzata és a Fővárosi Kertészeti Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság közötti Közszolgáltatási keretszerződés, amely szabályozza a FŐKERT és a főváros viszonyát, a társaság feladatait és kötelezettségeit, illetve *Éves közszolgáltatási szerződés* keretében meghatározza a Társaság számára nyújtott támogatás összegét. A tíz évre kötött szerződés minden részletre kiterjedően szabályozza a Társaság működését, fejlesztési irányait. Ezzel párhuzamosan elkezdték a közvélemény- és elégedettségi vizsgálatokat, amelyek a szakmai programok megalapozásához elengedhetetlenek, illetve javítják a vállalat és a lakosság közötti kommunikációt és elfogadottságot. A FŐKERT a közszolgáltatási keretszerződés birtokában egyrészt közszolgáltató tudott maradni, másrészt jeleskedik az innovációban és a kutatás-fejlesztésben is.

2009-ben *Kocsis László* távozott a FŐKERT-től. Ezt követően *Vásárhelyi István* vezette a társaságot megbízott vezérigazgatóként, majd a 2010-es évi önkormányzati választások után *Szabó József*et nevezték ki vezérigazgatónak a FŐKERT élére.

1973

1973

1973

1973

1973

1974

1974

1974

1974

1975

1975

1976

1976

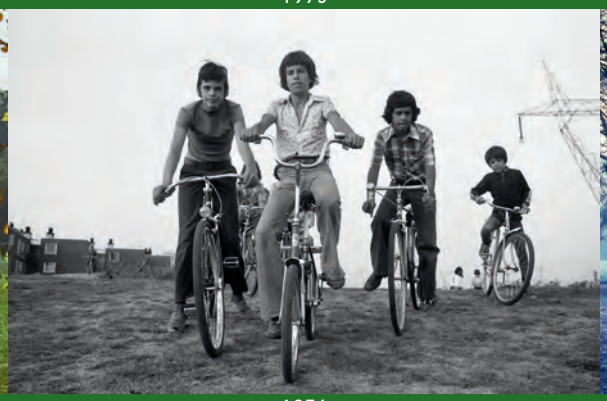
1976

1977

1980

1981

1981

1982

1983

1986

1989

1990

1990

1997

2003

2011

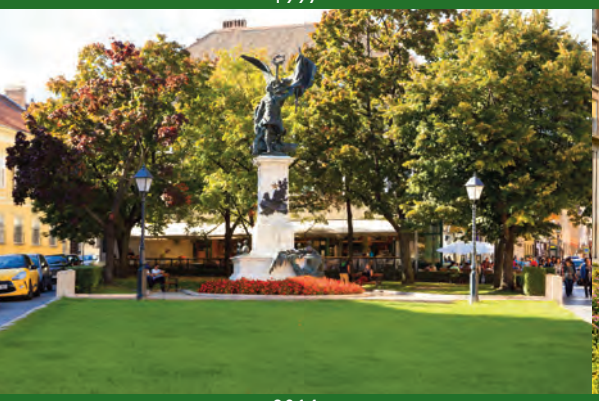
2014

2016

2017

A 2010-ES ÉVEK EGY ÚJ KORSZAK KEZDETE

2010 októberében, a fővárosi helyhatósági választásokat követően, *Tarlós István* főpolgármester úr vezetésével, egy teljesen új összetételű Fővárosi Közgyűlés alakult a megválasztott új kerületi polgármesterekkel és a politikai pártok által delegált képviselőkkel. Ekkor nevezték ki *Szabó József*et vezérigazgatónak a FŐKERT Nonprofit Zrt. élére.

***Szabó József* kertészmérnöki végzettséggel, a vállalkozói szférából érkezett a vállalathoz, ugyanakkor nem volt számára ismeretlen a FŐKERT, hiszen a diplomadolgozatát „Budapest zöldterület-gazdálkodásának 10 éves elemzése" címmel írta, még a nyolcvanas évek második felében. A reálszférában szerzett szakmai- és cégvezetői ismereteire építve a FŐKERT új vezérigazgatójaként új szemléletet, új gondolkodásmódot, új vezetési gyakorlatot honosított meg a vállalatnál. Az elmúlt hét évben strukturális átalakítások sorát vezette be a Társaságnál, elsősorban a hatékonyság növelése irányába terelve a szervezeti folyamatokat. Eközben szinte teljes mértékben megújult a cég gépparkja és gépkocsiállománya, számos új célgéppel gazdagodott a kertészeti vállalat, egységes munkaruházatot vezettek be, továbbá folyamatosan javultak a mindennapi munkafeltételek is. Több évtizede elmaradt szociális helyiség-felújításokat fejeztek be sikeresen, és nagyban emelkedett a képzésekre-fejlesztésekre költhető keret. Az ország legnagyobb és legrégebbi kertészeti vállalataként a FŐKERT élen jár az innovációban, szakemberei hazai és nemzetközi kiállításokon, szakmai konferenciákon képviselik Budapestet és Magyarországot, ahonnan rendszeresen díjak birtokában térhetnek haza. A Társaság a közvélemény-kutatások alapján az „ismert" kategóriából, az „elismert" kategóriába került a fővárosi lakosság, illetve a parkhasználók körében.**

Az újonnan létrejövő városüzemeltetési modellben működő társaság felügyeletét a Budapesti Városüzemeltetési Központ Zrt., majd a Budapesti Városüzemeltetési Holding Zrt. látja el. Az új, holdingrendszerű anyavállalat feladata, hogy a 100%-os tulajdonába került fővárosi közműtársaságok üzleti tervezését, beruházási politikáját, szervezeti működését, humánerőforrás-gazdálkodását racionalizálja és a vállalatcsoportban lévő szinergiák kihasználása mellett, a tulajdonosi érdekeket érvényesítse. A vállalatcsoport irányítása átlátható döntési hatáskör és felelősségi kompetenciák kijelölése mellett, vállalatcsoport-szintű szabályzatok alapján történik. A közpénzek hatékony felhasználása érdekében közbeszerzési-, beszerzési és versenyeztetési szabályzatok kidolgozása és bevezetése, a közpénzek elköltése vonatkozásában pedig egy változásfigyelő monitoring rendszer került kialakításra. A vállalatcsoporttá formálódás fejlődési fázisa az egységes struktúrájú tervezési, jelentési és kontrolling rendszer bevezetése volt. A vállalatcsoport tagjai: Fővárosi Közterület-fenntartó Zártkörűen Működő Részvénytársaság (FKF Zrt.), Budapesti Távhőszolgáltató Zártkörűen Működő Részvénytársaság (FŐTÁV Zrt.), Budapest Gyógyfürdői és Hévizei Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BGYH Zrt.), Budapesti Temetkezési Intézet Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BTI Zrt.), Fővárosi Kertészeti Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság (FŐKERT Nonprofit Zrt.), Fővárosi Kéményseprőipari Korlátolt Felelősségű Társaság (FŐKÉTÜSZ Kft.), Fővárosi Településtisztasági és Környezetvédelmi Korlátolt Felelősségű Társaság (FTSZV Kft.).

Kijelenthető, hogy 2010 óta több fejlesztés és beruházás valósult meg, mint a rendszerváltás óta bármikor. Számos új célgép, speciális eszköz került a FŐKERT Nonprofit Zrt. tulajdonába, ezzel is javítva a vállalati hatékonyságot. 2017-ben pályázati forrásokból megújul a termesztőtelep, korszerű- és környezetbarát, megújulóenergia-felhasználást alkalmazó üvegházak épülnek, így a fenntartási költségek is csökkenhetnek.

Olyan nagyszabású projektek indulnak el, mint a Társaság által gondozott, több mint 600 hektáros, kiemelten kezelt zöldterület teljes körű geodéziai és kertészeti felmérése és digitalizálása. A fákra, az épített elemekre és az összes zöldterületre kiterjedő térinformatikai zöldkatasztert, amely az egyedi értékszámítások mellett az elvégzett munkákat, a ráfordításokat is naprakészen tartalmazza, a lakosság részére is elérhetővé kívánja tenni a FŐKERT.

Csak kiragadott példákat említve: 2013-ban a négyes metró beruházása kapcsán teljesen felújították a Rákóczi teret és a II. János Pál pápa teret. 2014-ben a régi Kőcsikós játszótérből Budapest egyik legnépszerűbb játszóterét alakították ki a Gellérthegyen (Cerka-firka játszótér). 2016-ban a Svájci–Magyar Együttműködési Program társfinanszírozásával, a Testvértelepülés és Partnerségi Pályázati Alap keretei között valósultak meg a biodiverz évelőágyások a Hajógyári-szigeten, a Róbert Károly körút és a Lehel út találkozásánál, valamint a BAH-csomópontnál. Megjelent továbbá a FŐKERT Nonprofit Zrt. kiadásában *Pápai Veronika* és *Biró Borbála* szerkesztésében az „Ökologikus zöldfelületek városi alkalmazása" című könyv. Ugyanebben az évben *Tarlós István* főpolgármester kezdeményezésére elindult a hároméves „10 000 új fát Budapestre!" program, amely során az első évben több mint kétezer új fát sikerült elültetni a fővárosban. A program természetesen tovább folytatódik az elkövetkező években is.

A FŐKERT kiemelten kezelt területei közül számos jelentős fejlődésen esett át a 2010-es években, így a Margit-sziget is. Ide tartozik a Japánkert és a Rózsakert megújítása, a padok és szemétgyűjtők cseréje, valamint a leglátványosabb fejlesztés:

a Margit-szigeti zenélő szökőkút szerkezeti felújítása, a vízkép és a fénytechnika látványos megújulása és az idei évben a Fénykert megvalósítása. A 2017-es, milliárdos költségvetésű FINA vizes világbajnoksághoz kapcsolódóan a megújuló Margit-sziget környezetrendezési feladataiban a FŐKERT a napi zöldfelületi fenntartások mellett tervezési és kivitelezői feladatokat is ellátott. A Margit-szigeten évtizedek óta nem történt ekkora fejlesztés, így mára nem csak Budapest egyik legszebb, legmodernebb közparkja, hanem már a világviszonylatban is jegyzett turisztikai látványossága is lett.

Az ügyfélszolgálat, az interaktív marketing- és kommunikációs munka is a korábbiaknál hatékonyabban működik. A FŐKERT küldetésének tartja, hogy rámutasson a városi zöldfelületek fontosságára, ezzel is erősítse a parkhasználókban azt a tudatot, hogy közös érdekünk a parkok, a növények megóvása, a zöldfelületek rongálásának megakadályozása, környezetünk szépítése és védelme.

A FŐKERT kezelése alá tartozó fák állapotáról pontos képet az akusztikus tomográf segítségével kaphatunk, az élő fák vizsgálatára kifejlesztett műszerrel mért adatok nyújtanak támpontot a faápolás további szükséges beavatkozásaihoz. A FŐKERT által bevezetett FAKOPP-módszer a hangterjedés sebességét méri a fában. Az akusztikus vizsgálat a fa törzsébe szúrt érzékelőkkel történik, ezekre kalapáccsal történő rákoppintás (innen a műszer neve: FAKOPP) alapján keletkezett hang sebességéből a műszer kiszámolja a fa sűrűségét, és egy színskálával kalibrált ábrán jeleníti meg.

Az évek során rendeződött a leányvállalatok helyzete is. 2017-re a FŐKERT Nonprofit Zrt. 100% tulajdonosa lett a **Tahi Faiskola Kft.**-nek, így a fővárosi fásítási programokat immár saját nevelésű facsemetékkel tudja megoldani. Az 1963-ban alapított Tahi Faiskola feladata Budapest növényanyagának biztosítása volt. A faiskola 1996 óta Tahi Faiskola Kft. néven működik, az 50 ha területen kizárólag dísznövények – díszfák, díszcserjék, örökzöldek és szoliter növények – termesztése folyik. Választékukban több mint 400 taxon szerepel. Bevételük 70%-a díszfák értékesítéséből származik. Jellegzetességük, egyben specialitásuk a konténeres, nagyméretű, koros fák nevelése. Értékesítésükben mintegy 30%-ot tesz ki az export aránya. A jelentősebb importáló országok: Románia, Szlovákia és Oroszország.

A **Virágért Kft.** a FŐKERT Nonprofit Zrt. másik fontos leányvállalata, tevékenysége elsősorban virágértékesítő kiskereskedelem, de egyéb kiskereskedelemmel is foglalkozik. A Virágért Kft. célja, hogy az emberek napi szükségletévé tegye a virágot, jó hírnevet szerezzen a virágkötészetnek, virágkereskedelemnek, visszahozza a korábban magas szintű vágottvirág-kereskedelmet. A kft. törekszik a már meglévő üzletek folyamatos fejlesztésére, illetve további üzletek nyitására. 2017-ben a FŐKERT Nonprofit Zrt. 83,8% tulajdonrészt birtokolt a Virágért Kft.-ben.

A FŐKERT Mérnökiroda Kft. 1997-ben vált önálló céggé. A 100%-os tulajdonban lévő leányvállalat legfőbb tevékenysége a tervezési, projektlebonyolítási és szakmai-építésvezetési feladatok ellátása. Tervezési feladataik között előtanulmányoktól, megvalósíthatósági tanulmányoktól kezdve engedélyezési, tender- és kiviteli tervdokumentációk, megvalósulási tervek szerepelnek; munkáik legfőképp parkok, illetve közparkok tervezése Magyarországon és külföldön egyaránt. Megrendelőik között tudhatjuk Budapest Főváros Önkormányzatát és Budapest szinte valamennyi kerületi önkormányzatát is, emellett munkáik jelentős részét magánberuházások képezik az ország teljes területén. Referenciáink között szerepel számos park és köztér (Szent István park, Városháza park, Margit-sziget), kiemelt játszóterek (Margitsziget, Városliget, Hajógyári-sziget), fasorok (Andrássy út, Széchenyi rakpart, Szilágyi Erzsébet fasor), utak és autópályák környezetének (M3 autópálya) tervezése, valamint Budapest kiemelt zöldfelületein lévő egynyári virágágyak tervezése.

2012-ben a Zrt. az addigra már többségi magántulajdonában lévő FŐKERT Parkfenntartó Kft.-ben lévő kisebbségi részesedését eladta a menedzsmentnek, egyben a FŐKERT nevet és a logóhasználatot visszavonta korábbi leányvállalattól.

A FŐKERT Nonprofit Zrt. elkötelezte magát az ISO 9001 és ISO 14001 szabványok szerinti integrált minőség- és környezetirányítási rendszer (IMKIR) kiépítésére, működtetésére. IMKIR-rendszerével integráltan 2011-től MEBIR-rendszert is működtet. A Társaság a 2010–2011-es évben az EMAS rendszer (szervezetek közösségi környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszere) kiépítésére és működtetésére is elkötelezte magát, amelyet azóta minden évben megújít. Az EMAS-rendszernek szigorú előírásai vannak, ezért Magyarországon kevés cég tudhatja magáénak. A FŐKERT Nonprofit Zrt. lett az országban az első cég, amelyik parkfenntartóként ezzel a minősítéssel rendelkezik.

2016 őszén hazánk kapta azt a megtisztelő feladatot, hogy Budapesten fogadhatta az Európai Kertépítő Szövetség (ELCA) tagjait, és szervezhetett részükre egy nívós, két napos szakmai utat. A világ 23 országából érkező szakemberek a kétnapos tanulmányút során a FŐKERT kezelésében lévő, magas színvonalon kivitelezett kiemelt zöldfelületeket is felkerestek, amelyek a mai magyar táj- és kertépítészetet reprezentálják.

2016-tól a Társaság vezérigazgatója tölti be az 1995-ben alakult **Liget Köztársaság Szövetség a Városligetért** civil egyesülés elnöki tisztségét. Az egyesület célja a Városliget múzeumi, műemléki, kulturális értékeinek, egyedülálló növényzetének megőrzése és megismertetése; aktív szerepvállalás a Liget környezetvédelmének megvalósításában, régi hagyományok, valamint a kulturált városligeti szórakoztatás hagyományainak felelevenítése; a páratlan szépségű természeti környezetben szabadidős testedzési lehetőségek megvalósítása, rekreációs tevékenységek támogatása, valamint színvonalas rendezvények szervezése.

A felsorolt vállalati sikereknek és szakmai eredményeknek is köszönhetően 2017-ben, *Tarlós István* főpolgármester úr személyes ajánlásával, a Fővárosi Közgyűlés – a kertészeti szakmában elsőként – *Szabó József*nek, a FŐKERT vezérigazgatójának, a Főváros Napja alkalmából, Budapest zöldfelületi fejlesztése és fenntartása érdekében több évtizeden át eredményesen végzett szakmai és vezetői munkája elismeréseként, a megtisztelő Budapestért díjat adományozta.

A Cerka-firka játszótér átadása

A Margit-szigeti szökőkút esti fényekkel

A „10 000 új fát Budapestre!” program szalagja

A Budapestért díj átadása

A FŐVÁROSI KERTÉSZET VEZETŐI 1867-TŐL NAPJAINKIG

Fuchs Emil főkertész 1867–1892
Ilsemann Keresztély főkertész 1892–1912
Räde Károly igazgató 1912–1930
Morbitzer Dezső igazgató 1930–1939
Szilágyi József igazgató 1939–1945
Jancsó Vilmos igazgató 1945–1949
Hajós György igazgató 1949–1952
Jécsai László igazgató 1952–1953
Halász Károly igazgató 1953–1962
Dr. Radó Dezső igazgató 1962–1984
Kiácz György igazgató 1984–1989
Reszler Béla igazgató 1990–1992
Kocsis László vezérigazgató 1992–2009
Vásárhelyi István megbízott vezérigazgató 2009–2010
Szabó József vezérigazgató 2010-től

TERMESZTŐTELEP

KOLLEKTÍV SZERZŐDÉS ALÁÍRÁSA

KÖZTÉRI PADOK KARBANTARTÁSA

TEDD MEG MAGADÉRT!

ÜLTETÉS A PARKBAN

POP UP PARK

SZAKSZERŰ FAÜLTETÉS

ÜLTETÉS

PÓLÓS JÁTSZÓTÉR A MARGITSZIGETEN

ÜLTETÉS A DUNA KORZÓN

MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSI TANÚSÍTVÁNY ÁTVÉTELE

MUNKÁBAN A FAÁPOLÓK

ELŐADÁS KÖZBEN

FAKOPP VIZSGÁLAT

KIÁLLÍTÁS A VÁROSHÁZA PARKBAN

EGYNYÁRI VIRÁGBEMUTATÓ A GELLÉRT-HEGYEN

VIRÁGÁGYTERVEZŐ PÁLYÁZAT ÁTADÁSÁN

EGYNYÁRI VIRÁGOK ÜLTETÉSE A MÚZEUMKERTBEN

JÁTSZÓTEREK KARBANTARTÁSA

TERMESZTŐTELEP

TALÁLKOZÓ A RÉGI FŐKERTESEKKEL

ÁTADÁS A MARGITSZIGETEN

FOTOPOINT – BUDAPEST

MEGÚJULT GÉPJÁRMŰPARK

A VIRÁGÁGYAK GONDOZÁSA

TALLINNI VIRÁGFESZTIVÁL 2017

1867 ÓTA A FŐVÁROS SZOLGÁLATÁBAN

JAPÁNKERT

A GELLÉRT-HEGYI CSÚSZDÁS JÁTSZÓTÉR ÁTADÁSA

MARGIT-SZIGETI SZÖKŐKÚT

150 ÉVES A FŐVÁROSI KERTÉSZET

JUBILEUMI ÉV 2017

2017-BEN ÜNNEPLI FENNÁLLÁSÁNAK 150 ÉVES JUBILEUMÁT A FŐKERT NONPROFIT ZRT., ÉS EBBŐL AZ ALKALOMBÓL SZÁMOS ESEMÉNYT, KIADVÁNYT ÉS KIÁLLÍTÁST SZERVEZTÜNK.

A JUBILEUMI ÉV MEGÜNNEPLÉSÉVEL EGYRÉSZT TISZTELGÜNK A MÚLT ELŐTT, MÁSRÉSZT NYITUNK A JÖVŐ FELÉ.

Az év legfontosabb eseményei, megmozdulásai:

FŐKERT 150 HONLAP A FŐKERT saját fotóarchívumából, a Fortepan.hu online fotóarchívumából, a dolgozók és a nyugdíjas munkatársak képeiből, emlékeiből létrehozott galéria weboldala a **www.fokert150.hu** címen érhető el. A honlap célja bemutatni a FŐKERT és ezen keresztül Budapest parkjainak, zöldterületeinek elmúlt százötven évét, fordulatos történetét, Budapest „zöldítésének" folyamatát. A galériában interjúk és több ezer történelmi fotó található. A honlap tartalma tematikusan szűrhető.

KIÁLLÍTÁS A VÁROSHÁZA TÉREN Az archív fotókból készült kiállítás időrendben vezeti végig a látogatót Budapest és a Fővárosi Kertészet elmúlt 150 évén. A szabadtéri tárlat elsődleges célja, hogy a budapesti helyszínek bemutatásán keresztül, korabeli fotók és illusztrációk segítségével állítson méltó emléket a másfél évszázados kertészeti vállalat szerepének a fővárosi közterületek és zöldfelületek formálásában és gondozásában.

GELLÉRT-HEGYI CSÚSZDÁS JÁTSZÓTÉR FELÚJÍTÁSA Ötven évvel ezelőtt, 1967-ben az akkor százesztendős FŐKERT építette a Gellért-hegyi csúszdás játszóteret. Most, fél évszázaddal később, a 150 éves jubileum alkalmából, Társaságunk teljeskörűen felújította sokak kedvencét, mai, modern külsőt adva a népszerű budai játszótérnek.

A MARGITSZIGET TELJES FELÚJÍTÁSA, FINA-RENDEZVÉNY 2017-ben Budapest rendezte meg a vizes sportok világbajnokságát (úszó-, műugró-, műúszó-, nyílt vízi úszó- és vízilabda-világbajnokság). A rendezvény egyik legfontosabb helyszíne a Margit-sziget volt, amelyet Társaságunk teljes mértékben felújított. Évtizedek óta ez volt a legnagyobb és legátfogóbb megújítás, amelyen budapesti közpark átesett.

INTERJÚSOROZAT A fennállásának 150. évfordulóját ünneplő Társaság nyugdíjas munkatársakkal készített beszélgetéseket, visszaemlékezéseket közöl a sorozatban. Ők azok, akik meghatározták a FŐKERT mindennapi tevékenységét és működését az elmúlt évtizedekben. „Aki nem becsüli meg a múltját, annak nincs jövője." – tartja a mondás, és valóban, számos olyan érdekesség, esetenként meghökkentő tény bukkan fel a szövegek olvasásakor, amelyek napjainkban is tanulságul szolgálhatnak. Nap mint nap találkozhatunk Budapest utcáin azzal a munkával, amit interjúalanyaink végeztek a főváros zöldfelületeinek fenntartása, szépítése érdekében.

FŐKERT 150 ALBUM – EMLÉKKÖNYV Magyar és angol nyelven megjelenő jubileumi kiadványunk egyedülálló módon dolgozza fel a Fővárosi Kertészeti Vállalat történetét, és tartalmazza a legfontosabb parkok, fasorok, zöldfelületek gazdagon illusztrált leírását.

BUDAPEST GREEN OKOSTELEFON-APPLIKÁCIÓ Az alkalmazás bemutatja Budapest zöld valóságát, parkjait, fasorait, továbbá hasznos információkat ad a Budapestre látogató turistáknak. A korszerű technika segítségével a felhasználó számos információt kap a parkokról, fasorokról, a GPS-technológia használatával megtalálhatja a legközelebbi ivókutat és illemhelyet. Az alkalmazás folyamatosan fejleszthető, így évről évre egyre több információt, gazdagabb tartalmat nyújthatunk felhasználóinknak.

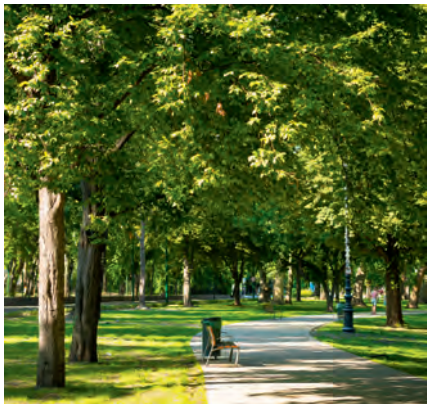

Előadás a FŐKERT által szervezett nemzetközi konferencián | A konferencia résztvevői kötetlen szakmai programon
A konferencia résztvevői a Városliget parkjában | Sétány a Margit-szigeten | Megújult Margit-szigeti pihenőpark
A felújított Margit-szigeti tó részlete | A 150 éves FŐKERT a Sziget fesztiválon | Faápoló versenyben
BudapestGreen okostelefon-applikáció

Szemben: A FŐKERT 150 honlap kezdőoldala | 150 éves évfordulós kiállítás a Városháza téren
Szabó József a FŐKERT vezérigazgatója megnyitja a kiállítást a Városháza téren
A felújított Gellért-hegyi csúszdás játszótér | Önfeledt játék a megújult játszótéren

A FŐKERT A SZIGET FESZTIVÁLON A Hajógyári-sziget a FŐKERT kezelésében álló egyik legnagyobb közpark Budapesten. A FŐKERT az egyhetes fesztiválon különleges játékkal várta a szigetlakókat. A BudapestGreen applikáción belül egy túrát alakítottunk ki, melynek során az érdeklődők megismerhették a Hajógyári-sziget botanikai-, környezeti értékeit és nyerhettek vicces ajándékokat (FŐKERT-napszemüveg, -strandlabda, -kulacs, -frizbi).

NEMZETKÖZI KONFERENCIA A FŐKERT immár 25 éve minden évben megrendezi Magyarország legnagyobb kertészszakmai konferenciáját. A 150 éves jubileum alkalmából európai szintű konferenciát szervezett a Társaság.

III. FAÁPOLÓ MAGYAR BAJNOKSÁG Famászó, faápoló versenyeket a világ számos országában tartanak, valamint létezik Európa- és világbajnokság is. 2017-ben a Népliget gyönyörű parkja és fái adtak otthont a III. Faápoló Magyar Bajnokságnak. A versenyek állomásai a mindennapi munkát imitálják, azzal a kivétellel, hogy igazi favágás nem történik. A versenyzők öt állomáson mérik össze tudásukat, ügyességüket, gyorsaságukat.

I.
NAGY PARKOK, TÖRTÉNELMI PARKOK

KILÁTÁS A VÁRRA

TABÁN

Budapest, I. kerület • 161 000 m²

ELSŐ LAKÓI SZERB TELEPESEK VOLTAK, KÜLÖNLEGES, TÖRÖKÖS, SZERBES HANGULATA A BOHÉMEKET, MŰVÉSZEKET IS ELBŰVÖLTE. 1932-BEN MEGKEZDŐDÖTT A TERÜLET BONTÁSA ÉS A TABÁN PARKOSÍTÁSA.

1937 JÚLIUSÁBAN NYITOTTÁK MEG A NAGYKÖZÖNSÉG ELŐTT AZ ERZSÉBET HÍDTÓL A HORVÁTH-KERTIG HÚZÓDÓ ZÖLDFELÜLET FÜVES TEREIT, INTIM PARKRÉSZLETEIT, KÉNYELMES SÉTÁNYAIT. A KOR SZAKEMBEREI A PARK ELEMEI KÖZÜL CSAK A VIZET HIÁNYOLTÁK, MERT A HELYI HŐFORRÁSOK ADTA LEHETŐSÉGEK KIAKNÁZATLANOK MARADTAK.

1998-BAN KÉSZÜLT EL A KÖZLEKEDÉSI PARK HELYÉN AZ ÚJ JÁTSZÓTÉR. 2010-BEN FELÚJÍTOTTÁK A RÁC FÜRDŐT, ÉS EGY SZÁLLODÁT ÉPÍTETTEK MELLÉ, AMELYNEK TETEJÉN ZÖLDTETŐT LÉTESÍTETTEK. A PARK NÖVÉNYANYAGA RENDKÍVÜL FAJGAZDAG.

A Tabán 2016-ban és 1929-ben

Rácváros, 1905 körül

A Tabán területére a török uralom után települtek be, az itt lévő fürdők szintén a török időkben épültek. Első lakói szerb telepesek voltak, ezért ezt a településrészt Rácvárosnak nevezték. A rendezetlen, egészségtelen, zsúfolt beépítés sok bajt hozott lakóira, tűzvészek dúltak, járványok tizedelték a lakosságot. Az Ördögárok is itt folyt nyitott mederben, így a gyakori áradások tovább nehezítették a településen élők sorsát. Különleges, törökös, szerbes hangulata a bohémeket, művészeket ugyan elbűvölte, de a bűzös, szemetes városrész a fejlődő fővárosban sok városatyát ingerelt, lebontásának gondolata többször is felmerült a 20. század elején. A Tabán városrész első kisebb zöldfelületét 1892-ben alakították ki a Döbrentei téren. 1932-ben megkezdődött a terület bontása és a Tabán parkosítása.

Kilátás a Tabán és a Gellért-hegy felé, 1872 körül. Sem az Erzsébet híd, sem a Gellért-szobor nincs még a helyén, ezek 1903-ban, illetve 1904-ben épülnek meg.

A Tabán látképe a területrendezés után, 1960-as évek

A park rendezési tervét *Morbitzer Dezső* készítette. A nagyszabású kivitelezési munka a bontásból visszamaradt törmelékek eltakarítása után a rendkívül változatos terepadottságok rendezésével kezdődött. Az építkezés első üteme 1932 májusában a 96 lépcsőfokból álló Kőműves lépcső és a tőle északra eső területek átadásával zárult. Morbitzer tervei alapján a Tabáni sétányt – a terepviszonyok miatt – tájképi stílusban építették meg, kivéve az Attila út és az Árok utca (mai Krisztina körút) közötti keskeny sávot (ún. Tükör tábla), amelyet mértani stílusban alakítottak ki. A villamospályát az Attila útról a Krisztina körútra helyezték át, így a mértani parkrész megszűnt.

A második ütemben, 1932 és 1937 között a Kőműves lépcsőtől délre eső területeket parkosították. Morbitzer Dezsőnek köszönhetően a bontás és a parképítés során az egykori tabáni házak udvarain álló idős fákat megőrizték, és beépítették az új park kompozíciójába. Ilyenek voltak például a sétány közepe táján, a hegybe vájt pincék előtt és a kőkereszt körül álló bálványfák és az Attila út mentén sorakozó eperfák is. 1937 tavaszán a Gellérthegy utca alatti rézsűben a tabáni park építésén dolgozó kertészek emlékére négy oszlopos tölgyet ültettek el, amelyeket a kertészek nevével és évszámmal ellátott táblákkal jelöltek meg. 1937 júliusában nyitották meg a nagyközönség előtt az Erzsébet hídtól a Horváth-kertig húzódó zöldfelület füves tereit, intim parkrészleteit, kényelmes sétányait. A kor szakemberei a park elemei közül csak a vízet hiányolták, különösen azért, mert a helyi hőforrások adta lehetőségek így kiaknázatlanok maradtak.

A II. világháború során a parkban meghagyott néhány egykori tabáni épület (barokk és klasszicista lakóházak, szerb templom) és a kertészek emlékfái is súlyosan megsérültek. A háború után a Szarvas tér környékén megmaradt műemlék épületeket helyreállították. A park *Bakay Árpádné* tervei szerint épült újjá, és az Erzsébet híd felőli területek parkosításával 1966-ra nyerte el ma is látható kialakítását. Még ebben az évben a Budapesten tartott Eszperantó Kongresszus alkalmából a Rác fürdő mellett helyezték el az Eszperantó emlékművet *(Kőfalvy Gyula)* és az Eszperantó kutat (*Korniss Dezső* terve alapján *Hegyi György* és *Rácz András*). Ekkor nevezték el a park

Fent: Kilátás a Tabánra és a királyi palotára, 1943
Kilátás a lebombázott Tabánra és a királyi palotára, 1946

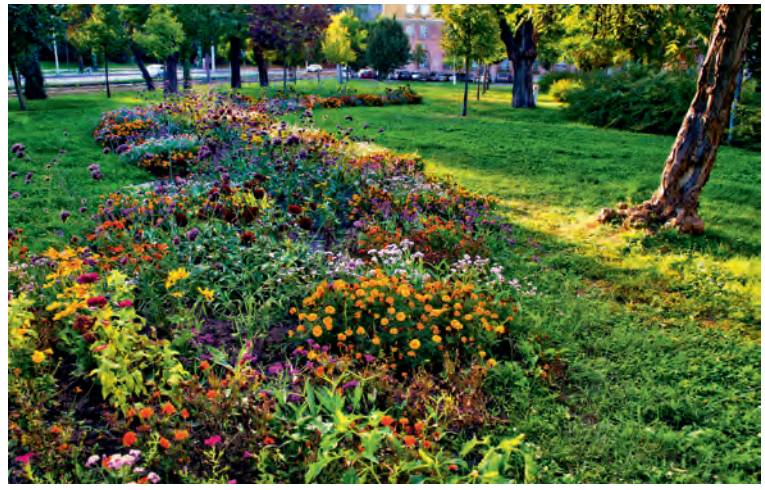

„Gyere, gyere ki a hegyoldalba!" – könnyűzenei koncert a legendás tabáni fesztiválok egyikén, 1985 | Erzsébet királyné szobra a Döbrentei téren, 2014
1956-os emlékmű a Tabánban (Ócsai Károly, 1996) | Virágágyak, háttérben a Bethlen-udvar, 2016

Szemben: Felülnézet, 1915 | Tabáni utcák, 1910 | Falu a városban, 1910 | Tabáni kisasszony, 1934 | Látkép a Gellért-hegyről, 1943
Az „új" Tabán, 1960-as évek | Közlekedési csomópont, 1970-es évek

ezen részét Eszperantó parknak. Itt áll *Ludwig Zamenhof*nak, az eszperantó mozgalom megteremtőjének szobra is, amelyet az elmúlt évtizedekben többször elloptak. Az eredeti szobrot, *Gyenes Tamás* munkáját, amelyet az 1966-os budapesti Eszperantó Kongresszus emlékére 1986-ban állítottak, 1996-ban tulajdonították el. *Sarkadi Mária* öntötte újra a szobrot, de ennek az alkotásnak is lába kelt 1998-ban. 1999-ben, az Ifjúsági Eszperantó Kongresszus idején állították fel a jelenlegi szobrot, *Berecz Péter* munkáját.

A park közepén játszóteret, a Krisztina körút mentén pedig teniszpályákat és egy közlekedési parkot alakítottak ki. A Rác fürdő mellett szabadtéri színpadot építettek. A Krisztina körút, Czakó utca közötti nagy lejtő a városi gyerekek kedvelt szánkózóhelye lett. A park szélén 1990-ben helyezték el a berlini fal két darabját, amelyeket 2004-ben a zugligeti Befogadás Házához telepítettek át. A hegyoldalban, az egykori Kereszt teret jelölő régi kereszt mellé 1996-ban állították fel *Ócsai Károly* '56-os obeliszkjét. 1998-ban botanikai tanösvény készült az Orvos lépcső felőli oldalon *Horváth Gábor* tervei alapján. A tanösvény térképén bemutatott helyek jelölései nehezen észrevehetők vagy hiányoznak. 1998-ban készült el a közlekedési park helyén az új játszótér *Nemesné Kucsovszky Anna* tervei szerint. 2010-ben a Rác fürdőt felújították, és egy szállodát építettek mellé, amelynek tetején zöldtetőt létesítettek.

Növényanyaga rendkívül fajgazdag, a legidősebb példányok a tölgyek, többféle juhar, hársak, vadgesztenyék, ostorfák, japánakácok és platánok. Néhány idős magas kőrist, török mogyorót és sajmeggyet is találunk. Valamivel fiatalabbak a virágos kőrisek, júdásfák. A cserjeszint uralkodó növényei a tatár lonc és az ükörkelonc. Az Orvos lépcső felőli lejtőn mézesfák, többféle berkenye, egy fekete dió és egy óriási császárfa, a Rác fürdő közelében a törökmogyoró-csoport és egy csodás cserszömörce említendő. A ritkábban előforduló fajok közül a vasfa, a tarka levelű zöld juhar, néhány szép gyertyán és csörgőfa sem hagyható ki.

PIHENŐPARK A VÁRHEGY LÁBÁNÁL

VÉRMEZŐ

Budapest, I. kerület, 140 000 m²

SOKÁIG A VÁR VÉDŐÖVEZETEKÉNT MŰKÖDÖTT.

AZÉRT KAPTA A VÉRMEZŐ NEVET, MERT ITT VÉGEZTÉK KI A MAGYAR JAKOBINUS MOZGALOM ÖT VEZETŐJÉT.

1947 ÉS 1952 KÖZÖTT PARKOSÍTOTTÁK, 1970-BEN A METRÓ ÁTADÁSA UTÁN A DÉLI PÁLYAUDVAR FELŐLI RÉSZT ÚJRAPARKOSÍTOTTÁK. A PARKBAN TÖBB EMLÉKHELY, SZOBOR ÉS CSOBOGÓ IS TALÁLHATÓ. 2013-BAN KERÉKPÁROS SZERVIZT, INFORMÁCIÓS ÉS TALÁLKOZÓPONTOT ALAKÍTOTTAK KI.

„Békebeli" emlékkép a Vérmező mellett, 1934

A Krisztina körút, mögötte a Vérmező, 1905 | Lovasok a Vérmezőn, 1920-as évek | Szent Imre-év ünnepi miséje a Vérmezőn, 1930
Harci repülőgépek roncsai a Vérmezőn Budapest ostroma után, 1945 | Lent Kiss István: *Szitakötős csobogó,* 1979

A Vérmező a Krisztina körút, Mikó utca, Attila út által határolt területen fekszik. A török utáni időkben a Vár védőövezeteként katonai közigazgatás alá tartozott, az úgynevezett glacis (a várfaltól számított egy puskalövésnyi üres terület) részét képezte. A 18. század végén, 19. század elején a Vérmező területe a várnagy birtokában állt, és kaszálónak használták. Neve ekkor Generális rét vagy Várnagyi kaszáló volt. A Vérmező nevet 1795. május 20. után kapta, mert itt végezték ki a magyar jakobinus mozgalom öt vezetőjét, köztük *Martinovics Ignác*ot is. A 19. században katonai gyakorlótérként használták a területet.

Az Attila út felőli oldalra 1900 és 1904 között telepítették a Vérmezői sétányt. A mai szintjénél öt méterrel mélyebben fekvő területet a II. világháború után a budai Vár törmelékeivel töltötték fel, majd 1947 és 1952 között parkosították. Az 1950-es évek végén a metró építése miatt a Déli pályaudvar felé eső parkrész felvonulási területté változott, majd a metró 1970. évi átadása után ezt a részt is újraparkosították.

Vérmező, balra a metró építési területe, a háttérben a Déli pályaudvar és az Alkotás utca, 1952 | Lent: Napfürdő a parkban, 1970-es évek

A Nemzetközi Gyermekévben, 1979-ben *Hetessy Józsefné* tervei alapján különlegesen változatos, kísérleti játszóteret építettek a Mikó utca felőli oldalon. A kornak megfelelő legkorszerűbb játszótéri felszereléseket helyezték ki. Egyik nevezetessége *Kiss István* szitakötős csobogója (1979), amelyről Szitakötő játszótérnek nevezték el. Területén 1980-ban felépült a FŐKERT parkfenntartó bázisa, amely játékkölcsönzőként, mosdóként és esővédő épületként is szolgált. 1996-ban *Csorba Vera* tervei alapján felújították és bekerítették a játszóteret. 2011-ben ismét felújították és átépítették, modern játszóeszközöket helyeztek el, és vizes játszótér is készült a területen. A mellette fekvő magasabb részt 2011-ben *Szalkai Adrienne* tervei alapján újították fel.

1967-ben, a FŐKERT centenáriumának alkalmából a Krisztina körúthoz közel házikert-bemutató létesült. Az 1980-as évekre, elsősorban a metróépítkezés következtében, sajnálatos módon csak a pergolák maradtak meg belőle. A házikert-bemutatóval szemben, az Attila út mentén szintén 1967-ben állították fel a Budai önkéntes Ezred

Évelőkert építése a Vérmezőn, 1976 | Csíkszentmihályi Róbert: *Herman Ottó-emlékkút*, 1972 | Parkrészlet homokozóval, 1970-es évek
Részlet a metróépítés után újraparkosított területből, 1970-es évek | A Vérmező, 1984

emlékművét, *Szabó Iván* és *Jurcsik Károly* alkotását. Az emlékmű környékét színes levelű fákkal és cserjékkel ültették be. 2007-ben egy föld alatti transzformátorállomás építése miatt átrendezték környezetét, egyidejűleg a domborművet és a környező parkot is felújították. Az Attila út mentén 2008-ban a Budavári Önkormányzat szobrot emelt *Babits Mihály* tiszteletére, a szobor *Marton László* szobrász és *Finta József* építész alkotása. A közeli kőfalon Budavár díszpolgárai által felírt Babits-idézeteket találunk.

A Déli pályaudvartól átlósan haladva, az egész Vérmezőt keresztülszelve évelő ösvényeket alakítottak ki *Csorba Vera* tervei szerint. A pályaudvarral szemben, a park közepén egy napozórét terül el, 1984-ben itt állították fel *Nagy István János* fekvő nőt ábrázoló szobrát. A napozórét és az évelő ösvény Krisztina körúti bejáratánál 1972-ben, a metróépítés utáni helyreállításkor két sziklákkal kiképzett csobogó (Herman Ottó-emlékkút) létesült, amelyek *Csíkszentmihályi Róbert* munkái. A park északi részén egy kisebb játszótér kapott helyet. Szintén a park északi részében állították fel 1955-ben a magyar jakobinusok egyszerű kőtömbből készült emlékművét, *Matzon Frigyes* munkáját. Környezetét egyszerű cserjék díszítik.

Parkrészlet, 2017 | A megújult park új, korszerű padokkal, 2016 | Fasor a Vérmezőn, 2017

Az Attila út és a Krisztina körút találkozásánál, a park északi csücskében állították fel 1986-ban *Varga Imre* Kun Béla-szobrát egy nagykockakő burkolatú dombra. Az 1990-es évek elején áthelyezték a nagytétényi Memento szoborparkba. Helyén 2013-ban bicikliszervizt, információs és találkozópontot alakítottak ki. A környezettudatos szellemben megújult parkrészbe önkiszolgáló kerékpárszerelő állomás, kerékpárpumpa, ivókút, térkép és kerékpáros információs tábla került. Épült továbbá egy, a hely hangulatához illeszkedő installáció is, amely az újrahasznosított kerékpáralkatrészek beépítésével az értéknövelő újrahasznosítás jelentőségét hangsúlyozza. A kerékpárospont tervezésében és kivitelezésében részt vett az S-TÉR Kft., a FŐKERT Nonprofit Zrt., a Green City Tanács képviseletében a Zöldebb Városokért Nonprofit Kft., valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karának ötödéves mesterszakos tájépítészmérnök-hallgatói.

A parkban megtalálhatók a budapesti parkok gyakori fafajai, juharok, kőrisek, nyárfák, japánakácok, hársak, szilfák, bükk, tölgy. Az örökzöldek közül találkozunk tiszafákkal, hamisciprusokkal, ezüst- és sima fenyőkkel, tujákkal, szerb luccal és atlaszcédrussal. Előfordul néhány ritkább faj vagy különlegesen szép egyed is, mint például a korai juhar sötétvörös levélfonákú változata, fehértarka hegyi juhar, mézesfa, szomorú kőris, sárgafenyő, páfrányfenyő. A cserjeszint gyakori fajai a madárbirs, a fagyal, a tatár lonc, a tűztövis és a mogyoró.

BUDA ÉKKÖVE

GELLÉRT-HEGY

Budapest, I. és XI. kerület, 209 400 m² (déli oldal) és 95 300 m² (északi oldal)

EZEN A HELYEN MINDIG FONTOS DUNAI ÁTKELŐHELY VOLT. NEVÉT SZENT GELLÉRT PÜSPÖKRŐL KAPTA, AKIT A LEGENDA SZERINT A HEGYRŐL TASZÍTOTTAK LE A DUNÁBA.

1852-BEN AZ OSZTRÁK KATONASÁG ÉPÍTETTE FEL A HEGY TETEJÉRE A CITADELLÁT. 1873-BAN MEGKEZDŐDÖTT A PARKOSÍTÁS.

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN, 1947-BEN ÁLLÍTOTTÁK FEL A FELSZABADULÁSI EMLÉKMŰVET A HEGYTETŐN, MAJD PÁR ÉV ALATT HELYREÁLLÍTOTTÁK A HÁBORÚS KÁROKAT. A PARKOSÍTÁS ÉVRŐL ÉVRE TOVÁBB FOLYTATÓDOTT, TÖBB SZOBOR ÉS DOMBORMŰ IS HELYET KAPOTT A HEGYEN.

JÁTSZÓTEREK ÉPÜLTEK, AMELYEK FOLYAMATOSAN MEG IS ÚJULTAK. LEGUTÓBB, 2017-BEN AZ ÉPPEN 50 ÉVES GELLÉRT-HEGYI CSÚSZDÁS JÁTSZÓTÉR.

Családi séta a Citadellánál, 1935

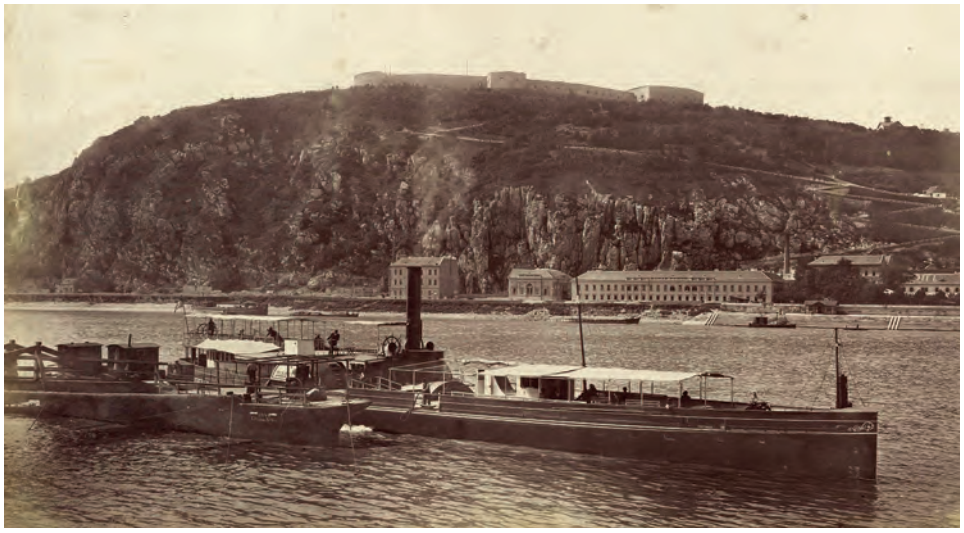

A Gellért-hegy a Citadellával a pesti alsó rakpartról nézve, Klösz György felvétele 1890 után készült | Kilátás a Gellért-hegyről az egykori Ferenc József híd felé, 1900

A Budai-hegységhez tartozó Gellért-hegy nagyobb része Budapest XI. kerületében található, kisebb északi része az I. kerülethez tartozik. Keleti oldalról a Duna, délnyugatról a Sas-hegy, északnyugatról a Nap-hegy, északról pedig a Várhegy határolja. Északkeleti végénél az Erzsébet híd, délkeleti végénél a Szabadság híd található.

A hegy északi lábánál minden korban fontos dunai átkelőhely volt. Hőforrásait már a rómaiak korában is ismerték. A Gellért-hegy elnevezés egy Szent István halála után született legendára vezethető vissza, miszerint 1046-ban – a Vata-féle pogánylázadás idején – a hittérítő Szent Gellért püspököt erről a hegyről taszították a Dunába.

A Gellért-hegy a Fővám téri, rakparti piac felől, Klösz György felvétele 1900 körül készült

Erzsébet híd, budai hídfő, Hungária forrás, Szent Gellért-szobor és -lépcső, 1928 | A budai Duna-part a Lánchídról nézve, háttérben az Erzsébet híd és a Gellért-hegy, 1939

A 11–12. század táján a püspök mártíromságának emlékére a hegyen kápolna állt, amely a török időkben elpusztult. A 16. században a környékben élő németek a hegyen álló palánkvár miatt Blocksbergnek hívták. A törökök *Güsz Eliasz* hegyének nevezték. A 16–18. században a hegy vad, bozótos terület volt, csak déli és nyugati lankáin folyt szőlőtermesztés. A néphit ebben az időben boszorkányok gyülekezőhelyének tartotta, ami vélhetően abból ered, hogy sokáig titkos pogány szertartásokat végeztek itt. A 19. században a húsvéthétfői búcsúkról, a szüreti mulatságokról és az innen feltáruló panorámáról volt nevezetes a Gellért-hegy.

A Rác gyógyfürdő a Gellért-hegy lábánál, a hegyoldalban a Hegedűs- (Vörös) villa az Orom utcában, 1940

A lerombolt Erzsébet híd a Gellért-heggyel a háttérben, 1945 | Kilátás a Gellért-hegyről a Dunára, a Parlament és a Kossuth híd felé, 1950-es évek
A Gellért-szobor, alatta a parkosított Tabán, a budai vár és a Lánchíd, 1953

A parkosítás gondolatát 1843-ban *Széchenyi István* vetette fel elsőként, aki a nemzeti Pantheont, az úgynevezett *Üdvleldét* akarta a hegyen felépíteni. Az 1848–1849-es szabadságharc idején és az utána következő évtizedekben a hegy fontos katonai stratégiai ponttá vált. 1852-ben az osztrák katonaság felépítette a Citadellát, ahonnan a lázadó pesti polgárságot tartották szemmel. A kiegyezés után az erődítmény elvesztette stratégiai jelentőségét, 1872-ben Buda városa a hegy fásítása mellett döntött. 1873–1874-ben megkezdődött a parkosítás, megerősítették a Duna felőli sziklákat. 1890-ben elkészült a hegy szabályozási terve. 1897-ben a Citadella épületét is átvette a főváros. Ugyanebben az évben felépült a Gellérthegyi Kioszk, amelynek közvetlen környezetét parkosították. Számos fantasztikus elképzelés fogalmazódott meg ekkor a Gellért-heggyel kapcsolatban, például pálmakertet, szórakozóhelyet,

Légi felvétel a Gellért-hegyi émlékműről, háttérben a Dunával és az újjáépített hidakkal, 1965 után

siklót, nemzeti pantheont kívántak itt létesíteni. Végül az Erzsébet híd építése miatt a híd budai fogadó területén a hegy egy részét elbontották, és 1901 és 1902 között megépült a hegyoldalban a támfal. 1904-ben avatták fel *Jankovich Gyula* Gellért püspököt ábrázoló szobrát, az ezt övező kolonnádot és a mesterséges vízesést. Környezetét *Ilsemann Keresztély* tervei alapján parkosították. 1901 és 1905 között parkosították a hegy délkeleti és a Duna-parti oldalát is. 1906-ban megkezdték a szerpentinutak kiépítését. 1925-ben épült a sziklakápolna, amelyet 1926 pünkösdjén szenteltek fel. Környékét 1925-ben *Räde Károly* tervei alapján rendezték, 1927-ben pedig folytatódtak a fásítások. Utóda, *Morbitzer Dezső* irányította a déli lejtő parkosítását. 1930-ban kihelyezték az első játszószereket, 1931-ben kiépült a hegy főútrendszere.

A II. világháborúban a Gellért-hegyet is súlyos pusztítások érték. A háború után, 1947-ben készült el a Felszabadulási emlékmű *(Kisfaludi Strobl Zsigmond)*, amely 40 év alatt olyannyira jelképévé vált a fővárosnak, hogy a kilencvenes évek szoborbontási lázában csak a szovjet katonákat vitték el a szoborparkba, a pálmaágat tartó nőalak a helyén maradt. Az 1950-es években végleg felszámolták a háborús sérüléseket, és folytatódott a fásítás. 1950-ben a hegy déli oldalán egy kisebb, a park öntözését szolgáló víztározót alakítottak ki.

1975-ben egy nagyobb víztározó épült a hegy északi oldalán, amelyet *Vadász György* terepbe simuló, földvárszerű építményként tervezett meg. A víztározó parkosítása 1981-ben, *Krizsán Zoltánné* és *Baraczka Katalin* kert- és tájépítészek tervei szerint készült el. Különféle cédrusok, díszcseresznyék, a hegytetőn a parkokban ritka homoktövis, a falakon kúszónövények teszik változatossá a kiültetést. A tározó tetején körpanorámás kilátóteraszt alakítottak ki, 1982-ben itt helyezték el *Lesenyei Márta* „Király és királyné" című domborművét. A tározó melletti meredek domboldalban csúszdás játszóteret alakítottak ki. A víztározó felett 2001-ben épült meg a Filozófusok kertje *(Wágner Nándor)*, amely az egyes vallások vezetőinek állít emléket az őket ábrázoló szobrokkal.

1960 és 1965 között zajlott a hegy délkeleti és déli oldalának – a Jubileumi parknak – a parkosítása *Jancsó Vilmos, Krizsán Zoltánné* és *Baraczka Katalin* tervei szerint. A park egyik nagy

A Gellért-hegyi Béke brigád figyelemre méltó egyenruhában, 1964 | Az egynyári virágokat bemutató, méhsejt alakú virágágyak, 1965 | Vizes játszótér, 1965
Sakkozók a Gellért-hegyen, 1966 | Parkrészlet a Citadella körül, 1970-es évek | A gyerekek kedvence: a csúszdás játszótér, 1980-as évek
Szabó József , a FŐKERT vezérigazgatója átadja a megújult játszóteret, 2017 | Csúszdaavatás, 2017 | A játszótér birtokbavétele, 2017

értéke a környező terephez illeszkedő, természetesnek ható tereprendezés. A meredek lejtőket mészkőlapokkal fedett, közel vízszintes teresedések tagolják, amelyeket méhsejt alakú virágágyakkal, évelőágyakkal tettek változatossá. A korábban az egynyári virágbemutatóknak is helyet adó, méhsejt alakú virágágyakat *Nemesné Kucsovszky Annamária* tervezte, az utóbbi években évelő- és talajtakaró-kísérletek terepeként szolgálnak. A parkrész legmagasabb pontját az acéloszlopon álló „Szélkakas" szoborral (*Segesdi György*) jelölték meg, alatta játszóteret alakítottak ki. A játszótér alsó szintjén állították fel a ma is látható „Kőcsikók" szobrokat (*Barta Lajos*). A hirtelen jött záporok elleni védelemként a parkban több helyen esőtetőket helyeztek el. A hegyoldal meredekebb részén nagyméretű sziklakertet alakítottak ki, a platót vízmedencék és *Borsos Miklós* öt különböző kialakítású vízköpője tette érdekessé. A vízköpőket 1995-ben elbontották, és a FŐKERT Dob utcai székházának kertjében kaptak helyet. A hetvenes években a hegyoldalban kialakított csúszdás és vizes játszótérrel gyarapodott a park.

A kicsik játszóterének és a csúszdás játszótérnek a rekonstrukciójára 1999-ben került sor. A kőcsikós játszótér 2014-ben újult meg, majd a „Tedd meg magadért!" elnevezésű, nagyszabású környezetszépítő akció keretében adták át. Ütéscsillapító talajjal ellátott, biztonságos játszószerekkel felszerelt, az európai normáknak és a 21. századi követelményeknek megfelelő területet

Virágok és fák, parkrészletek a Gellért-hegyről, 2015 és 2016

alakítottak ki. A színes ceruzákból megépített mászóvár azt az illúziót kelti, mintha egy iskolás borította volna ki tolltartója tartalmát. Ebből adódik a *Cerka-firka játszótér* elnevezés. A mászókákon kívül csúszdákat, hintákat, gyűrű- és bébihintát, valamint forgókat helyeztek ki. A gyerekek egyik kedvenc játszóeszköze a „hegyező", amely gyakorlatilag egy mókuskerék; másik közkedvelt játszóeszköz a talajba épített trambulin. A játszótér részeként kialakítottak egy *Hasznos hulladék* utat, ahol a hulladékokkal kapcsolatos információkat táblákon mutatják be. Ezen a részen mementóként megmaradt egy régi működő mászóka is. 2017-ben teljesen megújult a Gellért-hegyi csúszdás játszótér is, *Pápai Veronika* és *Kaposi Nóra*, a FŐKERT munkatársai készítették a koncepciótervet, az S-Tér Kft. pedig a kiviteli tervet és a kivitelezést végezte.

Az eddig felsoroltakon kívül több szobor gazdagítja a parkot. A csúszdás játszótéren levő „Pelikán" *Melocco Miklós* alkotása (1965). A Jubileumi parkban találjuk *Somogyi József* „Leányka csikóval" (1965) című szobrát és *Kiss István* „Budapest-domborművét" (1965). *Metky Ödön* 1965-ben felállított kőamforáiról nevezték el a „Kancsós táblát". Szintén a Jubileumi parkban láthatjuk *Medgyessy Ferenc* „Anya gyermekkel" (1965) és *Tarr István* „Ülő leány" szobrát (1965). A *Szabó Dezső* sétányon áll az író bronzszobra (*Szervátiusz Tibor*, 1990). A sziklakápolna feletti hegyoldalban található *Medgyessy Ferenc* Gellért püspököt és Walter mestert ábrázoló domborműve (1943) és „Debreceni Vénusz" című szobra (1966). A sziklakápolna előtt 2001-ben helyezték el *Kő Pál* Szent Istvánt ábrázoló lovas szobrát, a kápolna felett pedig 2002-ben állítottak fel egy három méter magas kőkeresztet.

A Jubileumi park növényállományának jellemző egyedei a kocsányos tölgyek, a különféle juharok, hársak, a berkenyék, valamint az ősszel színes lombjukkal díszítő fák és cserjék (pl. vérszilva-, cserszömörce-, ecetfa-, madárbirs-, borbolyafajok). Az északi oldalon juharok, hársak, erdei- és feketefenyők találhatók nagy számban. Említendő érdekesség a magyar botanika kiváló illusztrátorának, *dr. Csapody Verá*nak az emlékfája, egy atlaszcédrus, amelyet a sziklakápolnához vezető út mellett tisztelői vele együtt ültettek 1984-ben. A hegy oldalában található fügefák a török idők emlékei, mellettük védett somfák csoportja látható.

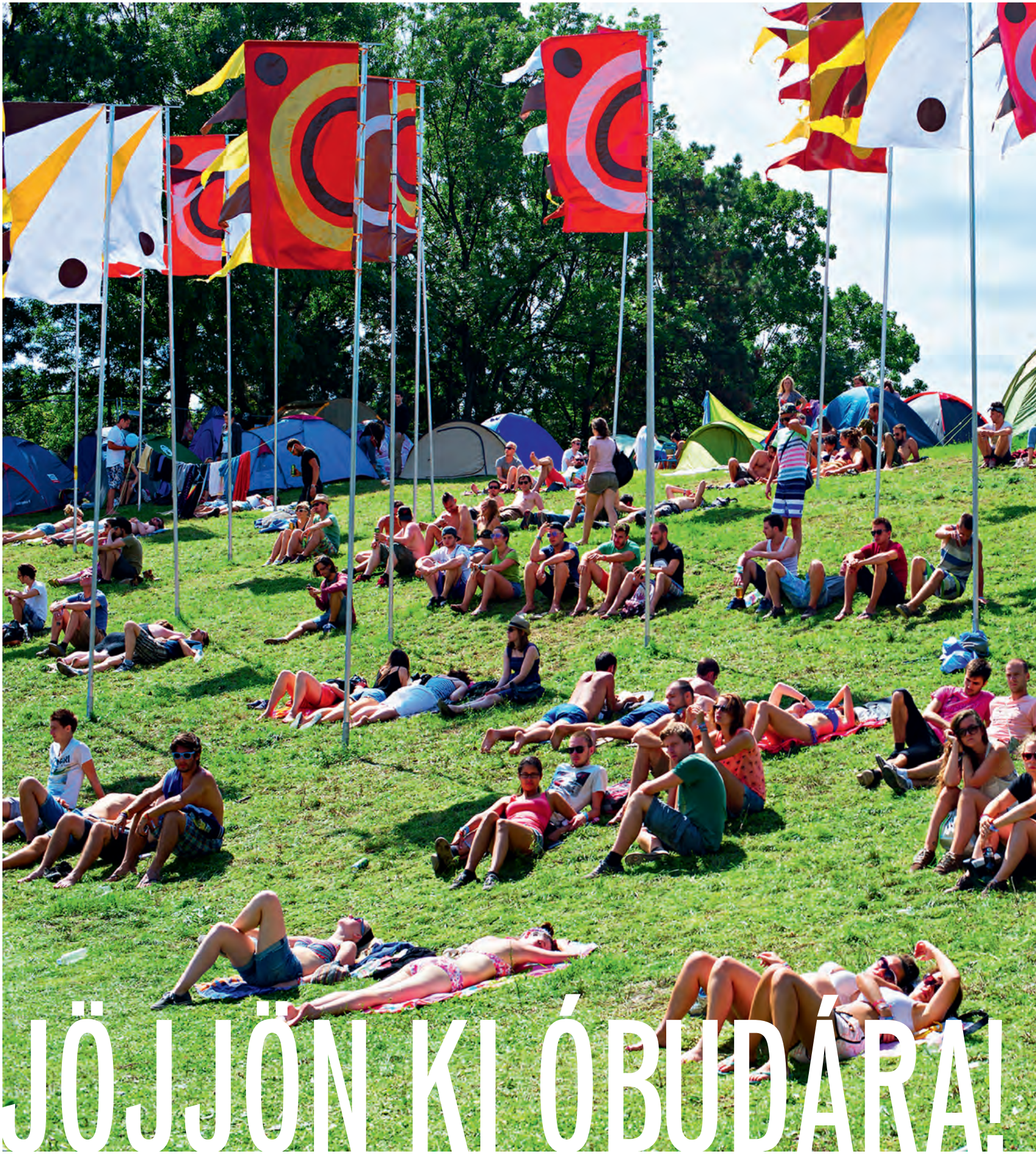

JÖJJÖN KI ÓBUDÁRA!

HAJÓGYÁRI-SZIGET

Budapest, III. kerület, 620 000 m²

MÁR A RÓMAI KORBAN PALOTA ÁLLT ITT, A MAI HAJÓGYÁRI-SZIGETEN.

A KÖZÉPKORBAN ERDŐ BORÍTOTTA, KÉSŐBB VADÁSZTERÜLETKÉNT HASZNÁLTÁK.

A 19. SZÁZADBAN FELÉPÜLT A SZIGETEN A TÉLI KIKÖTŐ ÉS A HAJÓGYÁR, AMELY FUNKCIÓJÁT SOKÁIG MEGTARTOTTA.

AZ 1970-ES ÉVEKBEN A KÖZELI LAKÓTELEP-ÉPÍTÉSEK OKÁN A SZIGET MÁR A LAKÓTELEPEK SZABADIDŐPARKJAKÉNT SZEREPELT A TERVEK-BEN. 1980-RA BEFEJEZŐDÖTT A FÁSÍTÁS ÉS PARKOSÍTÁS.

1993 ÓTA MINDEN ÉVBEN ITT RENDEZIK A SZIGET FESZTIVÁLT.

2014-BEN BIODIVERZITÁS TANÖSVÉNYT LÉTESÍTETTEK A SZIGETEN.

A Hajógyári-sziget emelőhídja, 1953 | Légi felvétel az Óbudai-szigetről az Árpád híddal, 1970-es évek | Kiácz György, a Főkert vezérigazgatója (1984–89) magyarázza a park terveit, 1975 | Lent: Raktárház a Hajógyári-sziget bejáratánál, 1932 | A parképítés társadalmi munkában történt, amelyben a honvédség is részt vett, 1975
A Május 9. park avatása, 1975

A római korban a szigeten állt a helytartói palota, amely 80 helyiségével és közel 9000 m²-es alapterületével a birodalomhoz és a későbbi császárhoz, *Hadrianus*hoz méltó, reprezentatív épület lehetett. i. sz. 409 után a katonai tábort kiürítették, a szigetet is elhagyták lakói. A középkorban erdő borította. 1786-ban *Korabinszky János-Mátyás* földrajzi lexikonjában Város-sziget néven említi, ekkor vadászterületként használták. A 19. században téli kikötő és hajógyár épült a sziget déli részén. A II. világháború után a teljes terület a szovjet tulajdonba került hajógyár tartozéka lett. Később a honvédség vette át a kezelését. Fáinak nagy részét kivágták, a területet az Óbuda Tsz. mezőgazdasági művelésbe vette. A szigetre vezető híd 1969-ben épült meg.

Az 1960-as évek végén elkezdődött az Óbudai, majd 1971-től a Békásmegyeri lakótelep építése. Az 1971-es városrendezési tervekben a lakótelepek szabadidőközpontjaként jelölték ki a szigetet. A cukorrépaföldek helyén az 1970-es években indult meg a park kiépítése *dr. Krizsán Zoltánné* tanulmányterve és *Csorba Vera* kiviteli terve alapján. A parképítés társadalmi munkában történt, amelyben a honvédség is részt vett. 1975-től a főváros vette át a sziget kezelését. 1975 májusában, a II. világháború német kapitulációjának 30. évfordulóján avatták fel a Május 9. parkot. Az első ütem 34 hektár terület parkosítását foglalta magába. Megépült a parkoló és három játszótér, ezek közül a csúszdás lett a legnépszerűbb. 1980-ra elkészült a második ütem is, a befejezetlen szakaszok fásítását is megvalósították.

A hídról széttekintve a part melletti galériaerdő látható sétaúttal és tornapályával. A területen sok öreg nyárfa, zöld juharok, fűz, éger és mezei szil található, az aljnövényzetben gyakori a borostyán. A parkfenntartó központi épület mellett igényes növénykiültetést találunk, amelyet örökzöldek, virágok díszítenek. Itt áll *Szabó Gábor* „Sellő”című szobra (1982) is. A fák mögött van a népszerű csúszdás játszótér, amely építésekor különleges, újszerű megoldásokkal a város távoli részeiről is idecsalogatta a gyerekeket. A domb télen kitűnő szánkópálya. A dombtól délre kínai nyárfákkal határolt sportterület fekszik. A sportpályáktól északra elterülő nagy napozórétet az utóbbi években kutyafuttatásra is használják. Az egykori három nádfedeles esőtető sajnos kiégett, a FŐKERT – a gyakori tűzrakások miatti újabb leégéstől tartva – ezeket

Teniszpályák, a háttérben játszóterek, 1975 | Majális, 1975 | Libasorban a játszótéren, 1975 körül
A népszerű csúszdás játszótér télen, 1970-es évek | Csúszdázás nyáron, 1980-as évek | A felújított csúszdás játszótér, 2016
A Sziget Fesztivál egyik színhelye, 2016 | Szabó Gábor: Sellő, 2016 | Szigeti virágok, 2016

nem állíttatta helyre. A sziget északi végén és a Duna-ág mellett természetes parti vegetációt találunk. A park növényzetének érdekességei közé tartoznak a különböző parcellákban egységesen, azonos fákból kiültetett ligetek.

1993 óta minden év augusztusában itt rendezik meg a Sziget Fesztivált, amely napjainkra Európa egyik legnagyobb könnyűzenei rendezvényévé nőtte ki magát. A koncertekkel, fesztiválokkal, futóversenyekkel járó tömeges terhelés nem kedvez a sziget növény- és állatvilágának, a FŐKERT minden évben rekonstrukciós munkákat végez a fesztivál után. 2014 júniusában Biodiverzitás tanösvényt adott át a FŐKERT Nonprofit Zrt. a szigeten. A cég a fejlesztéssel az élővilág sokszínűségére, valamint a sokféleség megőrzésének fontosságára szeretné felhívni a figyelmet. A tanösvény azokat a technológiákat is bemutatja, amelyek segítenek a városi biodiverzitás, vagyis a biológiai sokféleség megőrzésében, helyreállításában.

TRADÍCIÓ ÉS MEGÚJULÁS

MÚZEUMKERT

Budapest, VIII. kerület, 20 900 m²

BATTHYÁNY JÓZSEF VILLÁJÁNAK EGYKORI KERTJÉBEN 1847-BEN ÉPÜLT FEL A NEMZETI MÚZEUM, AZ ÉPÜLET ELŐTTI TERÜLET ALIG EGY ÉVVEL KÉSŐBB VÁLT NEMZETI JELKÉPPÉ.

A MÚZEUMKERT TÁJKÉPI STÍLUSBAN KIALAKÍTOTT TERVE 1857-BEN VALÓSULT MEG, 1865-BEN PEDIG MEGÉPÍTETTÉK A KERT KÖRÜL NAPJAINKBAN IS LÁTHATÓ KOVÁCSOLTVAS DÍSZKERÍTÉST. A MÚZEUMKERTBEN MA LÁTHATÓ SZOBROKAT 1860 ÉS 1976 KÖZÖTT ÁLLÍTOTTÁK FEL. A KERT NÖVÉNYZETE IGEN VÁLTOZATOS.

A TÖRTÉNETI HANGULATOT MEGIDÉZŐ, REKONSTRUKCIÓS JELLEGŰ FELÚJÍTÁS ÉS TELJES KÖRŰ MEGÚJULÁS 2017–2018 FOLYAMÁN VALÓSUL MEG.

A Nemzeti Múzeum és kertje Klösz György felvételén, 1879

Lent: Kossuth Lajos temetése, 1894 | A múzeum homlokzata, 1970-es évek | Az Arany János-szobor, Stróbl Alajos alkotása, 1980-as évek

A Múzeumkert területe egykor *Batthyány József* villájának volt a kertje, amelyet 1813-ban közadakozásból vásároltak meg az állam részére azzal a céllal, hogy *Széchényi Ferenc* és *József* nádor alapítói kezdeményezése nyomán itt építsék fel a Nemzeti Múzeumot. A *Pollack Mihály* által tervezett, 1837 és 1847 között épült múzeumépület napjainkig Budapest egyik legszebb klasszicista épülete. A múzeum udvarának rendezésére Pollack is készített terveket, ezek azonban nem maradtak fenn. Tervéről annyit tudunk, hogy az épületet három oldalról vaskerítéssel, a negyedik oldalról (a mai Pollack Mihály tér felől) egy lapidáriummal vette volna körbe, magát a kertet a korszakra jellemző angol kertstílusban képzelte el.

A múzeumlétesítés jelentős költségei miatt a Pollack-féle kerítések építése elmaradt. 1848 elején egy pesti műkertész – *Muszely Károly* – tervet készített a kert kialakítására, a forradalmi események azonban elsodorták ezt a kezdeményezést. A Nemzeti Múzeum épülete előtti terület ugyanakkor éppen az 1848-as eseményeknek köszönhetően vált nemzeti jelképpé. Itt, a főépület előtt – amely ekkor tehát még kert kialakítása nélkül létezett – osztották ki ugyanis a Nemzeti dalt és a 12 pontot. A legendával ellentétben azonban Petőfi nem itt szavalta el a Nemzeti dalt, hanem ünnepélyesen átadta azt a múzeumigazgatónak.

A Múzeumkert létesítésének és finanszírozásának ügyét *Kubinyi Ágoston* múzeumigazgató kezdeményezésére az 1850-es évek első éveiben karolták fel a pesti polgárok, miután egy kereskedelmi célú ingatlanfejlesztési beruházás veszélyeztette volna a múzeum körüli beépítetlen területek fennmaradását. A kert tehát közadakozásból létesült, a szükséges pénzügyi fedezet biztosítására először hangversenyt rendeztek a múzeumépületben, majd egy külön pénzügyi alapot hoztak létre a munkák finanszírozására. Ebből a forrásból épült fel 1852-ben a múzeum épülete mögött ma is álló egykori kertészház, majd a következő évben *id. Pecz Ármin*, az Orczy kert

főkertésze elkészítette a Múzeumkert tájképi stílusban kialakított tervét, amely 1857-re meg is valósult. Az első fát ünnepélyes keretek között ültették el 1855. november 24-én. Az eseményen a korabeli pesti társadalmi elit – politikai, tudományos, irodalmi és vállalkozói réteg – számos jeles képviselője jelent meg. A telepítésekhez több földbirtokos adományozott facsemetéket.

A Múzeumkert alig néhány évvel a kivitelezések befejezését követően a pesti polgárság egyik kedvelt séta- és korzóhelyévé vált, így az együttes hatékony védelme érdekében 1865-ben megépítették a kert körül napjainkban is látható – *Ybl Miklós* tervei alapján készült – téglalábazatos kovácsoltvas díszkerítést. A kertről a gazdag írásos források, szépirodalmi művek, illetve egyes fővárosi lapok tudósításai nyomán ismert, hogy területén a kezdetektől fogva jelentős társadalmi és közélet folyt. A rekreációt, pihenőfunkciókat (játszótér, szabadtéri grund, árnyas sétahely, találkahelyszín stb.) betöltő kertben mindig is helyet kapott és kap ma is a rendezvénytéri funkció: így több mint száz éve, az 1889-es első megemlékezés óta a Múzeumkert az 1848-as szabadságharc eseményeinek egyik kiemelkedő emlékhelye, de helyszínként szolgált már a múzeumi-pedagógiai rendezvényeken túl többek között választójogi nagygyűlésnek, sztrájkgyűléseknek, tüntetéseknek, temetési gyászszertartásoknak vagy cserkészgyűléseknek is.

Tél a Múzeumkertben, 1960-as évek

A Múzeum körút és a Múzeumkert az Arany János-szoborral, 1893 után

Ünneplők az Arany János-szobron, 1947. március 15. | Múzeumkert, március 15-i ünnepség, 1952
A Múzeumkert a Pollack Mihály térről nézve, 1964 | A Múzeumkert látogatói a Fővárosi Kertészet padjaival, 1958

A Múzeumkertben ma látható szobrokat 1860 és 1976 között állították fel. *Berzsenyi Dániel* szobra volt az első, ezt követte *Kazinczy Ferenc* szobra 1861-ben. Mindkettőt *Vay Miklós* készítette. 1875-ben felavatták a *Ferenczy István* által márványból faragott *Kisfaludy Sándor*-szobrot, amely időközben elpusztult, de 1952-ben újrafaragva, eredeti helyén ismét felállították. A múzeumépület előtt 1893 óta áll *Stróbl Alajos* monumentális alkotása, az *Arany János*-szobor, amelyet kétoldalt az előkertben minden évben változó virágokból összeállított, színpompás virágágy keretez. A századfordulón rövid ideig (1894–1902 között) a múzeumalapító *Széchényi Ferenc* szobrának (*Istók János* alkotása, 1902) helyén állt egy Apolló-szobor-másolat, amely ma a kert Múzeum utca felőli oldalán látható. A kertben több más emlékmű is található.

A Múzeumkert végleges alakját 1880-ban kapta, amikor a mai Múzeum körút szabályozása miatt az előkertből egy sávot leválasztottak, és a kerítést áthelyezték. Az eredeti kerti bútorzatból napjainkra nem maradt fenn ép kisarchitektúra, a kert gazdag archív képi forrásaiból azonban mindez megismerhető. A szabadtér-építészeti együttes egészen az 1970-es évekig az eredeti kertszerkezetet mutatta, és bár a II. háború alatt megsérült, 1945 után rendbe hozták. 1953-ban az együttes kertészeti kezelését a Fővárosi Parkfenntartó Vállalat (a FŐKERT jogelődje)

Parkrészlet a Múzeum utca felől nézve, 1970-es évek | A hagyományos március 15-i ünnepség a Múzeumkertben, 1978
Tavaszi munkálatok, 2013 | Nyári virágok, 2016

vette át. 1973-ban *Csorba Vera* és munkatársai tervei szerint készült el a kert átfogó rendezése, amelynek eredményeképp kialakult a Múzeumkert ma látható térszerkezete, az új játszóterek, pihenők és a főbejárat előtti kockakő burkolat is.

A Múzeumkert növényzete igen változatos: a hársfák, szilfák, kőrisek, akácok, vadgesztenyék, fekete dió, páfrányfenyő, juharok, cédrus, ostorfák, csörgőfák, japánakác, platán, liliomfa mellett néhány egyedi érdekesség is található itt. Ilyen például a szintén a 19. századból való tövistelen lepényfa és az illatos sárgafa. Ekkoriban ültethették a vörös levelű mogyoróbokrokat is, amelyeket a közelmúltban drasztikusan megritkítottak. Sajnálatos módon az első növényültetésekből származó egyedeket már nem találhatunk a kertben, de a legöregebb fákat bizonyosan a 19. század utolsó évtizedeiben telepítették. A körút felől a kerítés mellett több mint fél évszázados tiszafasövényt láthatunk, a kertben található további örökzöldeket az utóbbi évtizedekben a FŐKERT kertfenntartói telepítették. Mivel az idők során a fák nagyra nőttek, és a spontán terjedő fajok példányait is sok esetben meghagyták, az évtizedek során sűrű, árnyékos állománnyá alakult a hátsó és az oldalkert is.

A Múzeumkert történeti hangulatot idéző, rekonstrukciós jellegű felújítása, teljes megújulása 2017–18 folyamán valósul meg.

A LEGNAGYOBB

NÉPLIGET

Budapest, X. kerület, 112 000 m²

A FŐVÁROS LEGNAGYOBB KITERJEDÉSŰ ÉS FAJTADIVERZITÁSÚ KÖZPARKJA, AMELYNEK 87%-ÁT NÖVÉNYZET BORÍTJA.

PARKOSÍTÁSA AZ 1800-AS ÉVEK VÉGÉN TÖRTÉNT MEG. A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN A NÉPLIGET TERÜLETÉT BŐVÍTETTÉK, ÉS A TERÜLET ÚJ FUNKCIÓKAT IS KAPOTT.

1970 UTÁN EGYES RÉSZTERÜLETEKET ÁTALAKÍTOTTAK, ÉS A PLANETÁRIUM IS MEGÉPÜLT. NÖVÉNYZETÉBEN A TÖBBI BUDAPESTI NAGY PARKHOZ HASONLÓAN A TÁGTŰRÉSŰ, VÁROSI KLÍMÁT ELVISELŐ FAFAJOK, CSERJÉK DOMINÁLNAK.

Családi emlékkép a Lengyel sétányon 1934-ből

Az első nagyobb épületegyüttes a Népligetben a víztorony volt, melyet 1892 és 1893 között építettek a környező lakosság vízellátására. Klösz György felvétele 1890 után készült

A Halász-kút a Népligetben, 1954-ben. Dunaiszky László alkotása 1862-ben az egykori Hal téren állt. 1899-ben a Népligetbe helyezték át. 1964-ben útépítés miatt lebontották, törölték a műemlékjegyzékből is. Később véletlenül megtalálták a Népliget kertészeti raktárában. 1985-ben állították jelenlegi helyére, a Kristóf térre

A Népliget a főváros legnagyobb területi kiterjedésű történeti közparkja, kiemelkedő örökségi értékét az is mutatja, hogy 87 százalékban növényzettel borított zöldfelülete egyben a legnagyobb fajtadiverzitású is. Területe a park kialakítása előtt Kőér néven ismert homokbuckás, szélfútta és művelésre alkalmatlan földrészlet volt, amelyet még IV. Béla király adományozott 1244-ben Pest városának. A 19. századig a terület érdemi hasznosításáról nem tudunk. A parklétesítés legkorábbi előzménye az 1847-ben alapított Pest-kőbányai Liget Részvénytársaság, amely a Városligethez hasonló mulatókert kialakítását tervezte Kőbányán. A társaság a főváros által átengedett területen fásításba fogott, így 1855-ben a mozgó homokbuckák megkötése érdekében akáccal telepítették be a területet, a fák nagy része azonban vízhiány miatt elpusztult. A Népliget létesítésének másik közvetlen előzménye a városi tanács által 1866-ban alapított Kültelki és Ültetvényi Bizottmány, illetve a két évvel később elfogadott tanácsi rendelet megszületése, amely egy faiskola kialakítását és egy új Népkert létrehozását javasolta. Ezzel tulajdonképpen megkezdődhetett volna a terület kertészeti jellegű rendezése és hasznosítása, de a megvalósulásra még éveket kellett várni. A park alapítását szorgalmazó városi tanácsos emlékére egy emléktáblát állítottak 1873-ban, amely ma is megtalálható a parkban a Planetárium előtt.

A Népliget és környéke, légi felvétel, 1944 | Lovas rendőr, háttérben a Népliget fái, 1948 | Közlekedési rendőr, háttérben a víztorony épülete, 1968
Lent: Népliget, Megyék kertje építése Pest, Buda, Óbuda és a Margitsziget egyesítésének 100. évfordulójára, 1973 | Személygépkocsi-vezetői vizsga, 1970

A Népliget parkosítására az első terveket *id. Pecz Ármin,* az Orczy-kert korabeli főkertésze készítette el 1867–1868-ban, de pénz hiányában a megvalósítás elmaradt. A nagyszabású terv 118 hektárnyi területre készült el, és kiemelkedő kvalitását az is mutatta, hogy az 1871-es londoni Nemzetközi Világkiállítás alkalmával kitüntetésben részesült. 1870-ben *Fuchs Emil* városi főkertész vette kézbe az akkoriban már Népligetnek nevezett terület fásítási feladatait. A telepítések elsősorban a korábbról megmaradt akácfákból, illetve újonnan telepített értékes fafajokból (hársak, platánok, kőrisek, ostorfák) álltak. A fásítás ellenére a Népliget kiépítésének szándéka sokáig háttérbe szorult, a munka csak az 1880-as évek végén született fővárosi közgyűlési határozatot, illetve belügyminiszteri jóváhagyást követően indulhatott meg. 1890-ben *Kulcsár Ferenc* és *Klenszky Vilmos* tervei szerint dendrológiai gyűjteményt alakítottak ki. Ugyanekkor a leendő parkterület szélén körbefutó sétányokat kiépítették, közvetlen környezetükben pedig nagyarányú növénytelepítés vette kezdetét. Néhány veteránkorú platán-, ostorfa- és zöldjuhar-példány ebből az időszakból még ma is megtalálható a parkban.

A Népliget első nagyszabású építménye, a víztorony 1892–1893-ban épült, a környező területen élő lakosságot látták el vele szűrt ivóvízzel. A Népliget tájképi park stílusában történő átalakítása 1893 és 1896 között történt, a tervek készítése és a munkálatok felügyelete Budapest újonnan kinevezett főkertésze, *Ilsemann Keresztély* nevéhez köthető. A nagyvonalú, íves úthálózatú kialakítás és a növényritkaságok bemutatása mellett a parkban hangsúlyos szerepet kaptak az erős tengelyek, geometrikus formai megoldások, amelyek előremutató tervezői koncepciót jelentettek.

A Planetárium épülete, 1976 | A harmincas évektől gyakran adott otthont motoros és autós versenyeknek a Népliget, 1969 | Viharkár, 2015 | Virágok a parkban, 2016
Szemben: A lengyel légionisták emlékműve a Népligetben, 2016

A funkciók meghatározásakor többféle hasznosítási cél merült fel. A tervek kialakításakor a klasszikusnak mondható sétatéri és növénygyűjteményi funkciók kiszolgálása mellett a vendéglátás és a tömegszórakoztatás (pl. vurstli) számára biztosítandó szabad tér igénye is az előtérbe került.

1895-ben a mai Planetárium mögötti területen, a park főtengelyében épült fel a Nagyvendéglő vagy más néven *Budapesti Nagy Sörcsarnok*, amely 400 fős befogadóképességével akkoriban a város legnagyobb vendéglője volt, és egyben a park ikonikus jelképe is. Az üvegezett verandákkal, fatornyokkal ékes nyerstégla épület főhomlokzata a közeli Tisztviselőtelep felé nézett, keleti, szerényebb homlokzata pedig az úgynevezett Mutatványos tér irányába. Utóbbi tér a Népliget egyik legnépszerűbb területe volt lampionokkal díszített szórakozóhelyekkel. A park főtengelyén, a Dísztérrel ellentétes oldalon helyezkedett el, jellegzetes, ellipszis alakú kialakítása geometrikus formavilágot mutatott. Megnyitásakor céllövölde és varieté örömeit élvezhette a közönség, később a kínálat fokozatosan bővült. Kör- és hajóhinta, bábszínház, fonográf, kávé- és tejcsarnok, mozgófénykép, panoptikum, dodzsem, cirkusz és hullámvasút is szolgálta az idelátogatók szórakozását.

A Népliget megnagyobbításának a gondolata már a 19. század utolsó éveiben felmerült. A parklétesítés második ütemének munkálatai és egy új faiskola az 1910-es évekig elkészült, szintén Ilsemann főkertész tervei alapján. A tervező kifejezetten újszerű koncepciója a honos növények nagyarányú alkalmazása volt, amellyel hazánkban elsőként túllépett az előző évszázad dendrológiai gyűjteményes kertjeinek növényalkalmazási szemléletén. A Népliget területi bővítése mellett a korábbi parkrészek átalakítása is megtörtént a századfordulón, ekkor a korszak szabadtéri építészetére már jellemző játszótereket és sportpályákat is létesítettek.

Räde Károly (1912 és 1930 között a Fővárosi Kertészet igazgatója) 1928-ban mértani stílusú rekonstrukciós tervet készített a Dísztér és a Lengyel sétány nevű parkrészekre. A tervet öt év alatt (1930–1935) végre is hajtották a korábbi kertészeti koncepciót megtartva, több sportolási lehetőséget megteremtve. Az 1930-as évektől az 1980-as évekig autó- és motorversenyeket is rendeztek a Népligetben.

A második világháború pusztításait követően a Mutatványos tér hanyatlásnak indult, és az építmények többsége bezárt. A több mint száz kerti pavilonból, építményből mindössze kettő maradt fenn: az egykori bábszínház épülete és az úgynevezett Hableány söröző, amely ekkor lett a Fővárosi Kertészeti Vállalat üzemépülete. A bábszínház épülete helyi védettségű alkotásként egészen 2011-ig állt, ekkor sajnálatos módon leégett. Ezzel a Mutatványos tér építményeinek utolsó építészeti emléke is eltűnt, a tér mára csak nevében maradt fenn. A háború pusztításait *Jancsó Vilmos*nak, a Fővárosi Kertészeti Vállalat akkori igazgatójának vezetésével próbálták helyreállítani. 1950-ben a Mutatványos térről a vurstli véglegesen eltűnt, a faiskola helyére pedig egy új sportterület került, majd 1956-ban *Csorna Antal* és *Jancsó Vilmos* rendezési terve szerint elkészült egy új szánkózódomb és a Dísztér rendezése.

A Népliget további rendezési munkáinak felügyeletére a X. kerületi Tanács egy bizottságot is létrehozott az 1960-as években, de a megvalósítás pénzügyi fedezet hiányában elmaradt. 1970-ben a Fővárosi Tanács tervpályázatot írt ki a terület rendezésére, amelyen *Kecskés Tibor, Szabó Ildikó, Mandel Tamás* és *Szentpály Imre* pályaműve nyert, ugyanakkor nagyvonalú, de költséges ötleteik megvalósítása szintén elmaradt. A park fejlesztése az 1970-es években egyes részterületek átalakítását jelentette. Egy régi lakóépület elbontása után 1973-ban *dr. Krizsán Zoltánné* terve szerint megvalósult a Centenáriumi park a Vajda Péter utca, Könyves Kálmán körút sarkán, amelyet a két városrész, Pest és Buda egyesítésének 100 éves jubileumára létesítettek a megyéktől ajándékba kapott emlékművekkel. 1975 és 1977-között épült a Lézerszínháznak otthont adó Planetárium. A Fővárosi Kertészet dolgozói az épület környezetében létesítették az úgynevezett Linné-kertet, amely a híres botanikus halálának 200. évfordulójára emlékezik.

A Népliget metróállomás építését követően a park 7400 m^2-en új, nagyvonalúan kialakított parkrészlettel gazdagodott az Üllői út felőli oldalon. A park névtelen útjait az 1980-as években főleg magyar botanikusokról és a FŐKERT régi főkertészeiről nevezték el. 1986-ban készült el a Fővárosi Kertészet új szociális épülete a Mutatványos tér helyén, *Búzás Ildikó* tervei alapján. A Jurta Színház 1987. április 14-én nyitotta meg kapuit a Magyar Színkör Kisszövetkezet önálló játszóhelyeként. Az épületben a rendszerváltozás idején szórakozóhely működött E-Klub néven. Az elmúlt évtizedek parkfejlesztései számos korábban is ismert területhasználati konfliktust gerjesztettek, a park teljes területe napjainkban is teljes körű megújításra vár.

A park eredeti telepítésekor a területet táblánként különböző tudatosan rendszerezett növénycsoportokkal telepítették be, a régi térképek táblaelnevezései is erre utalnak, mint például az orgonás, liciumos vagy loncos táblamezők. Ez az elrendezés a későbbi beültetések, háborús károk pótlása nyomán fellazult. Növényzetében a többi budapesti nagy parkhoz hasonlóan a tágtűrésű, városi klímát elviselő fafajok, cserjék dominálnak. A száraz, homokos talajon az átlagosnál gyakoribb a pannon kőris és a lepényfa, sok a juhar, a hárs, a tölgy, az akác, a nyárfa, a csörgőfa, a berkenye, az eperfa. Örökzöld növényállománya szegényesebb, ugyanakkor lombhullató növényritkaságot szép számmal találunk itt. Egykori tölgy- és hársgyűjteményéből ma már csak a krími hárs található meg, a tölgykuriózumok közül pedig a tornyos tölgy egy példánya.

AZ ELSŐ BUDAI

VÁROSMAJOR

Budapest, XII. kerület, 98 000 m²

EGYKOR ÁRTERÜLET VOLT, KÉSŐBB KASZÁLÓ, MAJD A KATONASÁG HASZNÁLTA.

1875-BEN KÖZKERTTÉ MINŐSÍTETTÉK. IDŐVEL VURSTLIHANGULATÚVÁ VÁLT, DE AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁN A HELYI LAKÓK TILTAKOZÁSÁRA BEZÁRTÁK A BÓDÉKAT, ÉS 1929-BEN VALÓBAN KÖZPARKKÁ ALAKÍTOTTÁK A TERÜLETET.

A II. VILÁGHÁBORÚBAN A PARK SÚLYOSAN KÁROSODOTT, A HÁBORÚ UTÁNI ÉVTIZEDEKBEN TERÜLETE IS LECSÖKKENT, A VÁROSMAJOR PARKJA LASSAN A MAROS UTCÁIG SZORULT VISSZA.

1967-BEN MINTAJÁTSZÓTÉR ÉPÜLT A PARKBAN, AMELYET IDŐVEL KORSZERŰSÍTETTEK IS.

A fogaskerekű végállomása, 1885 körül | Lent: A fogaskerekű végállomásának főépülete, 1885 körül | A Hajnóczy József (Bors) utca, szemben a városmajori kistemplom, 1928

A Városmajor volt az első nagyobb kiterjedésű budai park. Területe egykor az Ördög-árok árterülete volt, és kaszálóként funkcionált. A törökök kiűzése (1686) után a katonaság használatába került, a következő évtizedek pedig Buda városa és a katonaság közötti, a tulajdonjogért folyó pereskedéssel teltek. A perek a mindenkori városparancsnok javára dőltek el. Végül 1729-ben Buda város megvásárolta a területet *gróf Daun József Henrik* városparancsnoktól, aki korábban nyaralót és majort építtetett itt. Ekkortól nevezik a területet a Város majorjának. 1731-től 1781-ig a város kertészeknek adta bérbe a területet. 1783-ban árverésre kívánták bocsátani, de *II. József* 1785-ben elrendelte, hogy üdülőkert létesüljön a területén. 1785. július 25-én nyilvánították közkertté. 1785 és 1787 között *Tallher József* tervei szerint parkosították késő barokk stílusban (nagy fő- és keresztengelyek, fasorok, sövények), néhol szabálytalan elemekkel tarkítva. A munkálatok *Köck Antal* városi kertész vezetésével valósultak meg. A 18. század végére a park a városlakók kedvelt sétahelyévé vált.

Padon, 1934 | Az 1935-ben elkészült Jézus szíve plébániatemplom, 1936
Jobbra: Séta, 1938 | A modern stílusú harangtorony, 1938 | Perecevő hölgyek a parkban, 1938

A 19. század elején elszaporodtak a mutatványosbódék, és lassan vurstlihangulatúvá vált a park, romlott a közbiztonság, a növényzet állapota is hanyatlott. 1873-ra megépült a fogaskerekű vasút, a végállomás számára kihasítottak egy darabot a Városmajorból. A végállomás mellett kertészet és faiskola létesült. A 19. század második felében felparcellázták a park Városmajor utcai oldalát, a lecsökkent területű Városmajort pedig 1886-ban átépítették. A Szamos és Temes utca között, a Szilágyi Erzsébet fasorral párhuzamosan sétány épült. Az I. világháború idejére a környéken lakók tiltakozásának hatására fokozatosan bezártak a mutatványosbódék, a vurstlit végül kitelepítették a Városmajorból. 1920-ban lefedték az Ördög-árkot, és felette parkosították a területet. 1923-ban *Árkay Aladár* tervei alapján épült fel a Városmajor déli részén a magyaros-szecessziós stílusú katolikus templom, majd 1935-ban Árkay és fia, *Árkay Bertalan* tervei alapján elkészült a modern stílusú nagytemplom és a harangtorony.

Anyák gyermekeikkel a parkban kialakított fasor előtt, 1941 | Jobbra: A Jézus szíve plébániatemplom, 1942

Egy az Ördög-árokba csapódott bomba súlyos károkat okozott a Jézus szíve plébániatemplomban, 1942 | Árokóvóhely a parkban, 1944
Vurstli a Városmajorban, 1964 | A Városmajor, előtérben a fogaskerekű végállomása, háttérben a városmajori templom tornya, a budai Vár és a Gellért-hegy, 1966

1929-ben – *Räde Károly* tervei alapján – valóban közparkká alakították a területet, ekkor épültek meg az első játszóterek és sportpályák. A parkon egy négyes fasor futott végig hosszanti irányban.

A II. világháború során a park súlyosan károsodott, részben szükségtemető, részben szemétlerakó lett. A háború utáni évtizedekben területe lecsökkent, több sportpálya, teniszcsarnok és egy szabadtéri színpad is létesült. A 20. század közepére a Városmajor utca teljesen beépült, így a park a Maros utcáig szorult vissza. Az 1980-as években a Városmajori Gimnázium épült fel a park északi részén.

1967-ben a FŐKERT fennállásának 100. évfordulója alkalmából mintajátszóteret építettek a Városmajorban *Dalányi László* és *Mester Jenő* tervei szerint. Az új játszóeszközökön kívül különböző játékpályákat (tollaslabda, kosárlabda, kisebb futballpálya, pingpongasztalok) és játékkölcsönzőt is elhelyeztek. A különböző játszó- és sporttereket sövénnyel választották el egymástól, és a fenntartás megkönnyítésére az utakat szilárd burkolattal látták el. A játszótér állapota néhány évtized alatt leromlott. Korszerűsítése a kutyák elleni kerítés építésével együtt 1998-ban készült el *Csorba Vera* tervei szerint. Vizes játszótér és modern játszószerek épültek, a korábbi játékkölcsönző mint parkőrépület és raktár született újjá. A játszótértől kicsit távolabb található az iskoláskorúak számára létesített labdapálya, amelynek rekonstrukciójára 2005-ben került sor.

A befedett Ördög-árok nedves környezetet biztosít. Sok kőris, szil, fűz, nyár és éger is megél a parkban. A faállományban jellemző a sok vadgesztenye, ostorfa, juhar, hárs, a legidősebb famatuzsálem a templom előtt álló pannon kőris. A héttörzsű júdásfa egyedülálló példány a Szilágyi Erzsébet fasori rézsűn. Az örökzöldek közül megtalálható a keleti és a nyugati életfa, a mamutfenyő és a törpefenyő is.

Előtérben alkalmi céllövölde barakkja, háttérben az 1941-ben állított *Tábori vadászok emlékműve,* Kisfaludi Strobl Zsigmond műve, 1960-as évek
Minta-játszótér épült a parkban a Gyermekév alkalmából, 1967 | Hinta a Városmajorban, 1967 körül | Asztalitenisz a Tábori vadászok emlékműve mögött, 1967 körül
A tollaslabda is a kedvelt játékok egyike, 1970-es évek | Játszótér-felújítás, 1990-es évek | Őszi napsütés a fasorban, 2016

ZÖLDHULLÁM A KÉT PART KÖZÖTT

MARGIT-SZIGET

2013. július 20-ig Budapest, XIII. kerület, azóta a főváros közvetlen igazgatása alatt, 965 000 m²

A 12. SZÁZADBAN MÁR TEMPLOM ÁLLT A SZIGETEN, MAJD VÁR ÉS KOLOSTOR IS ÉPÜLT. A TÖRÖK IDŐKBEN A TERÜLET ELNÉPTELENEDETT. A SZIGET KERTTÉ ALAKÍTÁSÁT SÁNDOR LIPÓT FŐHERCEG KEZDEMÉNYEZTE, MUNKÁJÁT JÓZSEF NÁDOR FOLYTATTA.

AZ 1800-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN MEGPEZSDÜLT AZ ÉLET. SZÁLLODA ÉS FÜRDŐ LÉTESÜLT, LÓVASÚT INDULT, CSÓNAKHÁZAK ÉPÜLTEK, ERŐTELJES PARKOSÍTÁS KEZDŐDÖTT.

A 20. SZÁZAD ELEJÉN TOVÁBB SZÉPÜLT A SZIGET, MEGÉPÜLT A SZIKLAKERT, A JAPÁNKERT ÉS A NEMZETI SPORTUSZODA IS. A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN HELYREÁLLÍTÁSOKKAL, AZTÁN KISEBB FELÚJÍTÁSOKKAL TELTEK AZ ÉVTIZEDEK.

A 2017-ES FINA VIZES VILÁGBAJNOKSÁGHOZ KAPCSOLÓDÓ MARGIT-SZIGETI KÖRNYEZETFEJLESZTÉSI FELADATOK KERETÉBEN VÉGRE ÁTFOGÓAN MEGÚJULT A MARGIT-SZIGET.

A Margit-szigeti víztorony 2016-ban és 1929-ben

Parklátogatók és kertészek, 1873 körül | Balra lent: A Margitszigeti Nagyszálló a pesti Duna-partról nézve, 1885 körül | A vízesés, 1885 körül

A Margit-szigetnek a történelem során több neve is volt. A 13. században Nyulak szigetének, Urak szigetének, Budai-szigetnek vagy Boldogasszony szigetének is hívták, majd a 17. századtól kezdve Szent Margit szigetének, később Margit-szigetnek keresztelték át, közben az 1790-es évektől az 1850-es évekig az akkori tulajdonosról, *József* nádorról Palatinus- vagy Nádor-szigetnek is nevezték.

Feltehetően már a római korban is használták a szigetet, de a Margit-sziget történetének legkorábbi ismert eseményei a középkorba nyúlnak vissza. A 12. század végén feltételezhetően már állt a premontrei rend Szent Mihály-temploma, amelyet 1931-ben állították helyre. A 13. században IV. Béla épített a szigeten királyi kastélyt, majd a kastély mellett a Domonkos-rendi apácák alapítottak kolostort. *IV. Béla* király lánya, a később szentté avatott Margit ebben a kolostorban élt. A 13. század második feléből további három létesítményről tudunk a szigeten: a déli szigetcsúcs közelében a johanniták vára, a sziget közepén, a nyugati oldalon a ferences kolostor, valamint az északi csúcson az esztergomi érsek vára állt. A török időkben a sziget elnéptelenedett, a középkori épületek Buda visszafoglalása során elpusztultak.

Park a Margit fürdő előtt, 1885 körül
Margit fürdő (Ybl Miklós, 1869), 1885 körül
Indiai növények a Margit fürdő előtti parkban, 1885 körül
Családi séta a Margit-szigeten, 1908

A sziget kertté alakítását *Sándor Lipót* főherceg kezdte meg, aki 1790-től bérelte a területet. A tájképi kertté alakítás előtt a Margit-sziget a rendszeres áradásoknak köszönhetően jó talajú, ősfákkal benőtt, sajátos mikroklímájú terület volt. 1796-ban – *Vályi András* leírása szerint – már állt a szigeten egy majoros ház és két nyári nyitott épület (gloriette). Ezeken kívül szántóföldek, szőlők, rétek és kertek uralták a szigetet, közöttük vadásztanyák és több régi épület romjai terültek el. 1795-től József nádor folytatta a testvére, Sándor Lipót főherceg által megkezdett munkát, és a kor egyik kiemelkedő tájképi kertjévé alakította a területet. A Margit-sziget főkertésze *Tost Károly* lett. A középkori ferences kolostor még álló falai mellé József nádor emeletes villát építtetett. Az 1820-as évekre kerti sétautakkal tárták fel a nádori nyaraló környékét. Pest, Buda és Óbuda felé széles látványokat nyitottak. A korábbi növényzetből meghagyott idős fákat újabb telepítésekkel egészítették ki, és rózsakertet létesítettek. A villa mögött majorság és mezőgazdasági területek helyezkedtek el. A tájképi kertté formált sziget az 1820-as évekre a városi polgárok számára is vonzó sétahellyé vált. Az 1838-as jeges ár a parkban nagy károkat okozott, a faállomány jelentős része elpusztult.

Légi felvétel a Margit-szigetről a Parlament felől nézve, 1933 | A japánkert, 1939 | A Margitszigeti Nagyszálló romjai, 1945
A hadi hídként épült Manci híd Árpád fejedelem útja és Margit-sziget közötti szakasza. A szigeten a Magyar Athlétikai Club klubháza, 1945

Az árvíz utáni helyreállítások során, a hordalék elhordása közben kerültek felszínre a domonkos kolostor régóta nem látott alapfalai is.

József nádor 1847-ben hunyt el, a szigetet fia, István nádor örökölte, akinek 1867-ben bekövetkezett halála után öccse, *József Károly* főherceg vált a sziget birtokosává. A főkertész *Jámbor Vilmos* (1825–1901) lett. 1866 decemberében *Zsigmondy Vilmos* geológus mélyfúrásokat végzett a sziget északnyugati oldalán a régóta észlelt meleg vizű források feltárására. 1869-ben nyitották meg az *Ybl Miklós* által tervezett fürdőtelepet. Ekkor már állt az alsószigeti vendéglő (későbbi Casino), a forrásház (vízesés), a Margit fürdő, épült a Kis- és Nagyszálló, a felső vendéglő, a villák és az üzemi épületek. Az épületek környezetét historizáló stílusban parkosították. 1869-től megindult a szigetre a rendszeres gőzhajójárat, 1868-ra megépült a lóvasút, amely 1928. április 10-ig, az autóbusz-közlekedés megindításáig szállított utasokat. 1876-tól a főkertész *Magyar György* (1844–1923) lett, akinek nevéhez a fürdőtelep és a déli szigetcsúcs parkosítása, továbbá egy rózsakert kialakítása köthető. 1872 és 1875 között a Margit-szigettől északra elhelyezkedő homokzátonyt, az ún. Fürdő-szigetet elkotorták, majd a Margit-szigettől délre fekvő Festő-szigetet is a Margit-szigethez csatolták. Megkezdődött a sziget körüli folyamszabályozás és a partvédőművek kiépítése. A századfordulóra megépült a Margit híd szigetre vezető ága, felépült a lehajtó közelében a fedett sétány, a svájci típusú kávéház, sorra épültek a csónakházak, evezős klubházak, és a sziget pesti oldalának parkosítása is megtörtént. A Margit-sziget hamar népszerű lett az arisztokrácia és a jómódú polgárság körében, a művészek, írók, költők is szívesen látogatták a szigetet. Az alsóbb néprétegek számára viszont sokáig elérhetetlen maradt ez a program, hiszen belépődíjat kellett fizetni.

Légi felvétel a Margit-szigetről a Margit híd felől nézve, 2014

1908-ban a magyar állam megvásárolta a szigetet *József Ágost* főhercegtől (József nádor unokájától). 1911-ben nagyarányú rendezésbe kezdett a Fővárosi Közmunkák Tanácsa, és 1916-ban elkészült a sziget általános rendezési terve. *Zielinski Szilárd* tervei alapján felépült a monolitikus vasbeton eljárással készült szecessziós víztorony. Átalakították a kertészetet, és új, szabályos szerkezetű, sugaras irányú utakkal feltárt rózsakertet létesítettek a mai virágoskert helyén. 1927-ben a sziget kertészeti fejlesztését a német Späth cégre bízták. 1927 és 1930 között 300 000 m^2-en gyepesítettek, 6 km hosszúságban sétautak épültek, 3350 díszfát és 50 000 díszcserjét ültettek el. A Hajógyári-szigetre telepített kertészeti üzem helyén alakították ki az új, négyzetes ágyásokkal felosztott rózsakertet. A korábbi rózsakert helyén 1929–1930-ban létrejött az ellipszis alakú virágoskert. 1930-ban a Nagyszálló mellett szanatóriumkertet alakítottak ki. Az 1920-as évek végén elkészült a vízesés mellett a sziklakert első változata, 1936-ban átépítették, és mellette japánkertet létesítettek. 1928-ra befejeződött a sziget nyugati oldalának feltöltése, megépültek a Magyar Athletikai Club (MAC) sportlétesítményei és a lovaspólópálya. *Hajós Alfréd* tervei alapján 1930 végére felépült a modern stílusú Nemzeti Sportuszoda. 1937-ben létesült az 1920-ban épült első Margit-szigeti strand helyén a Palatinus strandfürdő. 1936-ban a marosvásárhelyi Bodor-kút mintájára megépült a zenélő kút, majd 1938-ban a víztorony mellett a szabadtéri színpad is.

A háborúban a Margit-szigetet súlyos károk érték. Az 1950-es években lebontották a háború során súlyosan megsérült Margit fürdőt (helyén az 1960-as években épült fel a Thermal Hotel) és a többi fürdőtelepi épületet, kivéve a Nagyszállót, amelyet a háború után helyreállítottak. A Nagyszállótól nyugatra elhelyezkedő egykori golfpálya helyén kialakították a Nagyrétet. A háború után a kivágott vagy megsérült fákat pótolták.

1960-ban az egykori pólópálya helyét parkosították, játszó- és pihenőhelyeket, évelőágyakat, napozórétet alakítottak itt ki. A területet napjainkban *Bercsek Péter* (1932–) neve után Bercsek-kertnek nevezik. 1962-ben a sziget déli végében felépült a szökőkút, majd 1972-ben itt helyezték el a Centenáriumi emlékművet (*Kiss István*). Az 1960-as években *Kecskésné Szabó Ildikó* tervei alapján rendezték a szökőkút környékét, felújították a kis

Aranyélet a Margitszigeti Nagyszállóban, 1965 | Jellegzetes köztéri pad, 1968 | Nyári munkálatok a parkban, 1970-es évek | Ősz a szigeten, 1977

állatkertet és a sziklakertet. *Hreblayné Ág Éva* tervei alapján átalakították a rózsakertet, szabálytalan mértani formájú ágyásokkal, pergolákkal, modern vízmedencékkel és kortárs képzőművészeti alkotások elhelyezésével tették változatossá. A szanatóriumkert helyén 1968-ban Kecskésné Szabó Ildikó tervei alapján évelőbemutató létesült. Az 1960-as években – *Mőcsényi Mihály* 1963-ban készített tervei alapján – megkezdődött a Művész sétány kialakítása. 1966–1967-ben számos híres személy szobrát helyezték át ide a városligeti Szobor sétányról a BNV építése miatt. Az 1970-es években az Árpád híd szigeti bejárójánál és a Hajós Alfréd uszoda mellett játszótereket alakítottak ki, valamint *Kecskésné Szabó Ildikó* tervei alapján a Bercsek-kert közelében megépült a felnőttek kertje. 1973-tól kitiltották az autóforgalmat a szigetről, és kiépítették az északi nagy parkolót. 1976–1977-ben ismét megújult a rózsakert, amikor *Nemesné Kucsovszky Annamária* tervei alapján mozaikszerűen elhelyezett ágyásokba ültették a rózsákat.

Az 1990-es években a Margit-sziget egyes kisebb egységeit felújították, de jelentős beavatkozások csak a 2000-es években történtek. 2002-ben felújították és kibővítették a kis állatkertet, amely a Fővárosi Állat- és Növénykert kezelésébe került. A felnőttek kertje helyén 2003-ban játszóteret alakítottak ki. 2005-ben a FŐKERT Tervezési Stúdió tervei alapján megújult az alsószigeti nagy játszótér. 2007-ben helyreállították a Bodor-kutat. A 2010-es években az Árpád híd lehajtója mellett az S-tér Kft. tervei alapján, a FŐKERT Nonprofit Zrt. kivitelezésében több ütemben épült ki az első magyarországi ökojátszótér. 2008-ban elkészült a Margit-sziget Stratégiai Terve, majd 2011-ben a Margit-sziget Zöldfelületi Programja. A felújításokat a FŐKERT Nonprofit Zrt. koordinálta, a tervezési munkát a FŐKERT Mérnöki Iroda Kft. látta el. A nagy szökőkút 2002-es felújítását követően 2013-ban a szökőkút és környezete is megújult. Ugyanebben az

Szemben: A rózsakert, háttérben a víztorony, 1955
Luxusautók a Grand Hotel előtt, 1957 | A Vörös Meteor evezősház stégje, 1955
Margit-szigeti parkészlet, 1960-as évek | A Palatinus strand, 1965

évben került sor a rózsakert átalakítására, amelynek során megújultak az ágyások, a rossz állapotban lévő nagymedencét felszámolták, és új pergolarendszert építettek. 2014-ben kortárs tájépítészeti eszközökkel megújították a japánkertet és ismételten a Bodor-kutat. Szintén 2014-ben valósult meg az ezredfordulón kiépített futókör korszerűsítése.

A 2017-es FINA vizes világbajnoksághoz kapcsolódó Margit-szigeti környezet-fejlesztési feladatok keretében átfogóan megújult a Margit-sziget. A parklátogatók új gyalogúthálózaton sétálhatnak, meglátogathatják a kibővített rózsakertet vagy a felújított játszóteret a Bercsek-kertben. A játszótéren 15 új játszóeszköz, a kapcsolódó fitnesztéren 8 eszköz várja a parklátogatókat. A szigeten hosszában megújult sétány 13 ezer m²-en vízáteresztő műgyantás kavicsburkolattal készült. A parklátogatók tájékozódását új információs táblarendszer segíti, melynek részeként térképes infópontok, látványosságok ismertetői, dendrológiai ritkaságokat jelölő táblák is kikerültek. Fogadóterek, közösségi terek létesültek, amelyek burkolata a fővárosi társprojektek során kibontott kockakövek újrafelhasználásával, felezett kockakövekből készült.

A sétaúthálózatok mentén 146 új kandeláber telepítésével kiegészítették a közvilágítási hálózatot. A virágoskertben létesített fénykertben esténként számítógéppel programozott és vezérelt fényjátékot tekinthetnek meg a látogatók, amelyet a 8 oszlopra helyezett fényvetők, ledes fényforrások segítségével jelenítenek meg a környező fák lombozatán, ágain. A mai kor elvárásai szerint megújult, kibővített két régi és egy újonnan épített pavilonhoz egy-egy köztéri illemhely tartozik. A zöldfelületek is megújultak, 43 ezer m²-t gyepesítettek, több mint 180 000 növényt telepítettek.

A park kondicionálása részeként 1690 fát és 92 ezer m² gyepet ápolt a FŐKERT intenzíven, felkészítve a nagyobb parklátogatói terhelésre, a parkba ezen kívül több mint 140 új parki bútort és mintegy 100 hulladékgyűjtőt is kihelyeztek. A közösségi terek és közlekedési csomópontok egyedi, modern látszóbeton ülőbútorokkal és vandálbiztos kivitelű pihenőágyakkal, árnyékolókkal gazdagodtak. A szigeten 140, a kerékpárosok által kedvelt P típusú kerékpártámaszt is telepített a FŐKERT.

A sziget jelenlegi növényállományából kiemelendők a József nádor korából származó hatalmas platánok (némelyik átmérője a két métert is meghaladja), a vadgesztenyék, a különféle juharok, kőrisek, szilek, ostorfák, japánakácok, vasfák, lepényfák, hársak, tölgyek, feketediók és idős nyárfák. Szintén említésre méltók a később ültetett, ritkaságnak számító kakiszilva, datolyaszilva, tulipánfa, páfrányfenyő, magnólia, liliomfa, vörös vadgesztenye, mocsárciprus, kaukázusi szárnyasdió és japánjuhar egyedek. A tű- és pikkelylevelű örökzöldek későbbi fásításból származnak, mint az óriás lombhullatók. Leggyakoribb fajok a feketefenyő, ezüstfenyő, szerb és közönséges lucfenyő, változatosak a hamisciprusok, arizonai ciprusok, tiszafák, borókák is. Különlegességnek számít a kínai mamutfenyő.

Szemben: Testedzés a futókörön, 2014 | A víztorony és a Margitszigeti Szabadtéri Színpad, 2015
A FINA vizes világbajnokság logóját formázó virágágy, 2017 | A Margit-szigeti fénykert, 2017
A hagyományos egynyári virágbemutató egyik legfiatalabb résztvevője, 2017 | A sziget virágaiból, 2017

Pihenők a szökőkút körül, 2015
A Margit-szigeti szökőkút esti pompájában, 2016

ZÖLD SZIGET ÚJLIPÓTVÁROSBAN

SZENT ISTVÁN PARK

Budapest, XIII. kerület, 33 000 m²

A PARKOT 1936-BAN ADTÁK ÁT. JELENTŐSÉGÉT MUTATJA, HOGY AZ EGYSÉGES VÁROSKÉP ÉRDEKÉBEN A LÉTESÍTENDŐ PARKHOZ IGAZÍTVA ÍRTÁK ELŐ A KÖRNYEZŐ ÉPÜLETEK ÉPÍTÉSZETI KIALAKÍTÁSÁT. 1998-BAN ÚJ GYALOGOSSÉTÁNY ÉPÜLT.

A SZENT ISTVÁN PARKOT 2010-BEN ÚJÍTOTTÁK FEL, TÖBB ÚJ JÁTSZÓTERET ALAKÍTOTTAK KI ÉS KUTYAFUTTATÓ IS KÉSZÜLT.

A Szent István park 2016-ban és 1936-ban

A Szent István park, 1936 körül | Balra lent: Egyenruha és automobil, 1943 | A park a II. világháború után, 1948

1928-ban a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elhatározta, hogy a Duna-parti raktárak, elhanyagolt városrészek helyét beépíti. A Közmunkatanács akkori elnöke ugyanakkor a Dunára nyitott közpark létesítését vetette fel, amely egy évtizeden belül meg is valósult. A park az 1936-os átadáskor a korai modern szabadtér-építészet egyik legérettebb, legkiemelkedőbb hazai alkotása volt. Urbanisztikai jelentőségét mutatja, hogy a Közmunkák Tanácsa anno az egységes városkép érdekében a létesítendő parkhoz igazítva írta elő a környező épületek építészeti kialakítását. Ebben szerepelt a házak magassága, beépítési módja és természetesen a park kialakításának mikéntje is. A park tervét a magyarországi tájépítészet – akkor még kerttervezés – megteremtője, *Rerrich Béla* (1881–1932) készítette.

A T alakú beépítetlen zöldterületet a Pozsonyi út két része osztja. A Duna-part felőli részen szabályosan nyírt eperfasövények alkotta bokszokban padok várták a megpihenni vágyókat, középen kavicsos sétány futott, két oldalt platánsorok álltak.

A Duna-parti oldalon az eredeti tervekben szerepelt egy körülbelül 2000 m² felületű, fürdésre alkalmas medence, amely az idők folyamán szerkezetében elhasználódott és tönkrement, ezért a nyolcvanas években betemették. Ezen az oldalon a park növényzetét nyírott növényfalak és fasorok jellemezték, amelyek nagy része épen fennmaradt.

A hatvanas években gazdag virágdísz volt a parkban, amelyet a 2010-es felújítás során a középső sétatéren feleleveníttettek. 1974-ben *Csorba Vera* tervei szerint ezen a területen játszótér épült. 1998-ban a XIII. kerületi Polgármesteri Hivatal javaslatára a Csanády utca vonalában új gyalogossétány épült a parkban hármas hársfasorral és virágkiültetésekkel, ami a játszótereket ugyan megosztotta, de a környező épületek lakóinak rekreációs nyugalmat biztosított. A korábbi játszótér és a nagy medence területén szökőkutakkal, medencével, pergolákkal tagolt sétatér épült *Hlatky Katalin, Tátrai Judit* és *Nagy Iván* tervei szerint. A parkban az átalakítás előtt áldatlan állapotot teremtettek a védett szivarfa fasor kérgét károsító, a zöldfelületeket összetúró és beszennyező kutyák, ezért a környékbeli lakosság a park bekerítését kérte. Ennek köszönhetően a park körül és a parkon belül ma is több helyen kerítés húzódik, amely mellé takarás céljából cserjéket és kúszónövényeket telepítettek.

2010-ben a FŐKERT Mérnökiroda Kft. tervei szerint a Szent István park déli részén rózsabemutató kertrész készült, amelyben a magyar rózsanemesítő, *Márk Gergely* fajtái láthatók. A parkban három helyszínen különböző (óvodás, kisiskolás, serdülő és ifjúsági) korosztályok számára korszerűen felszerelt játszótereket alakítottak ki, amelyek rendkívül népszerűek. A környéket a tágas park, a széles sétautak, a hűsítő szökőkút, az évszakonként változó látványú virágágyak és a rózsakert teszik igazán szerethetővé. Emellett a park Duna felőli oldalán a közelmúltban keskeny kutyafuttató készült, a többi kertrészről kerítéssel leválasztva.

Jelenleg több szobor is díszíti a Szent István parkot. *Pátzay Pál* kígyóölőjét, amelyet 1949-ben a svéd diplomata, *Raoul Wallenberg* tiszteletére készített, a szovjet hadsereg már a felállítása utáni hajnalban – még felavatása előtt – elszállította. Akárcsak az eredeti szobor, a másolat is a Wallenberg által megmentett emberek és hozzátartozóik adományából épült, környezetét *ifj. Rajk László* tervezte.

Jobbra fent: Család a parkban, 1952 | Hölgyek, 1957 | Sétány fasorral a parkban, 2000-es évek | Tavasz a parkban, 2000-es évek | Madártávlat, 2000-es évek

A VILÁGELSŐ

VÁROSLIGET

Budapest, XIV. kerület, közel 100 ha

A 18. SZÁZAD KÖZEPÉN MÁR VÁROSERDŐ VOLT A NEVE, 1794-BEN KEZDŐDÖTT A TERÜLET PARKOSÍTÁSA. A PARKBAN JELENLEG IS ÁLLÓ LEGÖREGEBB PLATÁNOKAT 1818 ÉS 1830 KÖZÖTT TELEPÍTETTÉK. 1830 KÖRÜL MÁR MŰKÖDÖTT A MULATÓKERTI VURSTLI CÉLLÖVÖLDÉVEL, IDEIGLENES MUTATVÁNYOSBÓDÉKKAL.

AZ 1840-ES ÉVEKTŐL MÁR GYÓGYFÜRDŐI TERÁPIA IS VÁRTA A VENDÉGEKET. 1870-BEN MEGNYITOTTÁK A VÁROSLIGETI MŰJÉGPÁLYÁT, ÖT ÉVVEL KÉSŐBB A KORCSOLYACSARNOK IS MEGÉPÜLT. A HŐSÖK TERE EMLÉKMŰVE 1905-BEN KÉSZÜLT EL, MAJD EGY ÉVVEL KÉSŐBB FEL-ÉPÜLT A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM.

AZ 1970-ES ÉVEKBEN ALAKULT KI A VÁROSLIGET ÚJ STRUKTÚRÁJA.

Balra: A Széchenyi gyógyfürdő a Kós Károly sétány felől, 2015

Pesti polgárok a városligeti tónál, háttérben az Alpár Ignác építész által alkotott „Vajdahunyad vár" épületegyüttes, 1907

Pest város ligetének korai ábrázolása, 1830 körül

Tejivó a Városligetben, 1935

A nemzetközi szakirodalom a Városligetet a világ első közparkjának tartja. Teljes területe 100 hektár, amelyből az épületek, intézmények 19 hektárt, a tó 6 hektárt foglal el. Területét a 17. század végén I. Lipót csatolta Pest városához. A 18. század közepén már Városerdő volt a neve, II. József rendeletére 1751-ben kezdték fásítani. Először fűzfákat, majd akácokat és szederfákat ültettek. *Boráros János* városbíró 1794-ben javasolta a terület parkosítását és egy vendéglő telepítését a leendő park központjában. Pár évvel később Batthyány József hercegprímás vette bérbe a várostól a területet, és bormérési jog fejében vállalta a környezet rendezésének megindítását. A mocsaras területek lecsapolását követően a József nádor vezetésével működő Királyi Szépítő Bizottság a Városliget közparkká alakítását városfejlesztési célként tűzte ki. Ekkor telepítették a város pénzéből azt a Király utcától induló, a Ligetbe vezető fasort, amely ma is a Városligeti fasor nevet viseli.

1813-ban a Szépítő Bizottság pályázatot írt ki a rendezésre, amelyen *Nebbien Henrik* lübecki származású kertész terve végzett az első helyen. A nagyszabású terv megvalósítására kevés volt a pénz, ezért tízéves távlatban tervezték a megépítést. A talajt feltöltötték, a mocsaras részeket kiszárították, a régi akácok helyére platánfák kerültek. A mocsár helyén tavat formáltak, és kiépítették az ún. Páva-szigetet, majd a későbbi Hattyú- és a Nádor-szigetet. Utakat alakítottak ki, majd fákat, cserjéket ültettek a parkban. Az első ütemű területrendezést 1820 körül fejezték be, és bár Nebbien terve csak részben valósult meg, a park hangulata egyértelműen tükrözte a 19. század elejének romantikus természetszemléletét. A tájképi kert korszakából maradt fenn az úgynevezett rondó félkörívének kiemelten értékes platánfasora, továbbá az íves parki útvonalhálózat egyes szakaszai és a Városligeti-tó. A parkban jelenleg is álló legöregebb platánokat József nádor alcsúti arborétumából telepítették át a Ligetbe 1818 és 1830 között.

Falurészlet az 1896-ban rendezett Ezredéves Országos Kiállításon | Idős fák átültetése, 1968 | A Hősök tere a mai Kós Károly sétány felől egy 1960-as képes levelezőlapon

Az egykori városligeti körönd rendezett virágágyásokkal, háttérben szökőkúttal. Klösz György felvétele 1890 után készült | Lent: Vakok kertje, 1967

1826-ban építették meg a Liget első műszaki alkotását, a kisebbik (Páva-) szigetet a szárazfölddel összekötő ún. dróthidat. Ez volt az első, vas tartószerkezetű híd Pesten. 1830 körül már működött a mulatókerti vurstli céllövöldével, ideiglenes mutatványosbódékkal. Az 1840-es évektől már gyógyfürdői terápia is várta a vendégeket, igaz, még komolyabb infrastruktúra nélkül. Az 1846-ban épült első hazai vasútvonal kialakítása miatt egy jelentős parkterületet leválasztottak a Városliget északnyugati oldalán. A Szépítő Bizottmány 1857-ben megszűnt, a Városliget tulajdonjoga 1861-ben visszaszállt a városra, amely hamarosan úgy döntött, hogy az északi részen, tízhektáros területen állatkertet létesít. A főváros állatkertje 1866-ban nyitotta meg kapuit, környezete az idők folyamán több jelentős hazai kertépítész keze nyomán alakult ki.

Az 1860–1870-es években új közlekedési utak épültek a parkban, így például az a parkot átszelő Állatkerti körút és a Stefánia út (ma Olof Palme sétány). 1869. december 2-án *Kresz Géza* 15 társával megalapította a Pesti Korcsolyázó Egyletet. A városi tanács díjtalanul engedélyezte nekik, hogy a Városligeti-tó egy részét korcsolyapályává alakíthassák. Saját költségükön egy kis, fából készült melegedőt építtettek, és 1870. január 29-én ünnepélyesen megnyitották a városligeti pályát. A melegedő 1874-ben leégett, ezután az első kőépület tervezésére kiírt pályázatot *Lechner Ödön* nyerte meg. Az általa tervezett korcsolyacsarnok 1875-ben

Őszi nagytakarítás a Városligetben, 1927 | Szent István-forrás, 1937 | A KRESZ-park építése, 1974–1978 | A Királydomb (szánkózódomb) építése, 1974–1978
1974 és 1978 között a magyar történelem legnagyobb parképítő programja keretében az egész Városliget megújult | Városligeti körönd, 1970-es évek
Délutáni napsütés a parkban, 1960-as évek | Olof Palme sétány, a Műcsarnok szabadtéri szoborkiállítása, 1962 | Platánok, 1960-as évek

készült el, és 1895-ben *id. Francsek Imre* tervei alapján épült újjá neobarokk stílusban. A közelmúltban a neobarokk stílusjegyeket szem előtt tartva korszerűsítették. Az 1885-ben rendezett országos vásár, majd az egy évtizeddel későbbi millenniumi kiállítás (1896) építkezései nyomán komoly károkat szenvedett a növényállomány, ugyanakkor több új építészeti elemmel is gazdagodott a park.

1884–1885-ben épült az eredetileg Műcsarnoknak szánt, de kicsinek bizonyuló mai Olof Palme-ház és az Iparcsarnok, majd a millenniumi kiállítás részeként a Műcsarnok és a Vajdahunyad vára (utóbbit eredetileg ideiglenes jelleggel építették). A végleges épület *Alpár Ignác* tervei alapján 1904-ben épült fel eklektikus stílusban. Az együttes a tervezői szándék szerint kimondottan a magyarországi építészeti stílusok és motívumok bemutatására törekedett. Román stílusban épült a Jáki-kápolna és a kolostorudvar, valamint a tó felőli loggia, amely a vajdahunyadi kastély erkélyének másolata. Korai gót stílusú a nyugati homlokzat, majd a csúcsíves Vajdahunyad vára következik. Az udvaron álló szobor

A Városliget madártávlatból. Előtérben az 56-os emlékmű

Stróbl Alajos munkája, *Károlyi Sándor*t (1831–1906), a „magyar szövetkezetek atyját" ábrázolja. A reneszánsz és barokk elemekkel is kiegészített épületben ma a Mezőgazdasági Múzeum működik.

A Hősök tere (1932 óta hívják így) szorosan kapcsolódik a Liget együtteséhez, kialakítása a századforduló első évtizedére tehető, bár az Ezredéves emlékmű létesítését már 1891-ben elhatározták. A központi emlékmű *Zala György* szobrász és *Schikedanz Albert* építész tervei szerint 1905-ben készült el, majd egy évvel később a tér északi oldalának lezárásaként felépült a Szépművészeti Múzeum. A két múzeumépület között több évtizeden át virágágyak és ligetes fásítások díszítették a teret, s csak 1937-ben, a 34. Eucharisztikus Világkongresszus (1938) miatt fedték le díszburkolattal. 1929-ben *Räde Károly* műkertész terve alapján megújították a Városligetet. Az egykori Iparcsarnok hatalmas építménye előtt egy, a korszakra jellemző tagolt, hierarchikus úthálózattal sűrűn átszőtt, historizáló formavilágú térstruktúra alakult ki, amely az akkori tömeges sétálási, korzózási igényeket helyezte előtérbe. A Nebbien-féle nagyvonalú tájképi térformálás ekkor részben eltűnt, és a Hősök tere dísztérré alakításával új főbejárat jött létre az Andrássy út Városliget felőli csatlakozásánál.

A Liget zöldfelületeinek állapota a két világháború között a Budapesti Nemzetközi Vásár betelepítése miatt, a második világháború alatt pedig a háborús események következtében leromlott, majd a park 1951-ben a Dózsa György út és a Felvonulási tér kialakításakor jelentős területi veszteségeket is szenvedett. A BNV végleges kitelepítése 1972-ben történt meg, ezt követően a lebontott épületek helyén a FŐKERT aktív közreműködésével megkezdődött a park részleges felújítása. Ennek a területnek a rendezésére előzetesen egy tervpályázatot írtak ki, amit *dr. Krizsán Zoltánné* és *Baraczka Katalin* közös terve nyert meg. 1974–1975-ben

Szépművészeti Múzeum, 2016 | Idős platán a Városligeti-tó mellett. A napjainkban is álló legöregebb platánokat 1818 és 1830 között telepítették át a Ligetbe József nádor alcsúti arborétumából | Alpár Ignác szobra a Vajdahunyad vára előtt, 2015 | Egynyári virágágyás a Városligetben, 2016

a FŐKERT akkori igazgatója, *Kiácz György* a pályázati tervek felhasználásával, *Kecskésné Szabó Ildikó* tervezői közreműködésével alakította ki a Liget új térstruktúráját és funkcionális rendszerét. A park ekkor kapta a többféle korosztály igényeit kielégítő új funkcionális és rekreációs egységeket, így a Városligeti-tó melletti napozóstégeket, a tóban működő szökőkutat, a pihenő- és játszókerteket, a sporttereket és sportpályákat. A Dózsa György út –Ajtósi Dürer sor felőli játszótérfüzért *Killer István* tervezte 1976–1977-ben. Emellett a parkban több játszótér és sétány is megújult, és az új növénytelepítésnek köszönhetően a városligeti növényállomány díszítőértéke jelentősen megnőtt.

Az 1970-es évek átfogó fejlesztései óta a Városligetben nem történt jelentős beavatkozás, sőt inkább a funkcionális kínálat csökkenése volt a jellemző. Lebontották a napozórét és a Vajdahunyad vára közötti fedett tornatermet, megszűntek a hozzá kapcsolódó sportpályák, pingpongasztalok, és szintén elbontották a rondó melletti nagy kiterjedésű játszóteret, amely a maga idejében a város egyik legjobbja volt. Ugyanakkor pozitív példaként

kiemelendő, hogy az 1990-es évek végén rendbe hozták az 1972-ben épült Vakok kertjét, amely kialakításakor nemzetközi viszonylatban is egyedülálló alkotás volt. A *Csorba Vera* tervezte kertben akusztikai szökőkút működött, Braille-írású feliratok, jeltáblák és térkép könnyítették a tájékozódást, illatos növényekkel volt beültetve a kert. Az 1998-as felújításkor egy „hangos játék" készült, *Reimholz Júlia* és *Ungvárszky Zoltán* alkotása.

A Liget növényzete napjainkban éppúgy tartalmaz famatuzsálemeket, mint közelmúltban ültetett fákat, cserjéket. Fasorait főleg platánok alkotják, de vannak különféle hársfasorok, előfordul ostorfa és japánakác is. Az idős növények között a parkon belül is gyakori a platán, sok a nyárfa és az akác. A különböző juharok, hársak, szivarfák és lepényfák között sok 80 cm-nél vastagabb törzskörméretű egyedet láthatunk. Az örökzöldek a nagy lombhullató fák alatt nem mindenhol szépek, de szabad állásban ezekből is van néhány impozáns példány. A Városligeti körút mellett a délkeleti oldalon helyezkedik el a Kis botanikus kert több érdekes növénykülönlegességgel.

A Városliget fejlesztési-megújítási projektje 2014-ben indult el kormányzati kezdeményezésre. A tervezési folyamat építészeti és tájépítészeti tervpályázatokat követően napjainkban is zajlik.

II.
VÁROSKÉPILEG KIEMELT TEREK, ZÖLDFELÜLETEK

A BUDAI VÁRBAN

HESS ANDRÁS TÉR

Budapest, I. kerület, 500 m²

DÍSZ TÉR

Budapest, I. kerület, 820 m²

BÉCSI KAPU TÉR

Budapest, I. kerület, 260 m²

POLGÁRVÁROSI TEREK

A BUDAI VÁR NAGYOBBIK RÉSZÉT UGYAN A VÁRGONDNOKSÁG KEZELI, NÉHÁNY KIEMELT TERÜLÉT AZONBAN A FŐKERT GONDOZZA.

A HÁROM TÉR EGYIKE SEM TÚL NAGY, MÉGIS FONTOSAK, HISZEN RÉSZEI A VÁRHOZ KÖTŐDŐ KÜLÖNLEGES MILIŐNEK. KIALAKULÁSUK IS SZOROSAN KÖTŐDIK A TERÜLET FEJLŐDÉSÉHEZ. TÖBB SZÁZ ÉVES TÖRTÉNELMÜK A VÁROS-FEJLŐDÉS LENYOMATA.

A Hess András tér a 2010-es években

XI. Ince pápa szobra a Hess András téren, 2016
Lent: Panorámakép a térről, jobbra a Hilton Szálló modern tömbje a Miklós-toronnyal

A Hess András tér a Táncsics Mihály utca és a Fortuna utca déli végénél helyezkedik el, dél felé a Szentháromság térig terjed. Jelenlegi, nyújtott trapéz alakú formáját csak a 20. század elején érte el. Itt épült fel a 13. század közepén a domonkosok Szent Miklós-kolostora. A kolostoregyüttesből a tér felől már csupán a templom 15. századi tornyának, a Szent Miklós- vagy Miklós-toronynak a maradványai láthatók. A kolostor templomától délre polgári házak sorakoztak egészen a Nagyboldogasszony-, azaz Mátyás-templomig. A középkori tér nyugati oldalának északi részén állt házak átalakítva ugyan, de máig fennmaradtak.

A tér első önálló elnevezését csak 1696-ból ismerjük, ekkor úgy emlegették, mint „Vierekhetes Pläzelbeydemgrünerbaum", azaz „négyszögletes terecske a zöld fánál. A barokk korban, 1688–1702 között a középkori kolostor helyén épült fel a Jezsuita Kollégium hatalmas épülete, amely többször átépítve ugyan, de ma is áll a Hilton Szálló déli tömbjeként. A tér északi oldalán – ugyancsak középkori házak helyén – állt egy épület, amelyet már 1696-ban a Vörös Sünhöz címzett fogadónak hívtak. 1776–1777-ben a Szentháromság térről ide is elvezették a Várnegyedet ellátó vízvezetéket, ekkor egy közkutat helyeztek el a tér délnyugati részén. A tér barokk kori szerkezete sokáig nem változott, legfeljebb egyes épületeinek arculata, illetve rendeltetése alakult át. A tér nyugati oldalát többször átépítették, a túloldali Jezsuita Kollégiumból kiszorult Jezsuita Akadémia évtizedekig itt működött. 1784-ben a Királyi Kamara kapta meg, ekkor alakították át copf stílusban, és ez máig meghatározza külső arculatát. 1849 után a Császári és Királyi Pénzügyigazgatóság, majd 1867 után a Pénzügyminisztérium költözött falai közé, egészen 1945-ig ehhez az intézményhez tartozott.

1923-ban a téren állították fel a Hébé-kutat, amit 1936-ban, Buda törökök alóli felszabadulásának 250. évfordulóján az Úri utca végében álló Magdolna-torony mellé helyeztek át, és helyére *Damkó József* alkotását, a törökök leverését hathatósan támogató XI. Ince pápa szobrát állították. 1936-ban – a szobor elhelyezése kapcsán – parkosították a teret. Megszüntették a déli rész önálló elnevezését, és a két térrész együtt a XI. Ince pápa tér nevet kapta. 1954-ben Buda első középkori nyomdászáról, Hess András térnek nevezték el. A második világháborúban a keleti oldalon több épület is megsérült. A teret 1971-ben *Csorba Vera* tervei alapján rendezték. 1976 végére itt épült fel a Hilton Szálló modern együttese, amelynek kialakításakor figyelembe vették a középkori és újkori maradványokat. A műemléki helyreállítás tervezője *Sedlmayr János* volt.

A tér mai képét a 2014-es felújítás során nyerte el. A meglévő faállomány (néhány vadgesztenye és kőris) alatt megújult a gyepfelület, a szobor előterében virágfelületet alakítottak ki. A gyepfelületeket alacsony, nyírt cserjesávval vették körül. Új utcabútorokat helyeztek el. A tér északi oldalát leburkolták, hogy az itt elhelyezkedő vendéglátóhely ki tudjon települni a térre.

A Dísz tér a 20. század elején | Lent: Pihenő járókelők a téren, 1970-es évek

A mai Dísz tér a középkorban a többnyire németek által lakott, középső városrész piacteréből alakult ki. A korabeli piactér a mainál jóval nagyobb lehetett, északi és déli térfala az idők során erősen változott, eltolódott, míg a keleti és nyugati többékevésbé eredeti helyén maradt, bár formájában, kiosztásában erőteljesen átalakult.

A 14. század második felében Nagy Lajos király Szent György tiszteletére kápolnát építtetett a téren, mely az északi részen, nagyjából a mai 1849-es honvédemlékmű környékén állt. Ettől kezdve a középkor folyamán Szent György térként vagy Szent György piacaként emlegették. (A középkori és a mai Szent György tér nem azonos.) Buda visszavívása után a teret a város főtereként tartották számon, ezért is nevezték Haupt Platznak, a pasák egykori közeli palotája alapján azonban egy darabig (1718) még a Pascha Platz elnevezés is előfordult. Nem sokkal az ostrom után a tér déli oldalán felépült a vári főőrség épülete. A katonaság a téren végezte tisztelgéseit, ezért kezdték (először 1728-ban) Parade Platzként, azaz Dísz térként emlegetni. A két elnevezés sokáig egymást váltva fordult elő, s a Dísz tér forma végül az 1879-es, „hivatalos” névadástól rögzült.

A tér középkori épületei helyén a 18. század során fokozatosan egy- és kétemeletes barokk és copf házak, paloták épültek. Ezeknek a keleti és nyugati oldalon fennmaradt példái máig a tér meghatározó elemei. A 20. század elején az emlékmű környékét rendezték, egy 1926-ban készült terv szerint geometrikus formában kialakított virágágyakat és nyírt növényeket helyeztek a szobor előterébe, mögé magasabb cserjesáv került.

Akcióban a FŐKERT munkatársai, 2017 | Lent: A Dísz tér nyári pompájában, 2014

Az 1944–1945-ös ostrom idején a tér épületei súlyos károkat szenvedtek. Elpusztult a külügyminisztériumi épülettömb, és a háborús sérülések miatt lebontották a főparancsnoksági épülettömb emeleteit is. Hasonlóképpen elbontották a Dísz tér 18. szám alatti épületet, amely a két világháború között a tábori püspökség székhelye volt. Helyén ma a Püspökkertnek nevezett közpark van. A tér zöldfelületét 1971-ben *Csorba Vera* tervei alapján rendezték. 1998-ban a tér ismét a háború előtti kialakításhoz hasonló elrendezést kapott *Nemesné Kucsovszky Anna* tervei alapján.

Jelenleg a tér belső zöldfelületét vendéglátóhelyek és gépkocsiparkoló veszi körül. 2013-ban felújították a teret. Emelt útpálya készült, és vágott bazaltkővel burkolták a járdát. Napjainkban az emlékmű előtt kisebb virágkiültetést találunk, mögötte koros hársak és juharok állnak. A zöldfelület északi részén a gyepfelületet nyírt sövény határolja.

A Bécsi kapu tér, szemben a Magyar Nemzeti Levéltár központi épülete, 2016

A Bécsi kapu tér háromszög alakja a Bécsi kapu mögött alakult ki három nagy és egy kisebb utca összefutásánál. Délről a Táncsics és a Fortuna, nyugatról a Nándor utca, valamint ugyancsak nyugatról a Kard utca találkozik itt. A tér egy eredetileg jóval nagyobb középkori területi egység, az úgynevezett Szombathely (másként Szombat piac) része volt, és annak fokozatos beépülésével, két részre szakadásával jött létre. A helyszíni leletmentő ásatások és régészeti megfigyelések alapján egykor épületek álltak a tér ma üres középső részén is, de a török kor végén már nagyjából mai alakjában volt látható. A barokk korban még mint Wiener Platz (Bécsi tér) szerepelt, és csak 1850 körül tűnik fel a Wiener Thor Platz (Bécsi kapu tér) megnevezés. A török idők után a körülötte álló romos, középkori eredetű épületeket fokozatosan igényes barokk, illetve copf, majd klasszicista épületekkel cserélték fel. Végső formáját azonban csak a 19. század végén, a 20. század elején nyerte el, miután felépült az evangélikus templom (délkeleti rész) és a Magyar Országos Levéltár hatalmas tömbje (északi oldal). A hajdan egységes miliőre ma már csak a nyugati oldal négy, egymás mellett álló háza és a keleti oldal egy épülete emlékeztet.

Az 1920-as években a tér közepén háromszög alakú zöldfelületet alakítottak ki, amelyen a gyepfelületet szőnyegágyak díszítették. 1936-ban a tér közepén Kazinczy Ferencnek (1759–1831) emeltek emlékművet, amely eredetileg a költő halálának centenáriumára (1931) készült, de csak öt évvel később állították fel. *Pásztor János* szobrát a *Hikisch Rezső* által tervezett díszkúttalapzat egészíti ki.

2011-ben, majd 2016-ban a teret több ütemben felújították. Báró Hatvany Lajos író, mecénás halálának 50. évfordulójára 2011-ben a Budavári Önkormányzat felújította a Bécsi kapu téren álló egykori Hatvany-palotát, ekkor az előtte lévő járdaszakaszra azoknak a művészeknek, íróknak, költőknek rézből mintázott aláírása került, akik az 1930-as években rendszeres vendégei voltak a Bécsi kapu tér 7. szám alatt álló Hatvany-palotának. 2016-ban a környező járdafelületeket újították fel, ekkor az aláírások gránitlapokra kerültek. A tér templom felőli sarkán álló ginkgót a növény gyökereinek elegendő helyet biztosító kemény mészkőkazettával vették körbe. A szobor körüli gyepfelületben tiszafák és néhány cserje található.

A KIINDULÁSI PONT

CLARK ÁDÁM TÉR

Budapest, I. kerület, 10 600 m²

A **CLARK ÁDÁM TÉR** A LÁNCHÍD ÉS AZ ALAGÚT ÉPÍTÉSEKOR ALAKULT KI. AZ 1860-AS ÉVEKBEN AZ ITT ÁLLÓ NÉPSZÍNHÁZRÓL KAPTA A NEVÉT, MAJD LÁNCHÍD TÉRNEK NEVEZTÉK, 1912 ÓTA A HÍD ÉS AZ ALAGÚT ÉPÍTŐJÉNEK NEVÉT VISELI.

1873-BAN PARKOSÍTOTTÁK ELŐSZÖR, A KÖRFORGALMAT 1949-BEN ALAKÍTOTTÁK KI. A TÉR SIKLÓ ELŐTTI ÉS A DUNA-PART FELÉ ESŐ RÉSZE IS PARKOSÍTOTT.

A TÉR 1932 ÓTA A MAGYAR KÖZLEKEDÉSI HÁLÓZAT KIINDULÓ-, AZAZ 0 PONTJA. EZT AZ IDŐK FOLYAMÁN TÖBBFÉLEKÉPPEN IS JELÖLTÉK, A NULLÁT FORMÁZÓ SZOBOR 1975-BEN KERÜLT MAI HELYÉRE.

A Lánchíd a budai hídfőtől nézve. Klösz György felvétele 1873 és 1880 között készült

A Lánchíd a Clark Ádám (Lánchíd) térről nézve, szemben a Szent István-bazilika, 1902

A Clark Ádám tér kialakulása a Lánchíd (1839–1849) és az Alagút (1853–1857) építéséhez kapcsolódik, ekkor bővült térré a Fő utca és Várhegy közötti terület. A tér neve az 1860-as években Népszínház tér volt, mivel a tér déli oldalán 1861-ben épült fel a budai magyar Népszínház. A Budavári Sikló építésekor (1868–1870) bontották le a színház épületét. (A sikló a második világháborúban súlyosan megrongálódott, 1986-ban indult újra.) Az 1870-es évek közepétől a tér neve Lánchíd tér lett, majd 1912-től Clark Ádámról, a Lánchíd és az Alagút építőjéről nevezték el.

A tér a Lánchíd építésekor felvonulási terület volt, majd 1873-ban parkosították. A budai hídfő mindkét oldalán szimmetrikusan elhelyezett, historizáló szőnyegágyakat alakítottak ki *id. Pecz Ármin* tervei alapján. Ekkor kezdték meg a budai felső rakparton a kettős vadgesztenyefasor telepítését is. A 20. század első évtizedében a Lánchíd hídfője alatt megépítették a villamosalagutat (1907 óta jár itt a villamos), a szőnyegágyak helyén cserjefoltokkal tarkított gyepfelületeket alakítottak ki *Ilsemann Keresztély* tervei szerint. A 20. század elején az egyre fokozódó forgalom miatt a tér szűkössé vált. 1949-ben körforgalmat alakítottak ki, és elbontották a téren álló Budai Takarékpénztár épületét, amely a második világháborúban bombatalálatot kapott. A körforgalom közepét 1990-ig egy vörös csillag kiültetés uralta. Napjainkban minden évszakban szép virágültetés – tavasszal árvácskák, hagymás növények, nyáron évente változó egynyári virágszőnyeg – díszíti.

A Clark Ádám tér, háttérben a romos királyi palota, 1949

A sikló előtti zöldfelület a tér déli oldalán álló, II. világháborúban megrongálódott házsor lebontásával jöhetett létre. Itt helyezték el a budai vár hűtőközpontjának szivattyúgépházát és hűtővíztároló medencéjét. 1964-ben parkosították a területet, terméskő szegélyű, négyzetes, kiemelt virágágyakat és raszteres burkolatot kapott a tér. 1975-ben a sikló alatt gazdag örökzöld kiültetést telepítettek *Schrenk Ágnes* tervei szerint. Az 1990-es években átalakították a területet. A tér Duna-part felé eső részén (Lánchíd park) egy kisebb teresedés található padokkal és két szép platánfával. A Lánchíd park átalakításának köszönhetően 2012-ben adták át Magyarország első Green City által akkreditált közparkját. Építésénél olyan zöld irányelvekre is figyelmet fordítottak, mint a természetes folyamatok helyreállítása, a fenntartható anyaghasználat, valamint az optimális energiafelhasználás.

2013-ban a parkban kávézó épült a sikló utcai támfala előtt. 2014-ben a Park Stúdió tervei alapján a tér megújult. Az új kialakítás szerint a Nulla kilométerkő körül, annak jelentését erősítve, mészkőburkolatba gravírozott irányokat (az ország jelentős pontjai, megyeszékhelyek, világörökségi helyszínek) jelző feliratokat helyeztek el. A korábbi másfél méter magas támfal elbontásával, elfogyó lépcsőkkel nyílik meg a szobor körüli tér a sikló, a Várba vezető utak és a Lánc-híd felé. A szivattyúgépház és a hűtővíztároló medence régi, hevenyészett lécborítását elbontva zöldtető épült, amely észrevétlenül folytatódik a zöldfelületben. A tér lankásan kialakított gyepes pihenőterülete a Lánchíd park felé jelent kapcsolatot. Az 1970-es években ültetett, elvadult örökzöldeket megritkították, és gondosan összeállított, illatos és virágzó növénykiültetésekkel egészítették ki.

A Nulla kilométerkő, Borsos Miklós alkotása, 1975

Díszítő kiültetés a körforgalom közepén, 1960-as és 2000-es évek

A budavári alagút, 2017

A 20. század elején merült fel az igény a hazai közlekedési hálózat jelképes kiindulópontjának megjelölésére, az emlékmű helyét több ízben módosították. 1932-től a Clark Ádám téren, a Kereskedelmi Minisztérium épülete melletti járdán állt *Körmendi Frim Jenő* Madonnát (Patrona Hungariae) ábrázoló márványszobra, amely egy két méter magas, jelképes kilométerkövön állt. A II. világháború alatt megsérült szobrot a háború után elbontották. A mai Nulla kilométerkő helyén 1953-ban állították fel *Molnár László* egy munkást és egy autókereket ábrázoló szobrát, amelyet 1974-ben áthelyeztek a XVII. kerületbe, a rákoshegyi vasútállomáshoz. A szabályos tipográfiai „0” karaktert formázó mai szobrot, *Borsos Miklós* alkotását, 1975. április 4-én állították fel a Budavári Sikló előtti parkban.

PONT A KÖZPONTBAN

DEÁK TÉR

Budapest, V. kerület, 2000 m²

A 19. SZÁZADBAN TÖBB NEVE IS VOLT A MAI DEÁK TÉRNEK, VÉGÜL 1866-BAN NEVEZTÉK EL A HAZA BÖLCSE UTÁN.

A 20. SZÁZADRA FORGALMAS BELVÁROSI CSOMÓPONTTÁ ALAKULT, 1965-BEN PARKOSÍTOTTÁK. VÉGLEGES FORMÁJÁT AZ 1974-ES METRÓÉPÍTÉS IDEJÉN NYERTE EL.

ÉPÍTÉSZETILEG IDEKAPCSOLÓDIK A VÁROSHÁZA PARK ÉS A 2011-BEN MEGÚJÍTOTT KÁROLY KÖRÚTI KÖZLEKEDÉSI TERÜLETEK IS.

Deák Ferenc tér. Klösz György felvétele 1892 és 1895 között készült

Lent: Deák Ferenc tér az evangélikus templom felől nézve. Szemben az Erzsébet tér, jobbra a Kemnitzer-(„Két török") ház, 1907

A teret a 19. század elején alakították ki, így a terület elnevezése a század legelején még Landstrasse volt. Az 1819-es térképeken Kohlplatzként említik, de nevezték Kohlmarktnak, Káposzta térnek, Szén piacnak és Szén térnek is. Az 1830-as években Judenmarkt (Zsidó piac) vagy Judenplatz (Zsidó tér) néven emlegették. A közterületek gyakori elnevezési szokásai szerint a téren korábban álló Wodianer-ház homlokzati díszei – két török figurális szobor – után a Török tér elnevezés is közszájon forgott. 1866-ban nevezték el a „haza bölcse" után Deák Ferenc térnek, és ezt a nevet azóta is viseli. Itt található a főváros legrégibb evangélikus temploma, amelyet 1799–1809 között *Pollack Mihály* tervei alapján építettek. A klasszicizáló empire stílusú épület 1856-ban elkészült főhomlokzata Hild József munkája.

A 20. századra a Deák tér forgalmas belvárosi csomóponttá alakult, majd a század közepén, 1965-ben parkosították *Krizsán Zoltánné* tervei szerint. Később az 1974-es metróépítéshez kapcsolódva, szintén Krizsánné tervei szerint nyerte el mai formai kialakítását díszkúttal és kiemelt zöldfelületekkel tagolt városi szabadtérként. A terület növényzete fajtagazdag, kiemelendők az itt található szép selyemfenyők. Minden évben változó, egynyári növényekből álló virágkiültetése üde színfoltja a belvárosnak. 2014-ben alakfákat ültettek el a parkrészben.

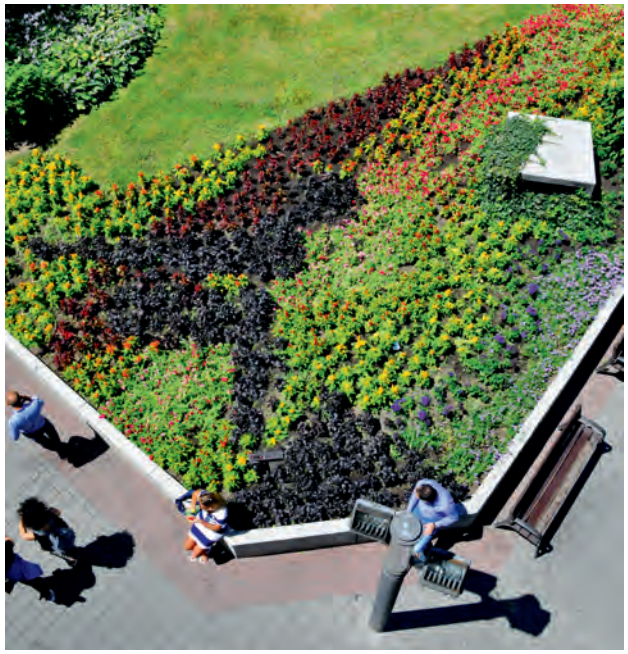

A Deák Ferenc tér és a Sütő utca torkolata, 1951 | A Deák Ferenc tér a Millenniumi Földalatti Vasút állomásának áthelyezésekor, szemben a Budapesti Rendőr-főkapitányság épülete, 1952

A Deák Ferenc tér, balra a Deák Ferenc utca, jobbra az Erzsébet (Engels) tér, szemben a Budapesti Rendőr-főkapitányság épülete, 1981 | Egynyári dísznövények a Deák téren, 2017

Rajtkőről ugró úszót formázó kiültetés, 2016

A térhez csatlakozik a Városháza park a Károly körút mellett, amely *Lendvay Gábor* koncepciója szerint készült el: a bontott nagykockakőből kialakított burkolatot kisebb gyepes és virágos dombok tarkítják. Szabadtér-építészeti szempontból a Deák térhez kapcsolódik továbbá a 2011-ben elkészült Károly körúti közlekedési területek megújítása (tájépítész: *Fekete Albert*), amely gyepfelületből feltörő vízjátékával, nyírott fáival, igényes burkolatával igazi nagyvárosi környezetet teremt.

A BELVÁROS SZÍVÉBEN

ERZSÉBET TÉR

Budapest, V. kerület, közel 3 ha

A 19. SZÁZAD ELEJÉN MÉG A PESTI VÁROSFALON KÍVÜL ELHELYEZKEDŐ TEMETŐ VOLT. 1858-BAN KAPTA MAI NEVÉT FERENC JÓZSEF FELESÉGÉRŐL, ERZSÉBET KIRÁLYNÉRÓL, BÁR IDŐKÖZBEN HÍVTÁK SZTÁLIN ÉS ENGELS TÉRNEK IS.

1854-BEN FÁSÍTOTTÁK, 1872-BEN KÖRBEKERÍTETTÉK. A TÉR KÖZEPÉT A KORÁBBAN A KÁLVIN TÉREN ÁLLÓ DANUBIUS-KÚT URALJA.

1949-BEN KÉSZÜLT EL A TÉR KELETI OLDALÁN A TÁVOLSÁGIBUSZ-VÉGÁLLOMÁS.

2012-BEN ALAKÍTOTTÁK KI AZ AKVÁRIUM KLUBOT, KÉT ÉVVEL KÉSŐBB AZ ERZSÉBET TÉR NYUGATI RÉSZE IS MEGÚJULT.

Erzsébet sétatér (kioszk), Klösz György felvétele 1890 után készült | Lent: Erzsébet tér, Semmelweis Ignác szobra (Stróbl Alajos, 1906), háttérben a Nemzeti Szalon, 1909
Erzsébet tér, balra Veres Pálné szobra (Kiss György, 1906), háttérben jobbra a Nemzeti Szalon, 1909

A 19. század elején a jelenlegi Erzsébet tér még a pesti városfalon kívül helyezkedett el. Helyén temető állt, de idővel a környékbeliek beépítették a területet, és egy kis városrészt húztak fel. A század közepén ezeket a házakat lebontották, és kialakult az Új térnek vagy Új vásártérnek nevezett közterület. A tér egy rövid ideig az itt lévő Német Színház nevét viselte, majd 1858-tól Ferenc József feleségéről, *Erzsébet*ről nevezték el. A II. világháborút követően hívták Szálin térnek, majd évtizedekig Engels térnek, 1990 óta újra Erzsébet tér a neve.

A sétatér fásítását 1854-ben kezdték 3000 db csemetével. 1872-ben szép kovácsoltvas kerítéssel övezték. A parkosított köztér középpontjában a korábban a Kálvin téren található díszkút, a Danubius-kút áll, amelyet *Ybl Miklós* tervezett 1883-ban. Ezenkívül *Horvai János* 1929-ben készült, „Népdal" című szobrászati alkotása található még itt. 1892-ben *Reitlinger György* városi kertész tervei szerint a területen lévő fákat porcelán névtáblákkal jelölték meg. Még az 1960-as években is ezek a szép jeltáblák nyújtottak tájékoztatást a dendrológia iránt érdeklődő járókelőknek. Napjainkban a tér említésre méltó növényeként tartjuk számon az ezüstjuharokat, amelyek legfőbb érdekessége, hogy az egyik sárgás, a másik vöröses színben hajt ki tavasszal. Vannak idős japánakácok és vadgesztenyék, egy idős akácfa és néhány platán. A tér középső részén ecetszömörcék és selyemakác díszlik, illetve találunk itt védett narancseperfát is.

1948–1949-ben a tér keleti oldalán egy új autóbusz-pályaudvar épült, majd mellette 1964-ben egy fásított autóparkoló. Ezek helyére tervezték az 1990-es évek végén a Nemzeti Színház új épületét, amely végül nem itt épült fel. A terület a színház

Erzsébet (Sztálin) tér, MÁVAÚT autóbusz-pályaudvar, 1949 | Buszpályaudvar és parkoló az Erzsébet (Engels) téren, 1966
Erzsébet (Engels) tér, szemben a Harmincad utca torkolata, 1969 | Erzsébet tér, 2016

építésének elmaradása után kapta a „Gödör” nevet, ahol szórakozóhelyet alakítottak ki. Helyére 2012-ben egy megújult klub és kultúrbázis települt, az Akvárium Klub, amely a budapesti éjszakai élet egyik központjának számít. 2013–2014-ben az Erzsébet tér nyugati része egy második felújítási ütemben, *Sándor Tamás* és munkatársai tervei alapján szintén megújult. Ennek keretében felújították a Danubius-kutat, korszerű játszótér épült, a burkolatok és zöldfelületek is megújultak a tartósság és várostűrés szempontjait figyelembe véve. A tér peremterületei mentén találhatók azok az eseményterek, funkciók, amelyek különböző anyagú (gránit, murva, fa) burkolatokon keresztül közelíthetők meg. A sétautak burkolata fűrészelt gránit.

Az új városi szabadtér használatára kettősség jellemző: a kiemelten fontos, keresztirányú átmenő forgalom, illetve a pihenő, sétatéri jelleg együttes jelenléte. A kialakított térrendszer egyik alapeleme a Deák tér felől a Hild tér irányába tartó, átlós gyalogostengely, amely a Deák téri evangélikus templomhoz vezet. Másik fontos eleme a középen elhelyezkedő Danubius-kút, amely nagy tömegével uralja a központi térrészt, a környezetében található egynyári virágágyak pedig kiemelik súlyponti szerepét. 2017 januárjától a tér kikerült a Fővárosi Önkormányzat kezeléséből.

A VÁRATLAN MEGLEPETÉS

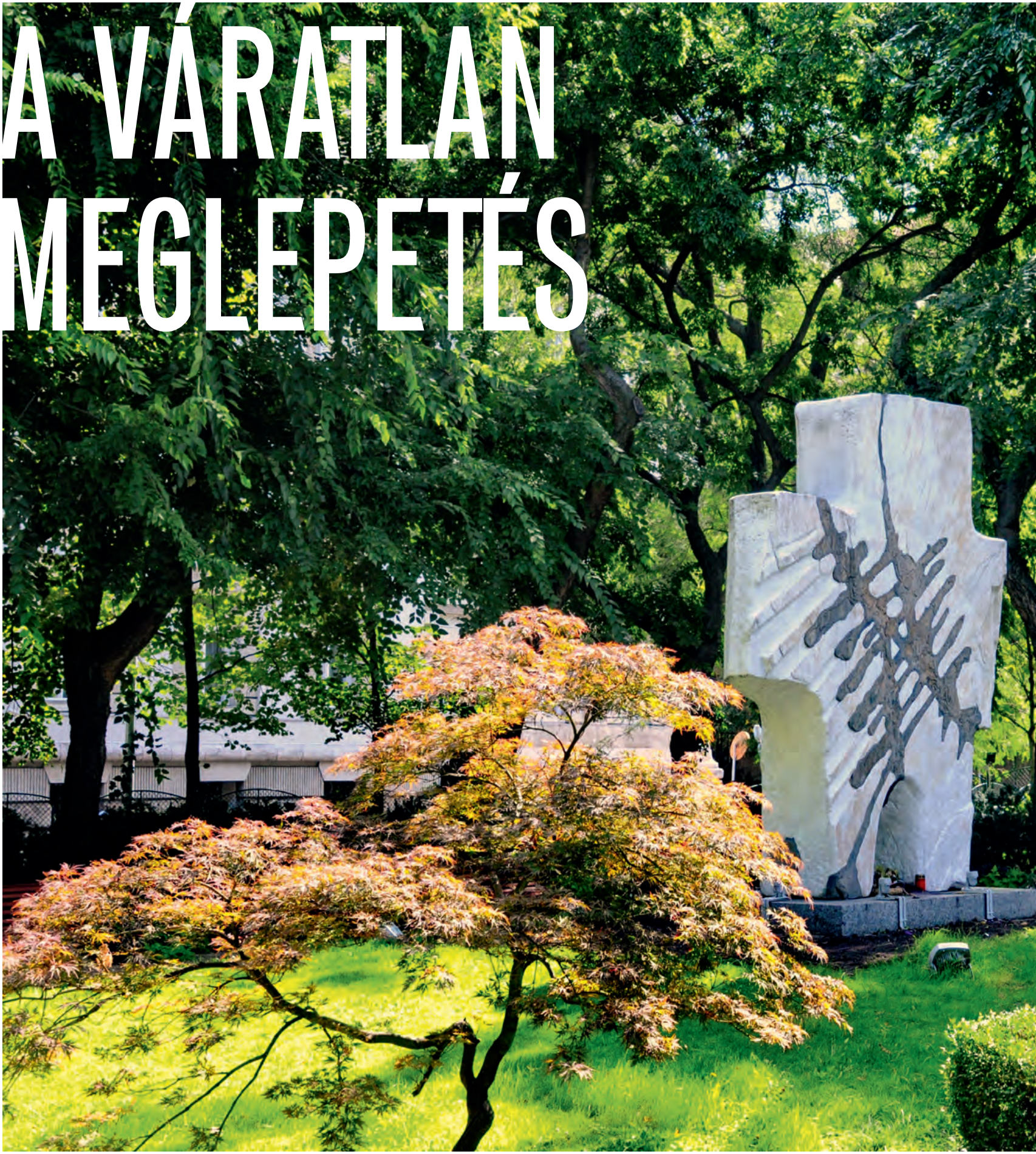

HONVÉD TÉR

Budapest, V. kerület, 6500 m²

A HONVÉD TÉR IGAZI ZÖLD SZIGET OTT, AHOL NEM SZÁMÍTANÁNK RÁ, A BETONSIVATAG KÖZEPÉN.

1945-BEN JÖTT LÉTRE EGY ROMMÁ LETT HÁZTÖMB HELYÉN. 1954-BEN PARKOSÍTOTTÁK, TÍZ ÉVRE RÁ JÁTSZÓTERET IS KAPOTT.

NAPJAINKIG TÖBBSZÖR IS FELÚJÍTOTTÁK, ÚJABB ÉS ÚJABB FUNKCIÓKKAL GAZDAGODOTT. VANNAK ITT SPORTPÁLYÁK, TÖBB KOROSZTÁLYT KISZOLGÁLÓ JÁTSZÓTÉR, KUTYAFUTTATÓ ÉS PIHENŐTERÜLET IS.

A RENDRE PARKŐR VIGYÁZ, AKINEK SAJÁT ÉPÜLETE ÚGY NÉZ KI, MINT EGY MESEBELI ERDEI HÁZIKÓ.

Néphadsereg tér, 1970-es évek

Lent:
Néphadsereg tér, az idősebb korosztály, 1970-es évek
Honvéd tér, 1998

A Honvédelmi Minisztérium árnyékában megbújó Honvéd tér (Szemere, Stollár Béla, Honvéd és Markó utca által határolt tömb) egy példásan karbantartott, üde színfolt, zöld sziget a belvárosi betonsivatagban, Lipótváros szívében. A tér joggal kiérdemelné akár a „közkert" megnevezést is. Elnevezésében a rendszerváltozás óta viseli a szomszédos minisztérium nyomán a Honvéd tér nevet, és a legutóbbi felújítás óta külön parkőr vigyáz a rendre a területen.

A kis léptékű városi köztér a II. világháború után jött létre egy 1945-ben rommá lett háztömb helyén. 1954-ben kapta a Néphadsereg tér nevet, ekkor parkosították. 1964-ben *Kecskésné Szabó Ildikó* tervezett játszóteret a térre. *Makrisz Agamemnon* spanyol polgárháborús emlékművét 1970-ben állították fel, a szobor a rendszerváltást követően, 1992-ben a budatétényi szoborparkba került. Első ízben 1975-ben, mintegy két évtizeddel a kialakítását követően újították fel a teret, ekkor új játszóterek létesültek. Münnich Ferenc születésének 100. évfordulója alkalmából 1986. november 14-én egy nagyméretű, a politikust ábrázoló bronzszobrot is felállítottak (*Kiss István* alkotása). A *Krassó György* vezette Magyar Október Párt 1990. március 21-én a szobrot a lábánál levágta a kockakő talapzatról, és leöntötte vörös festékkel. Az ott maradt csizma hetekig „díszítette" a teret. A láb nélküli szobor a szoborparkban ma is látható. Mindkét alkalommal komoly kertészeti munkálatokat végeztek a téren, majd 1993–1994-ben ismét felújítás következett. 1993-ban került a korábbi polgárháborús emlékmű helyére *Veszprémi Imré*nek a Gulag áldozataira emlékeztető szobra. A kilencvenes évekbeli felújítás során építették a tömböt körülvevő kerítést és az automata öntözőhálózatot. A játszótereket *Nemesné Kucsovszky Anna* tájépítész (FŐKERT) tervei alapján újították meg.

A Honvéd tér, 2011 | A Gulag áldozatainak emlékköve, Veszprémi Imre alkotása (1993), 2016 | Fitneszpark a Honvéd téren, 2016

A köztérre igaz, hogy pici, de minden van benne, ami kell. Több korosztályt kiszolgáló játszótér, külön részen a nagyobbaknak szóló mászó-pörgő-ügyeskedő alkalmatosságok, hinták kicsiknek és nagyoknak, méretes homokozó tisztán tartott homokkal, foci- és kosárpályák, pihenésre szolgáló padok a központi virágágyás körül, ivókutak, pingpongasztal (hálót vinni kell), árnyékos asztalok padokkal, ahol akár uzsonnázni, sakkozni, kártyázni is lehet. A terület értékes növénykiültetései közé tartozik a központi részt ligetszerűen övező idős ostorfafasor, illetve egy egykori hatalmas bálványfa helyén 1999-ben ültetett pusztaszil (Ulmus pumila „Puszta") fajtájú emlékfa. Emellett több hárs- és gesztenyefa is megtalálható itt, kellemes városi mikroklímát teremtve. Különleges dendrológiai érdekesség egy japán juhar is, amely szoliterként nagyon szép látványt nyújt a gyepben.

A központi térrészt szép zöld gyep borítja, körben pedig a FŐKERT által évről évre gondosan megtervezett és kivitelezett egynyári virágágyások kísérik az ostorfafasort. A beültetett virágágyak mellett a dézsás növények (pl. leander), a virágládákba ültetett begóniák vagy a kandelábereket díszítő egynyáriak is üde színfoltok. A játszótér és a kerítés között körben meghagytak egy sávot, amelyet bokrokkal, cserjékkel ültettek be, hogy zaj- és porfogó hatásuk érvényesülhessen. A dekoratív kiültetésű területekről és a játszótérről a közelmúltban kitiltották a kutyákat, de kialakítottak számukra egy elkerített kutyafuttatót. A téren található még egy külön építmény a parkőr számára, amely nyáron olyan, mint egy erdő közepén álló, mesebeli házikó, mivel teljesen benövi a narancspiros virágú futó trombitafolyondár.

2016-ban került sor a Honvéd téri sportterületek felújítására a Belváros-Lipótváros Vagyonkezelő Zrt. támogatásával. Az *S-Tér Kft.* tervei alapján megvalósult fejlesztés korszerű műszaki megoldások alkalmazásával, a fák védelmét figyelembe véve, a meglévő játszóeszközök és ivókút megtartása mellett valósult meg. A felállított kültéri fitneszeszközök magas minőségű anyagokból, a legkorszerűbb gyártási technológiával készültek, időjárásálló kivitelben. Ilyen modern kültéri edzőgépeket Magyarországon először itt, a Honvéd téren helyeztek el. Használatuk a kiskamaszoktól egészen az idősebb korosztályig bárkinek javasolt, aki szeret a szabadban mozogni.

A sportterületen megépített öntöttgumi-burkolat a jelenlegi legkorszerűbb és legbiztonságosabb kültéri ütéscsillapító felület, amely megfelel a műszaki előírásoknak, mindemellett strapabíró és környezetvédelmi szempontból is előnyös, hiszen átengedi a vizet és biztosítja a talaj és a fák gyökereinek levegőzését. A közelmúltbeli többütemű fejlesztéseknek, valamint a gondos karbantartásnak köszönhetően a Honvéd tér egy korszerű, minden korosztály által használható, esztétikus megjelenésű, sportolásra, játékra, rekreációra alkalmas közösségi térré vált, amely a környéken lakók és a térre látogatók tetszését is elnyerte.

PEST KAPUJÁBAN

MÁRCIUS 15. TÉR

Budapest, V. kerület, 6500 m²

MÁR A RÓMAI KORBAN ÁLLT ITT ERŐD.

A 19. SZÁZADBAN NAGY FORGALMÚ PIACTÉRKÉNT MŰKÖDÖTT.

1903-BAN, AZ ERZSÉBET HÍD MEGÉPÍTÉSEKOR NYERTE EL MAIHOZ HASONLÓ SZERKEZETÉT.

A 20. SZÁZADBAN TÖBBSZÖR IS ÁTALAKÍTOTTÁK. A RÓMAI ROMOKAT ELŐSZÖR A PARK RÉSZEKÉNT LEHETETT MEGTEKINTENI, DE A 2009-ES MEGÚJÍTÁSKOR A ROMKERTET LEFEDTÉK. EKKOR A PARK IS MEGÚJULT, ÉS TÖBB PIHENŐALKALMATOSSÁGOT IS ELHELYEZTEK A MÁRCIUS 15. TÉREN.

A Március 15. tér és a Petőfi tér, 2016

Szemben:

A Március 15. (Eskü) tér Erzsébet királyné emlékművével és a piarista rendházzal, 1939

Béke háborús időkben, 1944

Újjáépítés, parkosítás, 1953

A régi Erzsébet híd megmaradt pillére, 1958

Épül az új híd, 1964

Találka a téren, 1967

Kilátás a budai oldalra, előtérben, a pesti oldalon a Március 15. tér 1890 körül | Lent: A Petőfi tér, 1899 körül

A Március 15. (Eskü) tér, szemben Erzsébet királyné emlékműve, mögötte a parista rendház és a Belvárosi plébániatemplom, 1939

1872-től a teret a Belvárosi plébániatemplomról Egyház térnek, majd I. Ferenc József koronázási esküjének emlékére 1874-től Eskü térnek nevezték. Végül az 1848–1849-es szabadságharc századik évfordulója (1948) alkalmából kapta a Március 15. tér nevet.

A római korban itt állt a limes védelmére szolgáló Contra Aquincum erőd. A 19. század közepén a tér, mint a pesti rév hídfője és a kelet felé vezető utak kiindulópontja, nagy forgalmú piactérként működött. A Belvárosi plébániatemplom előtt állt az 1863-ban készült Szentháromság szobor (*Andreas Halbig*), amely a későbbiekben elpusztult. A tér az Erzsébet híd megépítésekor, 1903-ban nyerte el maihoz hasonló szerkezetét. A híd pesti hídfője két részre osztja, az északi oldal parkosított.

A teret a 20. század első felében többször átalakították. 1932-ben *Zala György* „Erzsébet királyné" szobrát helyezték el egy kupolás oszlopcsarnok alatt, amelyet 1953-ban lebontottak. A szobor a Kiscelli Múzeum raktárába került, majd 1986-ban az Erzsébet híd budai hídfőjénél állították fel újra. A szobrot historizáló, neobarokk kiültetés vette körül.

1964-ben, a híd újjáépítésekor *Bakay Árpádné* tervei szerint alakították át a parkot. 1964 után a régészeti feltárást követően, a római romokat a parkba ágyazva lehetett megtekinteni. Az építészeti keretet *Dalányi László* és *Hollay György* tervezte. A térbe süllyesztett Contra Aquincum romterület rendezését *Mester Jenő* tervei alapján 1971-ben végezték el. A romkert kertészeti kialakítását főként cserjékkel (madárbirs, sóskaborbolya, tűztövis, mahónia) oldották meg. Az egykori Erzsébet királyné-szobor

A Belvárosi plébániatemplom az új híd építésekor, 1963 | A tér nagy részét lefoglalta a hídépítés, 1964 | Budapest új büszkesége, 1965 | Parkrendezés fákkal, 1965 körül Faültetés a téren, 1965 körül | Pihenők a híd lábánál, 1960-as évek vége | A fűszerkert a Belvárosi plébániatemplom mellett, 1970-es évek | Március 15. tér, 1976

helyén 1970-ben állították fel *Tar István* alkotását, a barbárok és a rómaiak harcát ábrázoló díszkutat, körülötte a korszakra jellemző,szegély nélküli mészkő járólapokat helyeztek el a gyepben.

2004-ben avatták fel a tér Duna felőli oldalán *Tarasz Sevcsenko* ukrán költő emlékművét, amely néhány év múlva eltűnt a térről. A Belvárosi plébániatemplom mellett 2002-ben Szent Kinga, 2009-ben Szent Hedvig szobrát helyezték el, mindkettő *Tóth Dávid* munkája. A 2011-re elkészült felújítás óta a plébániatemplom mellett kialakított fűszerkert kapujaként szolgál a két szobor.

2009 és 2011 között a tér megújult. A felújítást generáltervezőként a Város Teampannon Kft. végezte, a kertépítészeti terveket a Pagony Iroda *(Herczeg Ágnes)* készítette. A romkertet lefedték, nem látogatható, csak néhány „ablakon" keresztül lehet

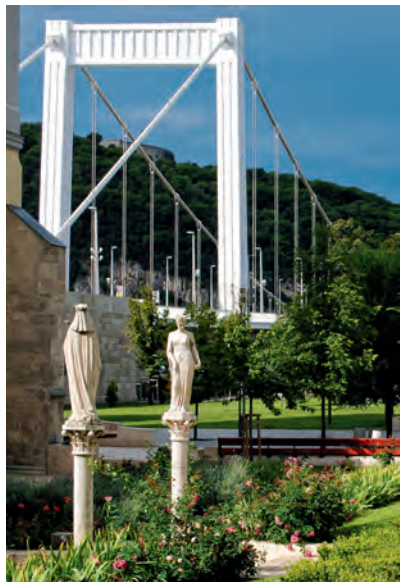

Napfürdő az ókori romoknál, 1974 | Gyermekek a parkban, 1970-es évek | A tér a magasból, kilátással a Gellért-hegyre, 1970-es évek
Tóth Dávid: Szent Kinga és Szent Hedvig szobra, 2016 | A Contra Aquincum erőd maradványainak lefedett romkertje, 2016
Szent Kinga és Szent Hedvig szobra, háttérben az Ezsébet híd és a Gellért-hegy, 2016

bekukucskálni a romokhoz. A piarista tömb előtt így létrejött nagy egybefüggő felületet a korzó folytatásaként megépült fősétány vágja ketté. A burkolatba marva a Duna vonala és a limes fontosabb erődítményeinek alaprajza látható. A sétány keleti oldalát egy 60 méter hosszú paddal zárták le, ahonnan szép kilátás tárul fel a budai oldal felé. A tér további érdekes ülőalkalmatosságai a különböző irányba forgatható fémszékek, valamint a Belvárosi plébániatemplom előtt elhelyezett kőpad, amelynek háttámlája egyben a templom történetét bemutató információs táblaként is szolgál. A sétánytól a Duna felé nagy gyepfelületet alakítottak ki, amelyet terepplasztikával és kőből kialakított térplasztikával tettek változatossá. Ide helyezték át *Tar István* alkotását, amely jelenleg szoborként funkcionál. A templom mellett kissé süllyesztett térszínen középkori fűszerkertet megidéző parkrészt alakítottak ki. A templom háta mögötti kihasználatlan, korábban hajléktalanok által lakott zugokat historizáló kialakítású ráccsal kerítették el.

A tér védett növénye a platán. Szintén botanikai érték volt a templom előtti vasfa, amely néhány éve kiszáradt. Hársak, juharok, díszszilva, nyír, ezüstfa, oszlopos tölgy alkotják a faállományt. Az újonnan telepített fák kiválasztásánál a dunai terasz társulásnövényeit, annak városi közegben alkalmas fajait alkalmazták.

AZ EMLÉKEK TERE

SZABADSÁG TÉR

Budapest, V. kerület, 16 000 m²

1897-IG ITT ÁLLT AZ ÚJÉPÜLET, AMELYNEK FALÁNÁL VÉGEZTÉK KI GRÓF BATTHYÁNY LAJOST ÉS TÖBB MÁS VÉRTANÚT.

A TERET AZ 1800-AS ÉVEK VÉGÉN ALAKÍTOTTÁK KI. 1919-BEN AZ ELSŐK KÖZÖTT LÉTESÜLT ITT JÁTSZÓTÉR, 1921-BEN PEDIG FELÁLLÍTOTTÁK AZ IRREDENTA SZOBROKAT.

1946-BAN A SZABADSÁG TÉREN HELYEZTÉK EL A SZOVJET HŐSI EMLÉKMŰVET.

1996-BAN KÉSZÜLT EL A BANKKÖZPONT ÉS AZ ELŐTTE ELTERÜLŐ PARKRÉSZ, 2010-BEN PEDIG AZ INTERAKTÍV BURKOLATTAL ELLÁTOTT VÍZJÁTÉK.

A TÉR DÉLI VÉGÉBEN 2014-BEN ÁLLÍTOTTÁK FEL A SOK VITÁT KIVÁLTÓ EMLÉKMŰVET.

A Tőzsdepalota a Szabadság téren, 1906 | Lent: Parkrészlet, háttérben a Tőzsdepalota, 1900-as évek | Szabadság tér, Osztrák–Magyar Bank (ma Magyar Nemzeti Bank), 1905

Szemben:
Szabadság tér, 1923
Az irredenta szoborcsoport „Dél" című darabja, 1932
Irredenta virágkiültetés, háttérben a szoborcsoport „Nyugat" című darabja és a Parlament, 1938
A Szabadság tér madártávlatból, 1938

A Szabadság tér helyén a 19. században az 1848–1849-es szabadságharc és megtorlások idején elhíresült, laktanyaszerű katonai épület, az Újépület (Neugebäude) állt, amelyet 1897-ben bontottak le. A forradalom bukása után tömegével zárták ide a magyar hazafiakat, az épület falánál végezték ki gróf *Batthyány Lajost*, az első független magyar kormány miniszterelnökét és több más vértanút. Ennek állít emléket az egykori épület északkeleti sarkának helyén, a tér közelében emelt Batthyány-örökmécses.

A lebontott épület helyén kialakított Szabadság tér a 19. század utolsó évtizedének városépítészeti szempontból kiemelkedően előremutató beavatkozása volt. Érdekesség, hogy a parkosítás a teret később határoló épületek kialakítása előtt történt meg. Ez többek között annak is köszönhető, hogy gróf *Széchenyi István* és felesége akkor kezdték meg a „Sétatér" kialakítását a tér déli oldalán, amikor még állt az Újépület. 1846-ban Széchenyi István felesége, *Seilern Crescencia* ültette az első fát „Virulj!" biztatással, s ekkor telepítették a tér déli oldalán a platánokat is. Az első ültetés emlékéül állították később, 1930-ban *Telcs Ede* alkotását, a „Virulj" díszkutat.

A tér rendezésére – a korszak szokásaitól eltérő módon – több tervpályázatot hirdettek az 1890-es évek első felében, az eredményeket élénk szakmai-társadalmi vita kísérte. A tér kertépítészeti terve végül *Palóczi Antal* városépítész 1897-es, második díjas tervpályázatának átdolgozásával készült el, amelyet Budapest akkori főkertésze, *Ilsemann Keresztély* szignált. A Palóczi-féle pályamű a lehető legnagyobb kiterjedésű zöldfelület kialakítására törekedett a forgalmi szempontból szükségszerűen létesítendő utak és sétányfelületek mellett. A tervezői koncepció az egykori Sétatérre merőlegesen szervezte meg a szabad teret, északi végét nagyvonalú, félköríves lezárással

A forradalmárok eltávolítják a címert a Szovjet hősi emlékműről, 1956 | Érkezés a Magyar Televízió székháza elé, 1958
Nyári nap a téren, 1959 | Kertészek, 1968

alakította ki, súlypontját Szabadság-szoborral, szökőkúttal és az erre irányuló többsoros fasorral kívánta hangsúlyozni. A megvalósult tér kialakítása az eredeti elgondolás főbb elemeit tükrözte.

A két világháború között a Szabadság téren a nemzeti szellemiség és Trianon emléke hangsúlyosan, új művészeti program elemeként jelent meg. Noha 1919-ben a kor divatjának megfelelően az elsők között létesült a téren gyermekjátszótér, ennél jelentősebb fejlődéstörténeti esemény, hogy 1921-ben felállították az irredenta szobrokat az elcsatolt területek emlékére. 1928-ban az államalapítás ünnepén a téren avatták fel az első Ereklyés Országzászlót, amelyet 1945-ben lebontottak.

Az új szobrok és a Széchenyi-emlékkút újjáalakított környezetét az 1930-as években *Morbitzer Dezső*, a Fővárosi Kertészeti Vállalat akkori igazgatója tervezte. Noha a Szabadság tér ekkor még őrizte a jellegzetes századfordulós formai kialakítást, a szobrokat kiemelő új szabadtér-építészeti elgondolás már visszafogott módon homogén gyepfelületekkel, nyírt sövényekkel és kisméretű virágágyakkal kalkulált. A tér fókuszpontjában lévő virágágy ugyanakkor hangsúlyos és a kor szellemiségével szorosan összefüggő irredenta kialakítást kapott a történelmi és csonka Magyarországot egyben ábrázoló virágkiültetés képében.

A II. világháború után a szovjet városparancsnokság „szemelte ki magának" az illusztris helyszínt saját emlékműve felállításához, így 1946-ban a Szabadság téren helyezték el a Szovjet hősi emlékművet, amely *Antal Károly* munkája. Az egykori Tőzsdepalota elé 1950-ben került *Kisfaludi Strobl Zsigmond* alkotása, „A nagy Sztálinnak a hálás magyar nép" elnevezésű szobor, amelyet 1956-ban felrobbantottak. Szintén az ötvenes években épült ki a részben a tér alatt húzódó Rákosi-bunker, melynek szellőztetője ma is látható a felszínen.

Részletek a parkból, 2017

A rendszerváltozást követő környezetrendezés egyik első eredményeként 1996-ban készült el a bankközpont és az előtte lévő parkrész kialakítása a *Land-A Műterem* tervei alapján. A zöldfelületeket itt is míves parkrács szegélyezi, a parkrészletet *Farkas Ádám* szép kőkompozíciója díszíti. 1999-ben az Egyesült Államok nagykövetsége előtt nagyméretű növénytartókat és pollereket helyeztek el. A Magyar Athletikai Clubnak állít emléket a MAC talapzatos domborműve, *Dobos László* alkotása 2000-ből. Két évvel később egy új mélygarázs építése kapcsán a terület déli részének felszíni rendezésére is tervek készültek (építész: *Wild László*, tájépítész: *Hlatky Katalin* és *Szakács Barnabás*). Az eredeti tervek csak részben valósultak meg, de a felszíni parkolók megszüntetése, az új, minőségi kőburkolatok, a felújított parkrácsok és az ápolt gyep visszaadta a tér eleganciáját. A belváros e hivatali negyedében a virágoskertekkel, árnyas pihenőhelyekkel, pázsitfelülettel, kávézóterasszal, nyugágyakkal, játszóterekkel tagolt, igényesen ápolt zöld környezet így rekreációs helyszínné vált a környékbeliek és az idelátogató turisták számára.

A Szabadság téren két játszótér is található. A kicsiké a volt tévészékház felőli, míg a nagyobbaké a Nemzeti Bank felőli oldalon van. Kialakításuk a mélygarázs építésekor megvalósult felszíni rendezéshez kapcsolódik. A megszüntetett parkolási lehetőséggel, valamint az átmenő forgalom kizárásával tisztább levegőjű, parkosított, nyugodt zöld környezet alakult ki, amely új funkciókkal várja az idelátogatókat. A tér kiemelten értékes növényei a 19. századi platánok; továbbá érdekesek a páfrányfenyők, a lepényfa és a különféle örökzöldek.

2010-ben elkészült Budapest új főutcájának első szakasza, végpontjában egy interaktív, burkolatból felszökő vízjátékkal, amely hamar a turisták és városlakók kedvence lett. Ugyanebben az évben megerősítették az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségét védő kerítésrendszert, majd egy évvel később felavatták a téren *Ronald Reagan*, korábbi amerikai elnök szobrát. Ekkor gazdag virágkiültetés is került az amerikai követség előtti területre, amellyel kissé szelídült a követség védelmére elhelyezett műtárgyak látványa. A tér déli végében 2014 nyarán helyezték el a német megszállás áldozatainak emlékművét (*Párkányi Raab Péter* alkotása). A szoborcsoport létrejöttének, felállításának okai és körülményei heves vitákat és tiltakozásokat váltottak ki.

PIHENŐPARK SZÖKŐKÚTTAL

VIGADÓ TÉR

Budapest, V. kerület, 2380 m²

A VIGADÓ TÉR EGYKOR A BELVÁROS EGYIK KEDVENC TALÁLKOZÓHELYEKÉNT MŰKÖDÖTT, RÉSZE VOLT A PESTI DUNA-PARTON LÉTESÍTETT ELSŐ FŐVÁROSI SÉTATÉRNEK.

1865-BEN ITT ÉPÜLT MEG A PESTI VIGADÓ, PARKOSÍTÁSA 1866-BAN ZAJLOTT.

A TÉR NEVE TÖBBSZÖR IS VÁLTOZOTT, 1957-BEN KAPTA VISSZA EREDETI NEVÉT.

A TERET A 2000-ES ÉVEK ELEJÉN ÚJÍTOTTÁK FEL. EKKOR KERÜLT VISSZA A KÚTSZOBOR EGY ÚJ DÍSZMEDENCE KÖZEPÉRE. A MEDENCE KÖRÜL, A TÉR SZÉLÉN ÜLŐALKALMATOSSÁGOK KAPTAK HELYET, A TERET ALACSONY MÉSZKŐFALAZAT ZÁRJA.

A Vigadó tér a magasból, 2016 | Fiú játékpisztollyal a Vigadó téren, 1955

A Vigadó tér, a Vigadó előtt a Hangli kertvendéglő, 1890 után | Vigadó tér, az Első Magyar Általános Biztosító Intézet székháza és a Dunakorzó, 1890 után
Társaság a Vigadó előtt, bérelhető Buchwald-székekkel, 1909 | Lent: A Vigadó téri szoborkompozíció, 2016

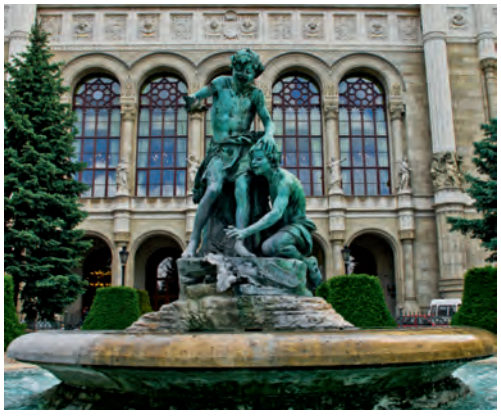

A 18. század végén a pesti Duna-parton létesítették az első nyilvános sétateret a fővárosban, amely a mai Vigadó tér előtti közterületet is érintette. Egykor a belváros egyik kedvenc találkozóhelyeként működött, nevét a *Feszl Frigyes* által tervezett, 1865-ben megnyílt Pesti Vigadóról kapta. A terület korábban az Alsó Duna-sorhoz tartozott, itt állt egykor a *Pollack Mihály* által 1813-ban, klasszicista stílusban tervezett Redoute épülete, amelyet 1849-ben rommá lőttek. Ennek helyén épült meg 1859 és 1865 között a romantikus stílusban tervezett Pesti Vigadó. A térnek számos megnevezése volt az idők folyamán: az 1840-es évektől Duna tér, illetve Dunaparti sétatér, Donau Zeile, Untere Donau Zeile, azaz Alsó Duna sor. Az 1870-es években rövid ideig Redoutenplatz, 1873-tól Vigarda tér, 1879-től Vigadó tér, 1946-tól Molotov tér, majd 1957-től újra Vigadó tér a neve.

A teret az épület átadását követően, a szomszédos Petőfi tér első fásításával egy időben parkosították. A környezetrendezés 1866-ban zajlott le, *Fuchs Emil* főkertészsége idején. Korabeli beszámolók szerint a Vigadó tér előtt kicsiny, körbekerített square kapott helyet, ahonnan a Lánchíd irányába fiatal ültetésű kettős fasor vezetett. A tér alacsony kerítése szintén *Feszl Frigyes* tervei szerint készült. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa a Vigadó teret egy, a pesti Duna-parton felfűzött park- és térrendszer, illetve a közöttük létrehozandó sétányok központi elemeként Pest város egyik legszebb terének szánta. Mai értelemben véve a Vigadó térnek a környező szabad terekkel (mai Petőfi tér, Eötvös tér, Széchenyi tér) együtt a kezdetektől fogva zöldfolyosó szerepet szántak a város életében. További parkosítás helyett azonban inkább kávézókat telepítettek ide. A Hangli kioszk néven működő kávéház a Duna-korzóval együtt hamarosan a környék társadalmi életének fontos színterévé vált. Később kertvendéglővé alakulva egészen 1932-es elbontásáig működött.

A Vigadó tér 2000-es évek eleji felújítása során az egykor a Hangli kertvendéglőben álló kútszobor új kontextusban visszakerült eredeti helyére, és körülötte nagyvonalú, míves geometrikus mintázatú kőburkolatot készítettek. A vízcsorgató fiúkat ábrázoló bronz szoborkompozíció azóta egy új kialakítású díszmedence közepén, kerek mészkőpadon áll. A díszmedence kör alakú, szabályos nyolcad kiosztásban. A körülötte kialakított díszburkolat szintén szabályos, a díszmedence középpontja felé futó geometriai mintázattal. A külső szélen lezárásként, illetve kiemelt ülőpadként gondosan megkomponált alacsony mészkőfalazat húzódik, amely egyben a gyepfelület szegélye is. A mértani kialakítású koncepciót a gyepben szabályos rendben ültetett 16 db, formára nyírt tiszafa is hangsúlyozza. A 20. század második felében a térre ezüstfenyőket és zöldjuharokat ültettek. Ez akadályozza az új kompozíció érvényesülését és a homlokzatok feltárulását. Kivágásukra napjainkig nem nyílt lehetőség, a tér további rendezése szükségszerű lenne.

Hölgyek a téren, 1943 | Vigadó (Molotov) tér, Szovjet repülős hősi emlékmű, 1950 | Škoda Felicia személygépkocsival a Vigadó téren, 1961 | Vigadó tér, 2016

A SOKARCÚ

II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉR

Budapest, VIII. kerület, 56 560 m²

PIACTÉRKÉNT MŰKÖDÖTT, A 19. SZÁZAD VÉGÉN PARKOSÍTOTTÁK. 1911-BEN ITT ÉPÜLT FEL A NÉPOPERA, MAI NEVÉN ERKEL SZÍNHÁZ. FELÉPÍTÉSEKOR A TERET IS ÁTALAKÍTOTTÁK.

1967-BEN A PARKOT TELJESEN FELÚJÍTOTTÁK, JÁTSZÓTEREK, SPORTPÁLYÁK VÁRTÁK A KIKAPCSOLÓDNI VÁGYÓKAT.

AZ M4 METRÓ ÁLLOMÁSÁNAK ÉPÍTÉSEKOR A PARK NAGYSÁGA CSÖKKENT, UGYANAKKOR JELENTŐS RÉSZE MEGÚJULT.

A II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉREN KORSZERŰ PARKVILÁGÍTÁS LÉTESÜLT, KUTYAFUTTATÓ ÉPÜLT, ÚJ VIRÁGFELÜLETEKET ÉS DÍSZFÁKAT TELEPÍTETTEK.

A II. János Pál pápa tér, 2016 | Az Erkel Színház lépcsőjén, 1956

Piac az Újvásártéren, 1895 | Lent: Játszótéren, 1936 | Tisza Kálmán tér, 1943

A 19. század legvégének egyik jelentős beruházása volt az egykor Újvásártér néven ismert piactér parkosítása. A szabályos négyzet alakú tér napjainkig Józsefváros egyik legnagyobb közkertje. 1856-ban a mai tér keleti oldalán épült fel Pest első gázgyára, amely ma műemléki védelem alatt áll. A parkosítást már 1897-ben tervbe vették, a nagyméretű gyepfelületekkel, fákkal, cserjékkel tagolt köztéren szökőkút, vendéglátó-helyiség (kioszk) és játszóterek felállítását is tervezték, utóbbi sosem valósult meg. A teret 1902-ben Tisza Kálmánról nevezték el, és *Räde Károly* tervei szerint alakították át. A 20. század eleji képi források egy historizáló formavilág, ugyanakkor nagyvonalúan szimmetrikus mértani térszerkezet megvalósulását mutatják. A koncentrikus körívekből felépülő kompozíciót a tér oldalainak felezőpontjait összekötő hangsúlyos, fasorokkal kísért sétányok osztották négy egyforma részre. A tér középpontjába tervezett szökőkút vélhetően nem épült meg, hiszen helyén már a legkorábbi képeslapok is díszes szőnyegágyat mutatnak.

Alig egy évtizeddel a tér kialakítása után a park területének jelentős rovására 1911-ben felépült az ún. Népopera a mai Luther utca felőli oldalon. A kulturális intézmény később Városi, illetve napjainkban Erkel Színház néven ismert. Az épület kialakításával egy időben a park átépítésére is sor került. A historizáló útvonalvezetést és teresedéseket egyszerűbb vonalvezetésű kialakítás váltotta fel, de az osztott fősétányok

A park locsolása, 1946 | A Gázművek dolgozóinak felvonulása május 1-jén, 1946 | Köztársaság tér, 1946
Vidám egyenruhások, 1953 | Padon ülő fiatalemberek, 1956 | Tömeg a téren, 1956 | Kazamaták keresése, 1956 | A megostromolt pártszékház, 1956, Munkásőrök, 1958
Lent: Az ellenforradalom mártírjainak emlékműve (id. Kalló Viktor, 1960), 1960-as évek

és az átlós irányú utak szerkezete fennmaradt, sőt utóbbiak a tér egyes részein napjainkig is fellelhetők. A színházépülettel átellenben lévő parknegyedben ekkor gyepesített sportpálya és játszóterek létesítését tervezték, ez később átalakított formában, a tér meghatározó keresztirányú tengelyét *elépítve* valósult meg. A kísérleti mintajátszótér 1967-ben, a Fővárosi Kertészeti Vállalat centenáriuma alkalmából tervezett parkfelújítás során készült el *Hetessy Józsefné* tervei alapján. Az akkori idők korszerű eszközein mintegy 8500 m^2-en játszhattak a gyerekek, volt itt vizes játszótér, játékkölcsönző, sportpályák és nyilvános toalett is. Érdekesség, hogy 1969-ben itt készített először parkhasználati vizsgálatot *dr. Radó Dezső*, a FŐKERT akkori vezetője.

A terület 1946-tól 2011-ig a Köztársaság tér nevet viselte. 1960-ban a tér középpontjában emlékművet állítottak a Budapesti Pártbizottság védőinek, akik a székház 1956. október 30-i ostroma során elhunytak;az alkotást 1992-ben elbontották és a budafoki szoborparkba szállították. Az 1996-os felújítás *Komlósné Hlatky Katalin* tervei szerint készült, felhasználva a park meglévő növényzetét és megtartva a labdapályát. Ekkor új, korszerű játszóvárak, csúszdák, mászókák és állatfigurás vizes

Gyermekek a Köztársaság téren, 1960-as évek | Játszótér a Köztársaság téren, 1960-as évek
Nyár a játszótéren, 1970-es évek | Vizes játszótér, 1970-es évek

játszótér épült. A vízköpő figurák tervezésénél és építésénél *Horváth Gábor* működött közre. A teret határoló és a tér középpontjából átlós irányban vezető fasorok zöld juharokból állnak, ez a tér meghatározó eleme. A középső kört egy szép ezüst juhar díszíti, amely valószínűleg spontán nőtt fa, de formája, mérete imponáló. Az egykori Gázgyár felőli oldalon hársakat, szivarfát, bálványfát, vadgesztenyét is találunk, a játszótér környezetében pedig idős csörgőfák és nagy platánok vegyülnek ostorfákkal.

A teret 2011-ben a boldoggá avatott II. János Pál pápáról nevezték el. A tér Népszínház utca felőli részén botanikailag értékes növényállomány volt. Épp azon a helyen, ahová az M4-es metróvonal építése kapcsán állomást és aluljárót terveztek, a park-terület rovására. Az állomás létesítése és a hozzá kapcsolódó kertépítési munkák jelentősen átalakították a teret, de jótékonyan megújították a józsefvárosi park területének mintegy negyedét. 2008-ban a Vár-Kert Kft. munkatársai a park egészére vonatkozó, átfogó koncepciótervet készítettek, amelyet a főváros és a VIII. kerület is jóváhagyott. A terv igazolta, hogy a metróállomás és térsége a mélyépítési kényszerek ellenére „integrálható" a parkba, és a beavatkozás lehetővé és indokolttá teszi a park egészének, de legalább az átépítéssel érintett részének megújítását.

Később a tervezési feladat a metrókijárat közvetlen környezetére, azaz a II. János Pál pápa térnek a negyedére szűkült, ahol a gyalogos közlekedés kedvező feltételeit kellett megteremteni.

A virágágyás gondozása, 2016 | A park virágai, 2016 | Faültetés, 2016 | Út a parkban, 2016

A terv, amennyire az új adottságok és kényszerek lehetővé tették, megőrizte a jellegzetes átlós-centrális sétány szerkezetét, kiegészítve és az új közlekedési irányokba is elvezetve a sétautakat. A sétányok átalakítása során lehetőség nyílt az átmenetileg elbontott nagykockakő burkolóanyag új térkővel kombinált újrahasznosítására. Az új metrófőbejárat előtt kialakuló burkolt felületet egyedileg tervezett, kör alakú padokba foglalt, újonnan telepített fák tagolják, kis önálló teret képezve az egyébként indokolatlanul nagynak ható gyalogos közlekedési felületen.

A megújult zöldfelületeket feltáró sétányok mellett korszerű parkvilágítás létesült, és új parkbútorzatot helyeztek el. A sétányokat tudatosan nagyra méretezett, dekoratív, hosszú virágágycsíkok és talajtakaró zöldfelületek kísérik. A tér déli szélén kerítéssel elkerített, 85 méter hosszú, 10 méter széles, kavicsos burkolatú kutyafuttató is épült. A metróállomás helyén mintegy 50 db, különböző egészségi állapotú, nagyméretű, idős fa volt. Ezek nem maradhattak a nyitott munkagödrös, mintegy 3000 m^2-es építési területen, ezért a mélyépítési munkák megindítása előtt a FŐKERT Nonprofit Zrt. szakmai vezetése mintegy 25 db idős, jó állapotú, magas díszítő értékű díszfa parkon belüli földlabdás áttelepítése mellett döntött. Az átültetés nagyon kis pusztulási aránnyal, szakmai sikerrel zárult. A parkrészben 109 db új díszfát telepítettek több ezer cserje, talajtakaró cserje mellett. Az új virágfelületek területe meghaladja a 600 m^2-t.

TÉR A HÍD LÁBÁNÁL

FŐVÁM TÉR

Budapest, IX. kerület, 2000 m²

A SZABADSÁG HÍD PESTI HÍDFŐJÉNÉL TALÁLHATÓ PARKOSÍTOTT TÉR. ITT ÁLLT EGYKOR A SÓHIVATAL ÉS A RAKTÁR. A FŐVÁMHÁZ ÉPÜLETE 1874-RE KÉSZÜLT EL.

MA A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM KÖZPONTI ÉPÜLETÉNEK AD OTTHONT. AZ ÉPÜLET KÖRNYEZETE A 19. SZÁZAD VÉGÉN ALAKULT KI, HISZEN EKKOR RENDEZTÉK A RAKPARTOKAT, EKKOR ÉPÜLT MEG A HÍD ÉS A VÁSÁRCSARNOK IS.

A TÉR LEGUTÓBBI ÁTRENDEZÉSÉRE 2010-BEN KERÜLT SOR, AMIKOR MEGÉPÜLT AZ M4-ES METRÓVONAL FŐVÁM TÉRI MEGÁLLÓJA. EKKOR TELEPÍTETTEK VÍZFELÜLETET, SZÖKŐKUTAKAT, PIHENŐPARKOT ÉS JÁTSZÓTERET A VÁSÁRCSARNOK ELŐTERÉRE.

Fővám tér, a Szabadság híd – egykor Ferenc József híd pesti hídfője, 1900

Fővám tér, a Fővámpalota (Ybl Miklós, 1874), ma Corvinus Egyetem, 1874 körül

Lent:

A Fővám tér burkolása, 1950

A ledöntött Dimitrov-szobor, 1956

Az I. honvéd és népfelkelő gyalogezred emlékoszlopa, 2016

A Fővám tér Budapest V. és IX. kerületének határán, a Szabadság híd pesti hídfőjénél található a Váci utca déli végén, a Só utca és a Vámház körút között. A parkosított tér területe közel 2000 m². 1817-től SalzPlatz, 1850 óta Sóháztér a neve, 1866-ban Só tér néven jelenik meg a térképeken, mivel itt állt egykor a sóhivatal és -raktár. A Fővámház épülete 1874-re készült el *Ybl Miklós* tervei szerint, jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem központi épületének ad otthont. A teret még az épület felavatásának évében a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kezdeményezésére átnevezték Fővám térnek.

A Fővámház környezete a 19. század utolsó évtizedében alakult ki. Ekkor rendezték a Ferenc József rakpartot és a Csepel rakodópartot, illetve 1896-ra felépült a Ferenc József (mai Szabadság) híd és a központi Vásárcsarnok is. A korszak jellegzetes téralakító tevékenysége volt, hogy a korábbi közterületi piacok helyén vásárcsarnokokat építettek, illetve az egykori piactereket fásított köztérré alakítva parkosították. Az egyik első ilyen átalakítás volt a Fővám tér parkosítása 1898-ban a korábbi baromfipiac helyén, ami elsősorban fásítást és a gyepfelületek kialakítását jelentette.

A tér és közvetlen környezete a második világháborúban megsérült, majd újjáépítették, ekkor már jelentős fővárosi közlekedési csomópontként. A világháborút követően *Georgi Dimitrovról*, a bolgár kommunisták, illetve a Kommunista Internacionálé vezetőjéről nevezték el, akinek bronzszobra 1992-ig a területen állt, később a Szoborparkba helyezték át. A második világháborúban elesett honvédek emlékműve jelenleg is megtalálható a területen (*Demjén Árpád* alkotása, 1949). 1991-ben a tér visszakapta korábbi nevét. A kilencvenes évek elején üzemanyagtöltő állomás működött a téren, amelynek területét 1996-ban parkosították.

A Fővám tér, kilátással a Dunára, háttérben az Erzsébet híd és a budai vár, 1935 | Lent: A Fővám téri Központi Vásárcsarnok, 2016

A tér legutóbbi átrendezésére 2010-ben került sor, kapcsolódva az M4-es metróvonal Fővám téri állomásának létesítését kísérő külső környezetrendezési munkákhoz. A kerületi önkormányzatok igényeinek megfelelően a területet játszó- és pihenőkert céljaira építették át. A Vásárcsarnok előterére vízfelület, szökőkutak, pihenőpark és játszótér került.

A kisgyermek játszórész a Fővám tér nyugati oldalán, színes öntött gumi esésfelülettel, íves padok által határoltan, homokozó, mászóvár, rugós kisautó és kisvonat játszóeszközökkel berendezve épült. Azonnal nagy népszerűséget szerzett a lakosság körében az erősen játszótérhiányos kerületrészben. A pihenőpark rész íves vonalvezetésű, szigetszerű kerek zöldfelületekkel tagolt térburkolatát a szintkülönbséget áthidaló ülőfalak és íves, egyedi tervezésű padsávok határolják. A burkolat barnásvörös és szürke, lángolt felületű porphyr kiskockakőből, mintázattal épült. A parkot határoló, a szintkülönbséget átvevő térdfalak burkolata a metróállomás külső terein alkalmazott sötétszürke gránitburkolattal azonos kialakítású.

Az eredeti faállomány felét sikerült megtartani (9 db díszfa). A parkosítás során 24 db változatos fajta összetételű új díszfát telepítettek. Az oldalkerti sávok színes talajtakaró örökzöld cserjékkel, a szigetszerű zöldfelületek egynyári virágágyakkal díszítettek. Botanikai érdekesség a harmincas években ültetett papíreperfa (Broussonetia papyrifera). A többi fa a városban megszokott fafaj. 2000 körül ültettek a Váci utca vonalába három égerfát, amely ritkán fordul elő a városban, de itt szépen fejlődik.

PARK A PARTON

NEHRU PART

Budapest, IX. kerület, 26 600 m²

A KÖZRAKTÁR UTCÁBAN ÁLLÓ RAKTÁRAK EGY RÉSZÉT 1965-BEN LEBONTOTTÁK, HELYÜKRE PARKOT TELEPÍTETTEK, AMELYET 1984-BEN, A PETŐFI HÍD FELÚJÍTÁSA UTÁN KORSZERŰSÍTETTEK.

2013-BAN MEGÉPÜLT A BÁLNA KERESKEDELMI, KULTURÁLIS, SZÓRAKOZTATÓ ÉS VENDÉGLÁTÓ CENTRUM.

2016-BAN A PARK ISMÉT MEGÚJULT. KORSZERŰSÍTETTÉK A JÁTSZÓTEREKET ÉS A SPORTPÁLYÁKAT, A PETŐFI HÍD ALATT BMX- ÉS GÖRDESZKAPÁLYÁT, A PARKBAN SZABADTÉRI FITNESZPARKOT ÉS KUTYA-FUTTATÓT ALAKÍTOTTAK KI.

ÉRDEKESSÉG, HOGY ITT TALÁLHATÓ A FŐVÁROS ELSŐ BIODIVERZ MÓDON FELÚJÍTOTT PARKJA.

A Nehru part 2016-ban és az 1970-es években

A Nehru part, 1968

Lent: A Bálna a parton, háttérben a budai oldalon a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem épülete, 2016

A Duna-parton, a Közraktár utcában álló raktárak egy részét 1965-ben lebontották, és a következő évben helyükön parkot telepítettek *Krizsán Zoltánné, Jancsó Vilmos* és *Mészáros Ferenc* tervei szerint. A Petőfi hídtól északra, a Duna és a Közraktár utca között fekvő hosszanti (80-90 m széles, 300 m hosszú) parkot Közraktár utcai parknak is nevezték. 1984-ben, a Petőfi híd felújítása után *Baraczka Katalin* tervei szerint korszerűsítették. 1988-ban elhelyezték a parkban *Dzsaváharlál Nehru* indiai forradalmár és államférfi emlékművét, és a park a Nehru part nevet kapta. A még meglévő közraktárak felhasználásával 2013 novemberében készült el a park északi végében a Bálna kereskedelmi, kulturális, szórakoztató és vendéglátó centrum.

A Duna mellett korláttal elválasztott sétány kedvelt sétáló és délutáni napozóhely, Pest déli Duna-korzójának is tekinthető, ahonnan szép kilátás nyílik a Gellért-hegyre és a budai várra. A Közraktár utcai villamospálya felől árvízvédelmi célokat is szolgáló, lágy vonalvezetésű kőfal határolja a parkot. A villamos mellett növénysáv védi a park nyugalmát. A támfal és a Duna-part között két játszótér, labdapályák és gyepes felületek kaptak helyet. 1998-ban *Polyánszky Emőke* tervei alapján átépítették

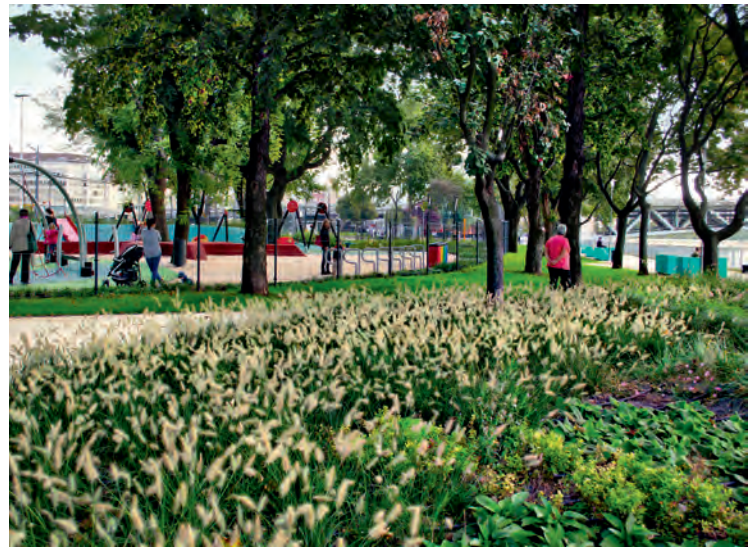

Játszótér a parkban, 1960-as évek | Felújított játszótér, 2016 | Családi pihenő, 1970-es évek | A megújult park, 2016 | Lent: Út a parkban, 2016

a déli játszótereket, elbontottak néhány parkban elszórt játékot. A játszóteret be is kerítették, hiszen a környéken sokan sétáltatnak kutyát. A parkban állították fel 2006-ban a Roma holokauszt emlékművét, *Szabó Tamás* és *Maurer Klimes Ákos* munkáját.

Növényállománya változatos, berkenyék, nyárfák, csörgőfák, különféle juharok, platánok, fűzek, diszszilvák, török mogyorók, csertölgyek, hársak, japáncseresznyék és ezüstfák alkotják. A parkban található leggyakoribb cserjék: hibiszkusz, tatár lonc, ükörkelonc, madárbirs, tamariska és veresgyűrűs som.

2016-ban a park ismét megújult, a terveket az S-Tér Kft. és a FŐKERT Mérnökiroda Kft. készítette. A park korábbi zöldfelületi értékeinek megőrzése mellett a rekreációs lehetőségek bővítése és a jelenlegi parkhasználói igények kiszolgálása volt a cél. A felújítás keretében korszerűsítették a játszótereket és a sportpályákat, a Petőfi híd alatt BMX- és gördeszkapályát, a parkban szabadtéri fitneszparkot és kutyafuttatót alakítottak ki, a part menti sétányt összekapcsolták a Bálna melletti parti sétánnyal. A park felújításának érdekessége, hogy itt található a főváros első biodiverz módon felújított parkja. Tervezőinek reményei szerint a villamospálya menti sávba telepített speciális növényzet néhány éven belül önfenntartó biológiai rendszerré áll össze.

AZ EZERARCÚ OÁZIS

FENEKETLEN-TÓ

Budapest, XI. kerület, 40 614 m²

FŐ LÁTNIVALÓJA A LEGMÉLYEBB PONTJÁN IS MINDÖSSZE 5,4 M MÉLY TÓ, AMELY EGY EGYKORI AGYAGBÁNYAGÖDÖR HELYÉN ALAKULT KI.

A MAI PARKOT 1960-BAN ÉPÍTETTÉK MEG, SZÉP KILÁTÁSÚ, INTIM TEREKKEL, CSERJÉKKEL, FÁKKAL HATÁROLT PIHENŐHELY KIALAKÍTÁSÁRA TÖREKEDTEK. AZ 1980-AS ÉVEKBEN SZÖKŐKUTAT HELYEZTEK EL A FENEKETLEN-TÓBAN, ÉS JÁTSZÓTERET ALAKÍTOTTAK KI A PARK ÉSZAKNYUGATI RÉSZÉBEN.

A JÁTSZÓTÉR TÖBBSZÖR IS MEGÚJULT, ÚJABB ÉS ÚJABB JÁTSZÓSZEREKKEL BŐVÜLT.

2015-BEN REKORTÁN BORÍTÁSÚ FUTÓPÁLYÁT ÉPÍTETTEK A TÓ KÖRÉ, ÉS EGY FITNESZPARKOT IS KIALAKÍTOTTAK.

A Park étterem, háttérben a budai hegyekkel 1963 | Lent: Makrisz Agamemnon *Munkáslány* című szobra, háttérben a Park étterem, 1973 | Séta a Feneketlen-tónál, 1960

A park a Bartók Béla, a Villányi út, az Edömér, a Tas vezér és a Fadrusz utcák által határolt területen fekszik. Fő látnivalója a nevével ellentétben a legmélyebb pontján is mindössze 5,4 m mély tó, amely egy egykori agyagbányagödör helyén alakult ki. 1877-ben a közelben működő téglagyár számára termeltek ki itt agyagot. A kiscelli agyagréteg áttörésekor hirtelen felbuzgott a rétegvíz, és nagyon hamar elárasztotta az egész gödröt. Az I. világháború után a Villányi út túloldalán álló ciszter épületek alapozásakor a kitermelt földet a tóba hordták. A nagy mennyiségű föld hatására a vízszint annyira megemelkedett, hogy elárasztotta a környékbeli pincéket. Ezért a maradék földből inkább lelátókat építettek a tó melletti teniszpályákhoz.

A mai parkot 1958–1960-ban építették meg *Mőcsényi Mihály, Jancsó Vilmos* és *Krizsán Zoltánné* tervei alapján. A kivitelezés Mőcsényi Mihály vezetése mellett, nagyrészt társadalmi munkában valósult meg. A tervezők fő célja az volt, hogy a tóval szemben, a Villányi úton álló kéttornyú Szent Imre-templom úgy tükröződjék a tó felszínén, hogy ez a látvány a kerület vizuális jelképévé váljon. Arra törekedtek, hogy sajátos terepplasztikával, szép kilátású és intim kerti terekkel, cserjékkel, fákkal határolt pihenő- és sétahelyeket alakítsanak ki. Ahhoz, hogy a tó minden oldalról látható, körüljárható legyen, több ezer köbméter földet kellett elhordani, néhány teniszpályát meg kellett szüntetni, a Lenke tér (ma Kosztolányi Dezső tér) felőli oldalon a tó rovására bővíteni kellett a partsávot, hogy legyen hely a kerti útnak.

Mőcsényi Mihály visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az építkezés során kiderült, a tó Lenke tér felőli partja egy több méter magas földfal. Ha a lelátók anyagát idehordták volna, hogy azzal szélesítsék a partot, akkor néhány év alatt a fenék több méter vastag iszaprétegén elcsúszva befolyt volna a tó harmadáig. A ciszterek a neobarokk templom túloldalán korábban rendházat akartak építeni. Homlokzatát, a gimnázium épületéhez hasonlóan, méretes műkő elemek díszítették volna, amelyeket

A Feneketlen-tó és környéke madártávlatból, 1966 | Lent: Somogyi József Bartók Béla-szobra, 1981

előre legyártattak és az iskola udvarán tároltak. Mivel a tervezett rendház helyén ekkor már pártház építését tervezték, az egyháznak nem volt már szüksége a kőtömbökre. A billenőplatós teherautók napokig hordták a tonnás vasbeton tömböket a Lenke tér járdája mellett a tóba, hogy stabilizálják a partfalat. Így alakították ki az úthoz és rézsűhöz szükséges szélességű partsávot.

A zöldfelületek kialakításával egy időben létesült a tó nyugati oldalán a Park vendéglő (tervezője *Reischl Antal*) és mögötte a szabadtéri színpad (tervezői *Pálfy Ferenc, Studer Antal* és *Vitkovits István*). Az építmények helyének kijelölése, környezetbe illesztése közös tervezői döntés volt. A szabadtéri színpad nézőterét úgy alakították ki, hogy bentről kifelé nézve nyitottnak tűnjön, de kívülről a színpadot ne lehessen látni. A problémát a széles, horizontnál magasabb, szabadon álló betonlemezek különleges térbeli elhelyezésével oldották meg.

A park alapstruktúrája ma is az eredeti koncepciót tükrözi. A tó környezetében a tó körvonalával, illetve a szintvonalakkal párhuzamos vonalvezetést alkalmaztak. A magasabban fekvő nyugati részen szabad, oldott vonalvezetésű utakat, teresedéseket alakítottak ki. A Bartók Béla út, illetve Lenke tér menti kert-tér rendszer vizuális zárómotívuma a Park vendéglő (ma Hemingway étterem). Teraszáról – a víztükör felett – jó rálátás nyílik a teniszpályák helyén létesített, terepplasztikával tagolt, fákkal határolt,

Az egykori Budai Parkszínpad és a tó partján álló Park vendéglő légi felvételen, 1966 | A Feneketlen-tó látképe, 1960
Részletek a tó körüli parkból, 1973

díszcserjékkel, padokkal, sajátos térvilágítással gazdagított zöldfelületre. A park északnyugati sarkában játszóteret alakítottak ki. 1984-ben a Tas vezér utcában a húsz évvel azelőtt épült Sport Szálló átalakításával felépült a Flamenco Hotel. Az építkezéssel egy időben újjáépült a park szálloda felőli oldala, támfalakkal, íves kialakítású pihenőterekkel, padokkal, virágfelületekkel. Az 1980-as években a tóban szökőkutat helyeztek el, amely a kellemes látvány és hanghatás mellett a tó oxigénellátását is javítja.

A parkban sok szobrot találunk. A gyerekek kedvence a játszótér sarkán a park építésekor elhelyezett „Mackó" szobor (*Molnár László*). Ugyanakkor került a parkba a Tó vendéglő mellett álló „Munkáslány" című alkotás is (*Makrisz Agamemnon*). A játszóteret – szintén a megépítés óta – *Gádor Magda* „Ülő fiú" szobra díszíti, amely eredetileg díszkútként is működött. *Borbás Tibor* Kosztolányi Dezső-szobrát az egykori Lenke tér, a mai Kosztolányi Dezső tér szélén 1979-ben helyezték el. A Bartók Béla út melletti parkrészen 1981 óta látható *Somogyi József* harangok alatt álló Bartók Béla-szobra, amely monumentalitásával és irányultságával nehezen illeszkedik a parkrész kompozíciójába. 1982-ben a templom közelében, a teniszpályák mentén húzódó rézsűn állították fel azt a művet, amely a magyar ifjúság szabadságharcosainak 1944-es harcaira emlékezik (*Illés Gyula, Gulyás Zoltán*). Az eredeti kertterv szerint a kompozíció szerves részét képező virágágy került volna ide, de végül a szobor előterében körív sövénnyel határolt ülőhelyet és díszkutat (*Gulyás Zoltán*) alakítottak ki. 2012-ben helyezték el a Kosztolányi Dezső tér közelében *Matzon Frigyes* „Bartók: Concerto" című alkotását, amely 1984 óta a Kamaraerdei Ifjúsági Parkban állt. Szintén 2012-ben került a parkba *Dabóczi Mihály* „Fiú hallal" című munkája, amelyet eredetileg az Ulászló utcában állítottak fel.

A játszótér a Villányi út-Tas vezér utca sarkában húzódik meg. A forgalom zajától, porától magasra nőtt cserjesorok óvják.

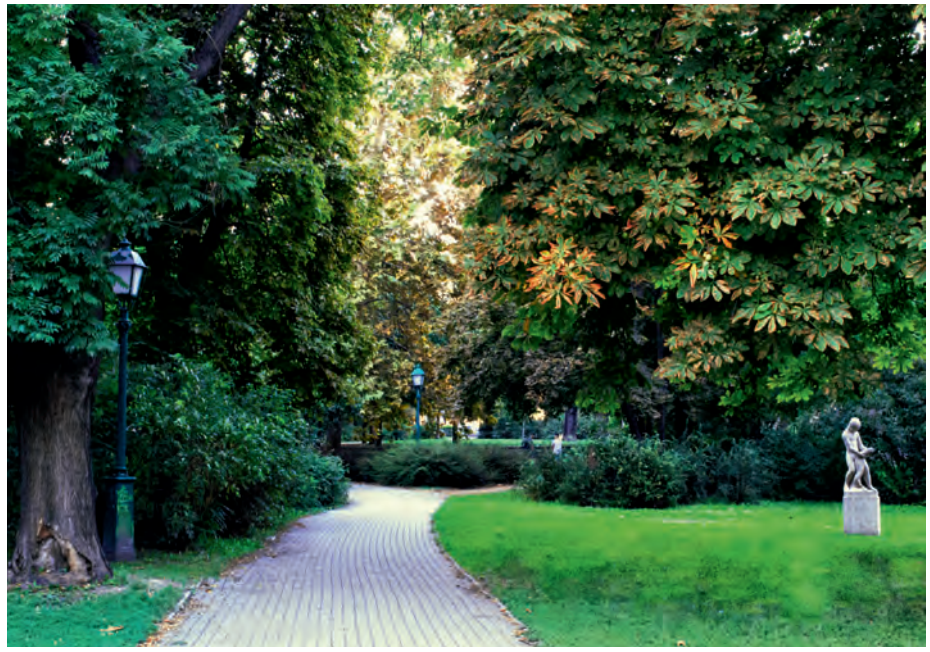

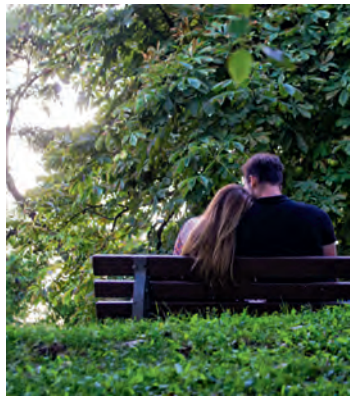

A templom előtti parkrészlet, 2016 | A tó körüli park részlete Dabóczi Mihály *Fiú hallal* című szobrával , 2016
A park virágai, 2016 | Pihenő pár, 2016 | Az átalakított egykori Budai Parkszínpad, 2016

Mai formáját *Komlósné Hlatky Katalin* tervei szerint egy itt rendezett játékkiállítás után nyerte el. 1997-ben bekerítették, és felújították a tönkrement burkolatokat. Az EU-szabványok szerinti felújításra 2002-ben került sor, de játszószerei 2010-ben, a Feneketlen-tó körüli park felújításával tovább sokasodtak. Mászókák, csúszda, homokozó, lengő és rugós hinták várják a kicsiket, tornyos mászóvár kanyargós csúszdával, mászófal, köteles mászó, egyensúlyi játékok a nagyobbakat. A még több mozgásra vágyókat és a labdasportot kedvelő gyerekeket elkerített, kosárpalánkkal felszerelt pálya csalogatja. A játszótér rendkívül népszerű, nagyon nagy látogatottságú. A játékok korcsoportonkénti ügyes elrendezése lehetővé teszi, hogy a különböző korú gyerekek ne zavarják egymást. A játszótér benapozottsága is arányos.

Nincsenek különlegesen idős vagy ritkaságszámba menő fajok a parkban, de együttesen mégis értékes állományt alkotnak. A tó és a szálloda közötti területen oszlopos nyárfák, zöld és korai juhar, ezüstfa, bálványfa, júdásfa, a tónál fűz és nádfélék (természetes vegetáció), a Bartók Béla út menti parkrészben papíreperfa, török mogyoró és japánakác található. A Bartók-szobor közelében oszlopos tölgyek, a szabadtéri színpad és a tó között díszgyümölcsfák állnak.

2015-ben a tó körül 530 m hosszú, rekortán borítású futópályát alakítottak ki, és a teniszpályák közelében egy jól felszerelt szabadtéri fitneszpark is helyet kapott. Még ebben az évben vendéglátóhellyé varázsolták a jó ideje Csipkerózsika-álmát alvó Budai Parkszínpadot. A felújítás után az egykori fogadóépületben kaptak helyet a pultok, a régi nézőtér helyén teraszt alakítottak ki székekkel és asztalokkal, a színpadon pedig napozóágyakat helyeztek el. A hátsó, kissé csendesebb, szeparált részen egy konténeres vendéglátóegység működik. Ötletes megoldás a homokkal feltöltött valamikori zenekari árok, amely így gyermekjátszóvá alakult.

AHOL A FÁK AZ ÉGIG ÉRNEK

GESZTENYÉSKERT

Budapest, XII. kerület, 35 000 m²

A PARK HELYÉN AZ 1910-ES ÉVEKIG TEMETŐ MŰKÖDÖTT, AMELYET CSAK 1978-BAN SZÁMOLTAK FEL VÉGLEGESEN.

1982-BEN MEGÉPÜLT A KONGRESSZUSI KÖZPONT, MAJD A NOVOTEL SZÁLLÓ.

1984-BEN KIALAKÍTOTTÁK A PARKOT, MEGŐRIZVE A VALAMIKORI TEMETŐ VADGESZTENYEFASORÁT.

A PARKBAN JÁTSZÓTÉR IS TALÁLHATÓ, AMELYET 2010-BEN FELÚJÍTOTTAK.

A GESZTENYÉSKERT SZÁMOS SZOBORNAK, EMLÉKMŰNEK AD OTTHONT.

Somogyi József – Finta József: *A fasizmus áldozatainak emlékműve,* 2016 | Lent: A Gesztenyéskert, jobbra a Jagelló út épületei, az előtérben egy Mercedes 180 típusú személygépkocsi, 1965 | A Németvölgyi temetőben, 1940

A mai park helyén 1885-ben nyitották meg a Németvölgyi temetőt. Fővárosi határozattal örök időkre szóló dísztemetőnek szánták, hogy a lezárt temetők emlékanyagának és az 1848–1849-es honvédsíroknak menedéket nyújtson. Mégis szokatlanul rövid ideig működött, az 1910-es években már bezárták. Nagy részét 1963-ban számolták fel, néhány parcellát pedig – ahová a II. világháború alatt kényszerből temetkeztek – 1978-ban. A temetőből mára csak az 1848–1849-es honvédek obeliszkje maradt, amelyet egy alacsony kovácsoltvas kerítés vesz körül.

A temető felszámolása után, 1982-ben építették fel a Budapesti Kongresszusi Központot, 1984-ben a Novotel Szállót. Mindkét épület terveit *Finta József* készítette. A parkot 1984-ben, *Hetessy Józsefné* és *Mester Jenő* tervei szerint alakították ki. A temető régi növényzetét a tervezők megőrizték, idős vadgesztenyefasora alkotja ma is a park főtengelyét, erről kapta nevét a park. A névadó gesztenyéken kívül sok növényfaj megtalálható itt, figyelemre méltóak a park déli oldalán kialakított parkoló felől határoló Júlia-borbolya- és tűztövissövények. A BAH-csomópont felől színpompás virágágy fogadja a látogatókat, amelyben a parkban sétálók és a buszmegállóban várakozók egyaránt gyönyörködhetnek. A park Csörsz utcai oldalán szobrászok és népművészek közreműködésével játszótér épült, amely megnyitása óta kedvelt helye a környékbeli gyerekeknek. Korszerűsítése (2010) során az eredetileg ide tervezett faragott fajátékokat lecserélték. A park nyugati végében álló MOM Kulturális Központot

Vadgesztenyefasor, 2016 | Képek a parkról és a játszóterekről, 1980-as évek

2011-ben korszerűsítették és bővítették, a művelődési ház előterét ekkor csatolták a Gesztenyéskerthez. A művelődési központ környezetét a Garten Stúdió tervezte.

A Gesztenyéskert számos szobornak, emlékműnek ad otthont. A park vadgesztenyékkel kísért főtengelyének végében, a MOM Művelődési Központ előterében, 1984-ben *Rétfalvi Sándor* csobogóját helyezték el, amelyet a művelődési ház felújítása és bővítése során elbontottak. 2012-ben ide került *Kontur András* szobrász és *Borza Teréz* porcelánművész „Hajnal/fény" című szobra. A parkban 1985-ben a fasizmus áldozatainak emlékére avatták fel *Somogyi József* szobrász és *Finta József* építész emlékművét. Még ebben az évben került ki a Kongresszusi Központ déli oldalához *Paizs László* „Kettős gömb" című szobra, amely a 2000-es évek közepén megrongálódott, ezért javításra elszállították. 1992-ben a vadgesztenyefasortól délre állították fel *Kovács Gábor*nak az 1956-os forradalom emlékére készített emlékoszlopát. 2016-ban elbontották, és helyére *Szmrecsányi Boldizsár*nak a szabadság szárnyaló madarát ábrázoló 1956-os emlékműve került. 2013-ban avatták fel *Nagy János* gróf Esterházy Jánosról készült szobrát a park északi oldalán.

III.
VÁROSKÉPILEG KIEMELT FASOROK

A KIRÁLYI VÁR ÉKKÖVE

TÓTH ÁRPÁD SÉTÁNY

Budapest, I. kerület, 11 500 m²

A TÖRÖKÖK KIŰZÉSE UTÁN, 1720-BAN, ITT TELEPÍTETTEK A FŐVÁROSBAN ELSŐKÉNT KETTŐS FASORT. 1810-BEN RENDEZTÉK A KÖZTERÜLETET.

A SÉTÁNYT 1967-BEN ÁTÉPÍTETTÉK. 1973-BAN A SÉTÁNY VÉGÉN FEKVŐ ANJOU BÁSTYA KÖRNYEZETÉT IS RENDEZTÉK, EKKOR KERÜLTEK A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM MINDKÉT OLDALÁRA AZ ÁGYÚK, AMELYEK RENDHAGYÓ JÁTSZÓTERET KÍNÁLNAK A GYEREKEKNEK.

A 2000-ES ÉVEK ELEJÉN MEGÚJÍTOTTÁK AZ ELÖREGEDETT FASORT, A BURKOLATOT ÉS AZ UTCABÚTOROKAT IS KICSERÉLTÉK A TÓTH ÁRPÁD SÉTÁNYON.

Tavasz, 2017 | Nyár, 2016

A Tóth Árpád sétány a Zsolnay-gyár „Ősforrás” című díszkútjával, 2016
Lent: Ágyúk a sétányon, 1970-es évek

A Tóth Árpád sétány a budai Vár nyugati várfalának az Esztergomi rondellától a Fehérvári kapuig terjedő szakaszát foglalja magába. A 18. századig a bástyasétányok még komoly várvédelmi feladatokat láttak el. A törökök kiűzése után, 1720-ban, elsőként fővárosunkban kettős fasort építettek a várfalak romjain. Ekkor a sétányt Bastei Promenádnak, később Bástya sétánynak nevezték. Mai nevét 1946-ban kapta. A 19. században többen, így *Táncsics Mihály* és *báró Podmaniczky Frigyes* is felvetették a várfalak lebontásának gondolatát, de ez szerencsére nem valósult meg. 1810-ben rendezték a közterületet. A 19–20. század fordulóján a sétány déli szakaszán, a Savanyúleves rondellán egy nyolcszögletű kioszk állt, amely a vasárnapi térzenének és jótékonysági rendezvényeknek adott helyet.

1967-ben *Kecskésné Szabó Ildikó* tervei szerint változatos burkolatokkal, utcabútorokkal épült át a sétány. A Savanyúleves bástyára egy „modern” pavilont emeltek, amelyben bisztró működött. Az 1980-as években elbontották a pavilon ponyvákkal fedett vázát. 1973-ban – szintén Kecskésné Szabó Ildikó tervei alapján – építették át a Tóth Árpád sétány folytatásában az Anjou bástya környezetét. Ekkor kerültek a Hadtörténeti Intézet és Múzeum mindkét oldalára a különböző korú ágyúk, amelyek rendhagyó játszóteret kínálnak a múzeumba látogató gyerekeknek. A sétányt az épületek

Szieszta kilátással, 1970 | Őszi színek, 2015 | A budai Vár alkonyatban, bal oldalon a Tóth Árpád sétány fasorának koronái, 2016 | Tavaszi fasor, 2017

mellett vadgesztenyékből álló kettős fasor kíséri. A külső fasor eredetileg juharfákból állt, amelyek a 2000-es évek elejére elöregedtek, cseréjük esedékessé vált. A fasormegújítás mellett 2005 és 2010 között a burkolatot és az utcabútorokat is kicserélték (új, Budavár típusú padokra). 2009-ben *Tihanyiné Tóth Mária* tervei alapján japándíszcseresznye-fasorral készült el a sétány déli szakaszának felújítása. A Savanyúleves rondellán „századfordulós" pavilonra emlékeztető, fából készült pavilon épült, környezetét 2007-ben *Kiss József* tervei alapján rendezték.

A sétány középső részén, a Veli bej bástyán 1935-ben állították fel *Petri Lajos* munkáját, az erdélyi kettes (székely) huszárok hősi emlékművét, amely egy trombitás lovas alakját ábrázolja. Talapzatát *Weichinger Károly* tervezte. A sétány déli szakaszán a Zsolnay-gyár „Ősforrás" című díszkútja látható, amelyet 1973-ban Baranya megye ajándékozott a fővárosnak Pest és Buda egyesítésének századik évfordulója alkalmából. A Várba látogatók minden napszakban gyönyörködhetnek a szép fasorban és a sétányról feltáruló pompás kilátásban.

KILÁTÁSSAL A DUNÁRA

BEM RAKPART
VÁRKERT RAKPART
PÁZMÁNY PÉTER RAKPART

Budapest, I., II. és XII. kerület

AZ ELSŐ KŐPARTOK 1859-BEN ÉPÜLTEK A LÁNCHÍD KÉT OLDALÁN. AZ 1870-ES ÉVEKBEN MEGÉPÜLTEK A PARTMŰVEK, TIZENÖT ÉVEN BELÜL A RAKPARTOK MAGASSÁGÁT TÖBBSZÖR IS MEGEMELTÉK.

A HÁBORÚ HOSSZÚ IDŐRE MEGAKASZTOTTA A FEJLESZTÉSEKET, DE A HARMINCAS ÉVEKBEN FOLYTATÓDTAK A MUNKÁLATOK.

A HATVANAS ÉVEKTŐL A RAKPARTOKAT ELSŐSORBAN A GÉPJÁRMŰVEK URALJÁK, EZÉRT ITT AZ 1980-AS ÉVEKBEN BURKOLATOT CSERÉLTEK ÉS SZALAGKORLÁTOKAT HELYEZTEK EL.

A SÉTÁNYOKAT FOKOZATOSAN, A RAKPARTOK ÉPÍTÉSÉVEL PÁRHUZAMOSAN ALAKÍTOTTÁK KI.

Bem tér, 2016 | Bem rakpart, 1948

Várkert rakpart a Várkert Bazárral, 1890 körül | Lent: Bem (Margit) rakpart a Lánchíd és a Jégverem utca között, 1931

Az 1800-as évek elején Buda és Pest partjai alig mutattak némi változást a középkori állapotokhoz képest: szabálytalan folyómeder, vízparton álló házak, hiányzó védőművek, kiépítetlen partok és utak jellemezték. Az első védmű 1831-ben az ismert budai építőmester, *Dankó József* tervei szerint épült fel, a Gellért-hegy lábánál álló házsor és a Duna között futó út folyó felőli oldalán állt a századfordulóig.

Az 1840. évi IV. törvénycikk kimondta a Duna és más folyók szabályozásának szükségességét, és bizottságot küldött ki az ügy tárgyalására. A budai és pesti part jövőbeni vonalát 1844-ben határozták meg és jelölték ki a tervrajzokon. A rakpartok építésének kezdete a Bach-rendszer idején kezdődött, de nem kormányzati vagy városi intézkedésként, s még csak nem is a folyamszabályozás részeként. A Duna Gőzhajózási Társaság 1853-ban saját hajói számára kezdett el felépíteni a Lánchíd mindkét végén egy-egy 370 méteres hosszúságú kőpartot, amelynek befejezésére 1859-ben került sor. Az első kő rakodópart határait két – ma is meglévő – zászlótartó bástya jelzi a hídfő két oldalán.

Buda mérnöki hivatala *Varásdy Lipót* vezetésével 1860-ra készítette el a Lánchídtól délre fekvő partrész szabályozási terveit. 1870 novemberében terjesztették az országgyűlés elé a folyamszabályozásról szóló miniszteri javaslatot, amelynek alapját *Mihálik János* terve képezte. A terv szorosan összekapcsolódott az előkészületben

Bem (Margit) rakpart a Láchídról a Margit híd felé nézve, 1908 | Lent: Kilátás a Parlamentre a Batthyány térről, 2016

lévő más nagy beruházásokkal, figyelembe vette azok majdani helyét, így a Margit hídét, a pesti és budai pályaudvarokat összekötő vasút hídjáét, sőt a Fővám téri hídét is. Az előterjesztés 7,7 millió forintot szánt a Duna fővárosi szakaszának szabályozására, amit a képviselőház 1871. március 3-án fogadott el. A többször módosított terv alapján a partművek a sekélyebb részen épültek, ezért azok kevesebb beavatkozást igényeltek, és sokkal kevesebbe került a kivitelezésük. A megtakarítást a rakpartépítésbe csoportosították át, amelyet így igényesebb formában lehetett megvalósítani. A durván kinagyolt kövek helyett faragott köveket használhattak fel. Pesten a korábban alkalmazott fehér színű követ, míg Budán a legolcsóbb vörös márványt.

A rakpartokat először 1876-ban érte nagyobb próbatétel, amely után a magasságukat meg is emelték 8,52 méterről 9,25 méterre. Az 1876-os árvíz során Budát, vagyis annak Duna-parti sávját teljes egészében elöntötte a víz. 1891–1892-ben ismét megemelték a part magasságát, ezúttal 10 méter magasra. Ezt úgy oldották meg, hogy a korábbi vaskorlátot elbontották, majd egy keskeny kőtalapzatot építve a part szegélyére, rövidebbre vágva ismét felállították. Az 1890-es évek végétől kezdődően a rakpart karbantartásának költségei folyamatos vitát keltettek Budapest vezetésének körében. A kérdés az volt, hogy az állam vagy a főváros fizesse a szükséges összegeket. 1916-ban a főváros végül saját kezelésébe vette a rakpartokat. 1898–1899-ben megépült a Gellért-hegy alatti rakpartszakasz, majd 1909-ben folytatása, a Műegyetem előtti szakasz is. Az addig épült budai rakpartokkal szemben ez utóbbi egyszerű, rézsűs alsó rakparttal épült.

Ybl Miklós (Mayer Ede, 1896) szobra a Várkert Bazár előtt, 2016 | ELTE Lágymányosi Campus, 2016 | Tüskecsarnok, 2016

Szemben: Kutyasétáltatók a Várkert rakparton, 1932 | Ybl Miklós tér, 1936 | Bem rakpart, 1941
Bem rakpart, 1945 | A Parlament és a bontás alatt lévő Kossuth híd, 1960 | Árvíz a Bem rakpartnál, 1965

Az első világháború hosszú időre megakasztotta a programot. A harmincas évek közepétől előbb a Petőfi híd, majd az Árpád híd építéséhez kötődően folytatódtak a munkálatok. A Duna fővárosi partszakaszának kiépítése végül a második világháború után fejeződött be, de azóta is folytak átépítési és felújítási munkálatok. A hatvanas évek óta a rakpartokat egyre inkább a gépkocsiforgalom uralja. Ezért az 1980-as években az alsó rakpartok kockakő burkolatát fokozatosan aszfaltra cserélték, és szalagkorlátokat helyeztek el. Az alsó rakpartok alatt jelentős közművezetékeket is elhelyeztek.

A rakpartok kiépítésével párhuzamosan kezdődött meg a sétányok kiépítése mindkét Duna-parton. A munkálatok az 1870-es években a budai oldalon, a Lánchíd budai hídfőjének rendezésével indultak meg. Ekkor kezdték telepíteni a budai oldal kettős vadgesztenyefasorát, amely a Bem tértől a Rudas fürdőig húzódott. Szintén ekkor került sor a Várkert rakpart zöldfelületeinek kiépítésére. A 20. század elején alakították ki a budai felső rakparton a villamospályát, amely a Lánchíd hídfője alatti alagúton halad át. Napjainkban a Bem rakparton főként hársakból, japánakácból és vadgesztenyékből álló fasort láthatunk.

VÁROSBÓL HEGYEKBE

SZILÁGYI ERZSÉBET FASOR

Budapest, II. és XII. kerület határán, 20 400 m²

AZ ÚTVONAL FELÉRTÉKELŐDÉSE A MARGIT HÍD MEGÉPÜLÉSÉHEZ KÖTHETŐ, A HŰVÖSVÖLGY ÉS A LIPÓTMEZŐ BEÉPÜLÉSÉVEL A VÁROS EGYIK FŐÚTVONALÁVÁ VÁLT.

KERTÉSZETI RENDEZÉSE 1900-BAN, A VILLAMOSPÁLYA KIÉPÜLÉSÉVEL EGY IDŐBEN KEZDŐDÖTT MEG.

A NAGY FORGALOM, ÉS AZ ÁTALAKÍTÁSI MUNKÁK MEGVISELTÉK A SZÁZADELŐN TELEPÍTETT FÁKAT, EZÉRT EZEK HELYÉRE AZ 1977-ES FELÚJÍTÁSKOR ÚJ TELEPÍTÉS KERÜLT.

A SZILÁGYI ERZSÉBET FASOR FÁINAK ÚJABB REKONSTRUKCIÓJA 1993-BAN KEZDŐDÖTT, ÉS TÖBB SZAKASZBAN ZAJLOTT.

Szilágyi Erzsébet fasor, 2016 | Ködös ősz a fasorban, 1938 körül

Széll Kálmán tér (Krisztina körút), a háttérben a Szilágyi Erzsébet (Olasz) fasor torkolata, 1903

Lent: Retek utca, kilátás a Szilágyi Erzsébet (Olasz) fasor és a Kis-Sváb-hegy felé, 1938

A Szilágyi Erzsébet fasor a Széll Kálmán tértől a Budakeszi útig húzódik. Töréspontjában helyezkedik el a János-kórház, tőle nem messze, a Városmajor szélén a fogaskerekű vasút végállomása. 1941-től 1962-ig csak a Rhédey és a Lotz Károly utca közötti szakaszt nevezték Szilágyi Erzsébet fasornak, ezt megelőzően Budakeszi út volt a neve. 1962-ben a Moszkva (Széll Kálmán) tértől a Rhédey utcáig tartó szakaszra is kiterjesztették az elnevezést. Az 1850-es években Retek utca, 1931-től Olasz fasor, 1946 és 1962 között a szovjet marsall után Malinovszkij fasor volt ennek a szakasznak a neve.

Az útvonal jelentőségének felértékelődése a Margit híd megépüléséhez (1872–1876) köthető, amikor elkezdődött a budai oldal benépesedése, lakóterületek alakultak ki a Rózsadombon, a Pasaréten, a Zöldmáli-, Rézmáli-dűlőkben. A Hűvösvölgy és a Lipótmező beépülésével a város egyik főútvonalává vált. Kertészeti rendezése a villamospálya kiépülésével (1900) egy időben kezdődött meg.

A nagy járműforgalom és az ehhez kapcsolódó átalakítási munkák (útszélesítés, autóbusz-megállók), megviselték a század elején telepített vadgesztenyefákat,

Padon ülő társaság a fasorban, 1942 | A romos Széll Kálmán tér a Szilágyi Erzsébet (Olasz) fasor felől nézve, 1945
A Szilágyi Erzsébet fasor a Budapest körszállóval légi felvételen, 1965 | Fasori hangulat, 2017

állapotuk az 1960-as években jelentősen leromlott, a városi ártalmakra érzékeny fák nagy számban pusztultak ki. Helyükre az 1977. évi felújítás során – *Hetessy Józsefné* tervei alapján – várostűrő nyugati ostorfát és japánakácot ültettek.

A budai zöldövezet és a környező települések benépesedésével a Szilágyi Erzsébet fasor napjainkban óriási közlekedési forgalmat bonyolít le. A fasor fáinak jelenkori rekonstrukciója két ütemben folyt. Az első ütem munkálatait 1993-ban végezték el, ez a János-kórház és a Szép Ilona kocsiszín közti szakaszt érintette. Az üres fahelyekre a fasorra jellemző fajokat, vadgesztenyét és japánakácot ültettek. A második ütem során, 1994–1995-ben, a János-kórház és a Széll Kálmán tér közötti szakasz felújítása valósult meg. A fasor itt az útpálya és a süllyesztett villamospálya közötti keskeny zöldsávban, valamint a villamospálya és a Városmajor közötti gyalogút mentén húzódik. Példaértékű, hogy a rekonstrukció során a meglévő vadgesztenyék teljes cseréjére sor került. Az új fasort egységesen kőris alkotja.

A János-kórház és a Budakeszi út közötti szakasz északi oldalán egy hosszanti parkszerű sáv húzódik. A zöldfelületet virágzó cserjék övezik, a forgalmas út felé a fasor határolja, a házak előtt szervizút vezet. A fasort többségében idős vadgesztenyék alkotják, a szervizút mellett japánakácokat találunk. A zöldsáv tervét a fasorhoz hasonlóan a FŐKERT munkatársa, *Hetessy Józsefné* tervezte az 1970-es években. Több szobor díszíti ezt a területet. Itt található *Varga Imre* Raoul Wallenberg-szobra (1987), *Lesenyei Márta* Szilágyi Erzsébet-emlékkútja (1968), valamint *Kiss Sándor* és *Vadász György* Gábor Áron-emlékműve (1980).

SÉTA A RAKPARTON

DUNA-KORZÓ

Budapest, V. kerület, 2000 m²

A 19. SZÁZAD ELEJÉN MÁR KOMOLY TÁRSASÁGI ÉLET SZÍNTERE VOLT.

AZ 1870-ES ÉVEKRE NEORENESZÁNSZ ÉPÜLETSORT ÉPÍTETTEK A SÉTÁNY MENTÉN, ÍGY A SÉTAHELY A MAI SZÉLESSÉGÉRE SZŰKÜLT.

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN ELNÉPTELENEDETT, DE AZ 1970-ES ÉVEKBEN A SZÁLLODÁK EGY RÉSZE ÚJRA MEGÉPÜLT, ÉS MEGPEZSDÜLT AZ ÉLET.

A KORZÓ FASORA VEGYES. DÉLI HATÁRÁN, A PETŐFI TÉREN MEGMARADTAK A FAMATUZSÁLEM PLATÁNOK.

Vigadó tér, 2016 | Eötvös tér, 2016

A Ferenc József rakpart a Duna-korzóval, 1890 körül | Lent: A Duna-korzó, kilátással a Halászbástyára, 1960-as évek és 2017

A Lánchíd és a Petőfi tér közötti sétányszakasz régi neve promenád. A 18. század végén a pesti Duna-parton létesült a város első sétánya. A 19. század húszas éveiben már írások szólnak az akkor még fiatal hársak alatt zajló vidám életről. A rakpartok kiépítése az 1850-es években kezdődött a Lánchíd északi és déli oldalán, majd a Petőfi térig húzódóan. A déli részen a feltöltések miatt széles sétány alakult ki, amely kedvelt sétahelyként szolgált. A 1870-es évekre neoreneszánsz épületsort építettek a sétány mentén, ezzel a sétahely a mai szélességére szűkült. A Vigadó tértől északra kettős fasor húzódott, amely seprűszerű kinézetével a korabeli karikatúrák témájául is szolgált.

A főúri paloták után nagy szállodák épültek a Duna-parton, ezek előtt alakult ki az új sétatér kávéházakkal, teraszokkal. A második világháború után elnéptelenedett a korzó, de az 1970-es évektől újra épült a szállodák egy része. 1983-ban – *Wild László* és *Szász Péter* tervei alapján – készült a korzó díszburkolata és fásítása. 1989-ben került a Duna-parti korlátra *Marton László* „Kiskirálylány" című szobra (1990), amely azóta a turisták kedvence lett. A felújításnál kőrisfákat telepítettek a régi hársak helyére, egyre több a virág a lámpákon és a lámpák alatti virágtartókban.

Buchwald Sándor vasbútorgyáros 1890-ben nagy leleménnyel jogot szerzett arra, hogy vas karosszékeket helyezzen el a kiemelt zöldterületeken, így a Duna-parton és a Stefánia úton is. A székek használatáért fizetni kellett, a jegyeket a „Buchwald-nénik" előbb öt, majd három krajcárért árulták. A székek nagyon népszerűek voltak, így később már négy-öt sorban sorakoztak a város pihenőhelyein. A Tanácsköztársaság idején Buchwald engedélyét nem hosszabbították meg, a sétálók a vas karosszékeken ezután már ingyen pihenhettek. A székek nagy része a második világháborúban megsemmisült. A 2000-es évek elején azonban eredeti rajzok és képek alapján újragyártották a jellegzetes fémvázas székeket, így a Duna-korzón ismét láthatjuk azokat.

Az Eötvös tér a Széchenyi István tér felől nézve, szemben a Stein-ház, 1875 körül | Széchenyi István (Ferenc József) tér, szemben a Magyar Tudományos Akadémia, 1875 körül
A Duna-korzó a Vigadó térnél, 1971 körül | A Duna-korzó, háttérben a Budapest Marriott Hotel és az Erzsébet-híd, 2017
Lent: A Kiskirálylány-szobor a japánakáccal (Marton László 1990), 2016

A Duna-korzó déli lezárása tulajdonképpen a Petőfi tér. A tér fásítása 1866-ban zajlott. A teret 1888-ban gyermekjátszóhellyé alakították, és kerítéssel vették körül. A tér későbbi kialakítását 1970-ben *Kecskésné Szabó Ildikó* tervezte. A korzó végén szép ivókút áll (*Wild László* 1983), a Petőfi-szobor előtt, amely *Izsó Miklós* és *Huszár Adolf* alkotása (1882), virágkiültetést láthatunk minden évszakban.

Az Eötvös tér 1879-ben, Eötvös József szobrának (*Huszár Adolf* alkotása) leleplezésekor, kapta nevét. A teret a szoborállítást követő években *id. Pecz Ármin* tervei szerint parkosították. Jelenlegi kialakítása, az Eötvös József szobra előtti virágágy és a volt Fórum Hotel, ma InterContinental végfala közötti burkolt terület *Andor Anikó* és *Finta József* tervei szerint készült.

A Duna-korzó fasora vegyes. A Petőfi térnél megmaradtak a famatuzsálem platánok. Van néhány akác, a fiatalabb fák pedig kőrisek. A fahelyeket műgyantás burkolattal fedték, ami biztosítja a fák fennmaradását. A Kiskirálylány szobrára egy idős japánakác vigyáz.

A VÁROS ÜTŐERE

NAGYKÖRÚT

Budapest, V. és XIII. kerület határán, valamint VI., VII. és VIII. és IX. kerület

A NAGYKÖRÚT NEM HIVATALOS, CSAK INFORMÁLIS ELNEVEZÉS. FÉLKÖRÍVET ALKOT A MARGIT HÍD PESTI HÍDFŐJÉTŐL A PETŐFI HÍD PESTI HÍDFŐJÉIG.

TELJES HOSSZA 4141 MÉTER, SZÉLESSÉGE 45 MÉTER. A 19. SZÁZAD MÁSODIK LEGNAGYOBB VÁROSÉPÍTÉSI ALKOTÁSA VOLT BUDAPESTEN, A VÁROSSZERKEZETBEN MA IS NÉLKÜLÖZHETETLEN FUNKCIÓT TÖLT BE.

1995-BEN TELJES FELÚJÍTÁSON ESETT ÁT, KICSERÉLTÉK AZ ELÖREGEDETT, TÖBB MINT SZÁZÉVES VÍZVEZETÉKET, KORSZERŰSÍTETTÉK A VILLAMOSPÁLYÁT, FELÚJÍTOTTÁK A JÁRDÁK BURKOLATÁT ÉS A KÖRÚTI FASORT IS.

A Nagykörút a Nyugati pályaudvarnál, 2016

Lenin körúti taxiállomás, 1964

A Teréz körút és a Király utca kereszteződése, 1891

Lent: A ledöntött Sztálin-szobor feje a körúton, 1956 | Körúti pillanat, 1962

A Nagykörút a Margit híd pesti hídfőjétől a Petőfi híd pesti hídfőjéig egy félkörívet alkot, keresztülhalad a belső kerületeken, Újlipótváros déli és Lipótváros északi határán, Terézvároson, Erzsébetvároson, Józsefvároson, valamint Ferencvároson. Ezekről a városrészekről kapták nevüket a Nagykörút egyes részei is: Ferenc körút, József körút, Erzsébet körút, Teréz körút, a körutat záró északi Szent István körút eredeti neve pedig 1937-ig Lipót körút volt. A *Nagykörút* a *Kiskörút*hoz hasonlóan nem hivatalos, csak informális elnevezése az útnak.

A Nagykörút teljes hossza a Margit hídtól a Petőfi hídig 4141 méter, teljes szélessége 45 méter. A körút tengerszint feletti legmagasabb pontja a Nyugati pályaudvar előtt van (106,09 m), ettől a ponttól az út nyomvonala mindkét híd irányába egyaránt lejt, legalacsonyabb pontja a Boráros térnél (103,33 m) található. A Nagykörút a Sugárút (mai Andrássy út) kiépítése után a 19. század második legnagyobb városépítési alkotása volt Budapesten, ma is nélkülözhetetlen funkciót betöltve a városszerkezetben. A Nagykörúton 1887-ben a mai Nyugati tér és a Király utca között indult el az első villamosjárat. Ma a körút közepén a 4-es és a 6-os villamosok közlekednek. Ez Európa legforgalmasabb villamosvonala, napi 200 ezer utassal.

Blaha Lujza tér, 1935 | Üllői út – Nagykörút sarok, 1940 | Csúcsforgalom, 1950 | Forgalomirányítás a Nyugati pályaudvarnál, 1951 | Idős fa átültetése a Blaha Lujza téren, 1966
Társaság piros Škodával, 1961 | Körúti cukrászda, 1971 | Padok a Bástya mozinál, 1980-as évek

A leendő útvonal nyomvonalát a természeti adottságok határozták meg. Az egykor itt folyó Duna-ágnak köszönhetően az útvonalat a mélyebben fekvő területeken vezették végig, ezáltal biztosítva a város terveiben szereplő, gravitációs elven működő főgyűjtőcsatorna kiépítésének lehetőségét is a körút alatt. *Reitter Ferenc,* a Közmunkatanács első főmérnöke a mély fekvésű területeket hajózható csatornával szerette volna összekötni, felélesztve az egykori folyóágat. A csatorna végül pénzügyi okok miatt nem valósult meg, a helyén futó közúti nyomvonal azonban véglegesen bekerült a városrendezési tervekbe. 1871-ben a kormány a Körút építéséről törvényjavaslatot fogadott el, végül a Közmunkatanács a Nagykörutat 1896. augusztus 31-én adhatta át. A Nagykörúton az épületek többsége ma is áll, a körút utcaképét az eredeti épületek határozzák meg. Közülük azonban az átalakítások miatt számos épület már nem őrzi eredeti kinézetét. 1994–1995 során teljes felújításon esett át a Nagykörút, kicserélték az elöregedett, több mint százéves vízvezetéket, korszerűsítették a villamospályát, felújították a járdák burkolatát és a fasort. Nyugati ostorfákat telepítettek, ahogyan 1982-ben a budai Margit körúton is.

A BELVÁROS VONALÁN

KISKÖRÚT

Budapest, XI. kerület, 40 614 m²

A KISKÖRÚT KÖRÍVET ALKOT A DEÁK FERENC TÉR ÉS A FŐVÁM TÉR KÖZÖTT.

MÁSFÉL KILOMÉTER HOSSZÚ. SZÉLESSÉGE ÉSZAKON 55 MÉTER, EZ A DÉLI RÉSZÉN 27 MÉTERRE SZŰKÜL.

A VÁMHÁZ KÖRÚT ÉS A MÚZEUM KÖRÚT 2010-BEN, A KÁROLY KÖRÚT 2011-BEN ÚJULT MEG. UTÓBBI KÜLÖNLEGES ZÖLDSÁVOT ÉS KETTŐS FASORT KAPOTT.

A Károly körút 1964-ben és 2017-ben

A Kálvin tér, háttérben a Magyar Nemzeti Múzeum, 1874 és1882 között | Lent: A Károly körút (Károly király út) és a Dob utca sarka, 1936 | Károly körút (Somogyi Béla út), 1947

A Kiskörút Budapest belvárosának egyik fontos útvonala, amely – áthaladva az Astorián és a Kálvin téren – körívet alkot a Deák Ferenc tér és a Fővám tér között. Három útszakasz alkotja: északról délre haladva az V. és VII. kerület határán futó Károly körút, az V. és VIII. kerületet elválasztó Múzeum körút, valamint az V. és IX. kerület határvonalát jelentő Vámház körút. A Kiskörút mintegy 1,5 kilométer hosszú. Az út szélessége az északi részén 55 méter, ami a déli részén 27 méterre szűkül. A Kiskörút részben a Pestet a középkorban védő városfal nyomvonala mentén jött létre.

2009 és 2010 között, a 4-es metró építése során a Vámház körút és a Múzeum körút útburkolata és villamospályája megújult, új kerékpársávokat is kijelöltek. A Vámház körút új fasorát kínai díszkörtefák alkotják. A Károly körút felújítása 2011-ben készült el a Lépték-Terv Tájépítész Iroda (*Fekete Albert* és munkatársai) tervei alapján. A villamos-végállomás végén a vágányok elhúzásával és a forgalmi sávok háromról kettőre csökkentésével kialakult egy középső zöldsáv. A gyeppel fedett zöldsávba kettős fasort ültettek. A kockaformára nyírt gyertyánokból álló fasor közepén szökőkútsort helyeztek el. Az utcabútorok egységes koncepció alapján, egyedi tervek szerint készültek. A díszburkolatban – a Kiskörút további szakaszaihoz és a Kálvin térhez hasonlóan – külön a Kiskörútra kifejlesztett K-köveket láthatunk.

Orosz katonák az Astoriánál, 1945 | Deák Ferenc tér, Anker ház, 1950 | Károly (Tanács) körút, 1956 | Károly (Tanács) körút, üzletsor a Gerlóczy utca és a Bárczy István utca között, 1960 | A fakoronák ápolása, 2017 | Károly körút, 2017

FASORRAL ÖVEZVE

ANDRÁSSY ÚT

Budapest, VI. kerület. A főút ÉK–DNY irányban a Belvárost köti össze a Városligettel.

TÖBBSZÖR VÁLTOZTATOTT NEVET, 1990-TŐL ISMÉT ANDRÁSSY ÚTNAK NEVEZZÜK A KIALAKÍTÁSÁT SZORGALMAZÓ MINISZTERELNÖK IRÁNT TANÚSÍTOTT TISZTELETBŐL.

1883-RA ÉPÜLT KI TELJES HOSSZÁBAN. A NAGYKÖRÚTTAL AZ OKTOGONON TALÁLKOZIK, A TÉR AZ 1873-BAN ITT FELÉPÜLT NÉGY BÉRHÁZ ÉS A KERESZTEZŐ UTAK ÁLTAL ALKOTOTT NYOLCSZÖGRŐL KAPTA A NEVÉT.

BURKOLATA EREDETILEG FAKOCKÁKBÓL ÁLLT, A FORGALMI TERHELÉS MIATT EZT ELŐBB KOCKAKŐ, MAJD ASZFALTBURKOLAT VÁLTOTTA.

FÁSÍTÁSI RENDJE ALAPJÁN AZ ANDRÁSSY ÚT HÁROM SZAKASZRA OSZLIK, JÓVAL TÖBB MINT FÉLEZER FA SZEGÉLYEZI.

Andrássy út, 2016 | Hősök tere, 2016

Andrássy (Sugár) út a 114. és 116. számú épületekkel, 1882 körül | Lent: Az Operaház a Drechsler-palota terasza felől az Andrássy úton, 1900 körül
A Millenniumi földalatti Dózsa György (Aréna) úti állomásának építése, 1895

A mai Andrássy út a Fővárosi Közmunkatanács egyik legnagyobb szabású városrendezési elképzelésének eredménye. 1870-ben határoztak el, ekkor jelenítették meg a szabályozási terven. Korábbi nevei: 1768-tól Ellbogengasse (Könyök utca) a Bajcsy-Zsilinszky út és a Dalszínház utca között, az 1830-as évektől egy része Schiffmannsplatz (Hajós tér), később Herminenplatz (Hermina tér), az 1840-es években a Hajós utca és a Liszt Ferenc tér között Maurergasse (Kőmíves utca). A teljes hosszában történő kiépítést követően 1883-tól a Sugárút (Radialstrasse) nevet viselte, majd 1886-tól a kialakítást szorgalmazó miniszterelnök, gróf Andrássy Gyula halála után, iránta tanúsított tiszteletből Andrássy útra keresztelték. A „szocialista" időszak alatt 1950-től Sztálin út, 1956 októberétől Magyar Ifjúság útja, 1957-től pedig a Népköztársaság útja nevet viselte. 1990-től ismét Andrássy útnak nevezzük. Az út egésze 2002 óta világörökségi védelmet élvez.

Pest városa a 19. század második felében lendületesen fejlődött, a belvárosi magterületek az egykori városhatárt – amely a mai Kiskörút mentén húzódott – jelentősen átlépve a Városliget irányába terjeszkedtek. Terézváros fő ütőere ekkoriban a Király utca volt, ez kötötte össze a Belvárost a külső területekkel, keskeny keresztszelvénye

A Kodály körönd (Körönd), 1900-as évek | Lent: Andrássy út, háttérben a Hősök tere, 1907
Szent István-évi felvonulás a Szent Jobbal az Andrássy úton, a Dreschler-palotánál, 1938

miatt azonban a század közepére már nem volt képes a megnövekedett forgalom kiszolgálására. Ráadásul Terézváros zsúfolt beépítettsége elzárta a természetes légáramlásokat, tovább nehezítve az amúgy is egészségtelen és zsúfolt városrész helyzetét. Az első jelentős városrendezési-fejlesztési tervet *Reitter Ferenc*, a Városépítési Igazgatóság középítési osztályvezetője készítette, a magas költségek miatt azonban ezt nem fogadták el. A Kiegyezést követően gróf Andrássy Gyula miniszterelnök vette kezébe a városfejlesztés ügyét, és a problémák orvoslására felvetette egy új sugárút építésének tervét.

Hamarosan a kormány egy újabb nagyszabású ötlettel, a Nagykörút tervével állt a Képviselőház elé. A két grandiózus új út egy akkor még gödörként tátongó, nyolcszögletű téren – a mai Oktogonon – találkozott, így 1873-ban itt készült el az egymást keresztező utak mentén az első látványos új épülettömb, az Oktogont közrefogó négy bérház. Az ebben évben, Bécsben kitört tőzsdekrach miatt azonban az építési munkák lelassultak, majd a válságban tönkrement az egyik banki finanszírozó. A felszámolást követően a Sugárút kivitelezése a Közmunkatanácsra szállt vissza. 1876-ig befejezték az új útpályaszerkezet teljes kivitelezését, és az utat augusztus 20-án ünnepélyes keretek között átadták. A gazdasági válságot követően újabb nagyszabású építkezési hullám vette kezdetét, immáron nem pénzügyi vállalkozókkal, hanem a felső középosztály, illetve az arisztokrácia részvételével, akik főleg a Sugárút külső részén, a villanegyedben építkeztek. A mai Operaház helyén egykor egy kétes hírű

AUTOBUSZ
VÉGÁLLOMÁS

Divatfotó, 1957 | Kislány az Andrássy úton, 1958 | Az Andrássy úti fasor sétánya, 1969

Szemben: Autóbusz végállomás az Andrássy úton, a Hősök terénél, 1938
Andrássy út, 1939 | Május 1-jei felvonulás, 1946 | Locsolás, 1946
Ünnepi felvonulás, 1948 | Zászlóval az Andrássy úton, 1956 | Tankok, 1956

csárda állt, mely sokáig hátráltatta az új díszes Sugárút beépítését, de végül sikerült azt a telket is kisajátítani, így az út utolsó telkét 1885-ben építették be.

Az Andrássy út a beépítési és fásítási rend alapján három szakaszra oszlik. A I. szakasz a Bajcsy-Zsilinszky út – Oktogon közötti terület, üzletek, iroda- és bérházak zárt sorú beépítéssel, 3-4 emeletes épületekkel, a homlokzatokhoz közvetlenül csatlakozó járdával, szervizút és osztott pályatest nélkül. Ezen a szakaszon a fákat a járda úttest felőli oldalán kialakított fahelyekbe ültették, a két oldalon egymással szemben. Az eredeti tervben 150 fahely szerepelt. A II. szakasz az Oktogon és a Körönd közötti terület, zárt sorú beépítéses, 2-3 emeletes palotákkal és bérházakkal kísért osztott útpálya, ahol a házak homlokzata a szervizút járdájával határos. Az épületek melletti járdákon nincsenek fahelyek, az osztott pályatesten azonban a fő nyomvonal és a kétoldali szervizút között széles, kockakővel burkolt sétány fut.

Két oldalán, oldalanként hármas kötésbe ültetett, összesen 206 fából álló fasor fut végig. A III. szakasz a Köröndön és a Hősök tere közötti, előkertes palotákkal és villaépületekkel határolt, szintén osztott pályás út, amelynek kialakítása az előző szakaszéval azonos. Itt is több mint 200 fát, fahelyet terveztek annak idején. Az utat kiemelkedő városépítészeti értékké teszi a kettős fasor, a külső szakasz szervizútja miatti tágasság, és a határoló elegáns villák, paloták, bérházak sokasága.

A Sugárútat a lovak patájának kímélése miatt eredetileg kátránnyal átitatott fakockákkal burkolták, a fő közlekedési sávot szegélyező sétányt és az épületek előtti járdát pedig kockakővel rakták ki. Később ezeket a forgalom változása és a terhelés növekedése miatt többször cserélték terméskő és aszfaltburkolatra. Az út eredeti fasorát platánokból ültették. 1896-ban, a földalatti építési munkálatai során mindössze 23 fát vágtak ki, mivel az alagút résfala még a belső szakaszon is több mint négy méterrel beljebb haladt az akkor 22-23 éves fasor vonalánál. A kivágott fák nagy része a megállók területére esett. 1910-ben a Közmunkatanács elrendelte – a fővárosban a Rákóczi út után másodikként – a teljes útszakasz elektromos villanyvilágításának kiépítését. Az 1920-as évektől már motorizált forgalommal kellett megbirkóznia a területnek.

Az első világháborúban tapasztalható szénhiány miatt a fasori fák nagy részét a lakosság kivágta, csak a Köröndön maradt meg néhány eredeti, 19. századi ültetésű fa. Az újratelepítésre 1920-ban került sor, ekkor a Kiskörút és a Nagykörút között hajdan gömb alakúra metszett ostorfákat telepítettek, az Oktogon és a Hősök tere közötti két szakaszt pedig platánokkal ültették be. A fasor a II. világháborút minimális veszteséggel vészelte át, és a hatvanas évek végéig szépen virított. A hetvenes években a megnövekedett járműforgalom által kibocsátott levegőszennyezés és a fokozott útsózás miatt legyengült platánokat egyre több betegség támadta meg. *Radó Dezső*, a Fővárosi Kertészeti Vállalat egykori igazgatója 1985-ben megjelent *Budapesti parkok és terek* című könyvében ugyanakkor még 562 db platánt és 185 db ostorfát említ az Andrássy úton.

A platánok darabszáma a következő években drasztikusan csökkent, így felmerült a fafaj cseréjének szükségessége. Szakértői és lakossági konzultációk eredményeként az 1990-es évek elején az a döntés született, hogy a növényegészségi problémák miatt kivágásra ítélt platánok helyett kőrisfákat telepítsenek. A külső szakasz dupla platánfasorának cseréje két ütemben valósult meg. 1995-ben egy kisebb szakaszon automata öntözőrendszerrel ellátott magaskőris-fasort ültettek. Tíz évvel később a Köröndön és a Hősök tere közötti szakaszról teljesen eltűntek a 130 éve egyeduralkodó platánok, helyüket 348 darab, speciálisan várostűrésre szelektált magaskőris-fajta, a *Fraxinus excelsior „Westhof's Glorie"* vette át. A kevés, még menthető fiatal platánt nagyobb parkokba, jórészt a Népligetbe ültették át.

Az Andrássy út csomópontjaiban zöldfelületi szempontból két teresedést – Kodály köröndön és Oktogon – érdemes kiemelni. Az út végét a Hősök tere impozáns kialakítása zárja a Városligetnél.

A KODÁLY KÖRÖND A tér az Andrássy úttal együtt készült *Petschauer Gusztáv* tervei alapján, a Felsőerdő sor (északi oldala ma Szinyei Merse utca) és a Sugárút kereszteződésében kialakított kör alakú, reprezentatív térként. A Köröndöt határoló épületek előkertjei előtt körben gépkocsiút vezet. Az épületek előtti járdafelületben nem alakítottak ki fahelyeket, ugyanakkor az utak által határolt negyed cikkelyekben íves határvonalú zöldfelületek találhatók, szélükön összesen 44 fahellyel. Az így kiala-

Gyalogátkelő a Népköztársaság útján, 1971 | Népköztársaság útja, 1980-as évek

Szondy György szobra a Kodály köröndön, 2016 | Andrássy út, 2016 | Ünnepi felvonulás tamburmajorral, 2016

kított térnegyedeken belül öreg platánok és vadgesztenyék adnak hátteret *Zrínyi Miklós, Szondi György, Vak Bottyán* és *Balassi Bálint* szobrának, bizonyítva, hogy megfelelő élettér biztosításával a városi környezetben is életképesek a veterán faegyedek, illetve az olyan érzékenynek tekintett fafajok, mint a platán. 1997-ben *Killer István* tervei szerint ide egy dekoratív növénykiültetés készült jukkákkal, vörös levelű borbolyával, ezüstös évelőkkel.

OKTOGON Nyolcszög alaprajzú tér (nevét is erről kapta). A nyolcszöget az egymást keresztező Andrássy út és Nagykörút, valamint a négy egyforma, a főutakkal 45°-os szöget bezáró bérház járdával határos főhomlokzata adja ki. A bérházak homlokzata előtt egy-egy háromszög alakú zöldfelület alakult ki a közlekedési rendnek megfelelően. Ezeket a felületeket 1999-ig egynyári virágok és tavaszi hagymások díszítették, jelenleg vörös levelű törpeborbolya ad egész évben színfoltot, dekoratív ricinusokkal a közepén. A kis zöld szigeteket nyírt fagyalsövény, illetve alacsony vaskerítés határolja el a közúti felületektől. A tér belső negyedeiben, zöldfelületein nem található fa, ugyanakkor 24 darab fasori fa áll a bérházak előtti járdában kialakított fahelyekbe ültetve.

A LEGHOSSZABB

ÜLLŐI ÚT

Budapest, VIII., IX. és X. kerület határán, valamint XVIII. és XIX. kerület

BUDAPEST LEGHOSSZABB, 15 KM-ES ÚTJA. A KÁLVIN TÉRTŐL INDUL ÉS MINDVÉGIG NYÍLEGYENESEN HALAD EGÉSZEN VECSÉSIG.

AZ ÜLLŐI ÚT FÁSÍTÁSÁRA A KIEGYEZÉS UTÁN KERÜLT SOR.

A II. VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM KOMOLY KÁROKAT OKOZOTT A NÖVÉNYZETBEN, A FASORT AZONBAN 1990-BEN FELÚJÍTOTTÁK.

AZ ÚT MENTÉN FEKVŐ NAGYVÁRAD TERET 1897-BEN PARKOSÍTOTTÁK, ÉS TÖBB ÁTÉPÍTÉS UTÁN NYERTE EL MAI FORMÁJÁT.

Üllői út, Ludovika tér, 2016

A Mária Valéria-telep és a József Attila-lakótelep az Üllői út felől, 1964

Üllői út 33–37., Iparművészeti Múzeum, 1896 körül | Lent: Sétára induló család, 1935

Szemben: Kálvin tér, Danubius kút, háttérbeben a Baross utca és az Üllői út torkolata, 1900
Üllői út 78/B, Pázmány Péter Tudományegyetem (Semmelweis Egyetem) III. sz. Belgyógyászati (Urológiai) Klinika, 1922
Üllői út 34., 1939

Az Üllői út Budapest leghosszabb útja, a Belvárostól a város délkeleti határáig húzódik. A Kálvin térnél kezdődő, Üllő irányába haladó, 15 km hosszú, mindvégig egyenes sugárút Vecsésig tart. A 18. század elején kezdett kiépülni a régi pesti városfal határától. Ebben az időben úgy emlegették, mint „Szolnokra vivő út” vagy „Szolnoki országút”. A külső, Határ út utáni (XIX. és XVIII. kerületi) szakaszt a rendszerváltás előtt Vörös Hadsereg útjának hívták. Érdekesség, hogy a házak számozását minden kerületben újrakezdték, de ma már folyamatosan növekszik az elejétől a végéig. Legidősebb épületei az Erkel utcai kereszteződés környékén találhatók. *Kosztolányi Dezső* „Üllői úti fák” című, 1906-ban írt versében emlékezik meg róla:

Az ég legyen tivéletek,
Üllői-úti fák.
Borítsa lombos fejetek
szagos, virágos fergeteg,
ezer fehér virág.
Ti adtatok kedvet, tusát,
ti voltatok az ifjuság,
Üllői-úti fák.

Másoknak is így nyíljatok,
Üllői-úti fák.
Szívják az édes illatot,
a balzsamost, az altatót
az est óráin át.
Ne lássák a bú ciprusát,
higgyék, örök az ifjuság,
Üllői-úti fák.

Haldoklik a sárgult határ,
Üllői-úti fák.
Nyugszik a kedvem napja már,
a szél búsan dúdolva jár,
s megöl minden csirát.
Hova repül az ifjúság?
Feleljetek, bús lombu fák,
Üllői-úti fák.

GYÓGYSZERTÁR
APOTHECA

A Pázmány Péter Tudományegyetem bombatalálatot kapott épülete az Üllői úton, a Szentkirályi utcánál, 1945 | Az Üllői út és a József körút kereszteződése, 1948
Traktor a Nagyvárad téren, 1956 | Tank az Üllői út és a József körút kereszteződésében, 1956

Szemben: Az Üllői út a Pöttyös utcánál, 1958 | Üllői út, Ludovika (Kun Béla) tér, 1960 | Az Üllői út a József körútnál, 1960-as évek | Forgalomirányítás az Ecseri útnál, 1967
Üllői úti fák, 2016 | Hétköznap az Üllői úton, 2017

Az Üllői út Kálvin tér és Könyves Kálmán körút közötti szakasza alatt fut a 3-as metróvonal nyolc állomáson keresztül. Ezen a szakaszon 1975–1980 között a korábbi villamosforgalmat felszámolták, az útpályát kiszélesítették. A Határ út és a pestszentlőrinci Béke tér között az Üllői úton közlekedik az 50-es villamos. Az úttest a Határ úttól kifelé irányonként másfél sáv szélességű.

Az Üllői út fásítására a kiegyezés utáni fasortelepítésekkor került sor. A város többi fasorához hasonlóan az Üllői úti fák is komoly sérüléseket szenvedtek a II. világháború, illetve az 1956-os harcok során. A fasor a 3-as metróvonal építésének köszönhette újjászületését. A Nagykörút és a Nagyvárad tér között a villamospályát ekkor számolták fel. Az út mindkét oldalán, a járda menti zöldsávban nyugati ostorfákból (*Celtis occidentalis*) telepített fasort a FŐKERT. A fasort az 1990-es években újították fel.

A XVIII. kerületben, a Pozsonyi utcát és Béke teret összekötő szakasz bal oldalán végig jegenyék voltak. Ezt a korszakot őrzi a Béke tér után fennmaradt három idős példány. A többi jegenyét 1972–1973-ban jóval kisebb méretű gömbjuharokra cserélték, amelyek a Határ úttól a Béke térig húzódó zöldsávban állnak.

Az Üllői út és Ferenc körút találkozásánál 1956-ban több ház súlyosan megrongálódott. Helyükön az 1960-as években felépült a Lottóház, amely előtt egy kisebb tér alakult ki. Az 1970-es években a FŐKERT a Hőgyes Endre utca sarkára csobogót és pihenőkertet tervezett. A kiemelt ágyások sokáig virággal voltak beültetve, majd egy magról kelt ecetfa uralta a teret.

A Nagyvárad tér az Üllői út, a Haller utca és az Orczy út találkozásánál, az Üllői út két oldalán terül el. Korábban a híres anatómusprofesszor, *Mihalkovics Géza* után Mihalkovics térnek hívták. 1897-ben parkosították, majd több átépítés után nyerte el mai formáját. 1982 óta *Pierre Székely* békegalambszobra díszíti az egyetem előtti teret. A Szent István-kórház előtti parkos terület viszonylag nyugodt pihenőhely változatos növényzettel, amelyet vadgesztenyék, bálványfák, platánok, tiszafák, borókák, feketefenyők, berkenyék és néhány tulipánfa alkotnak.

IV.
TOVÁBBI ZÖLDTERÜLETEK

GENERÁCIÓKON KERESZTÜL

LAKÓTELEPI ZÖLDFELÜLETEK

Budapest

A 22 BUDAPESTI LAKÓTELEP ZÖLDFELÜLETEI ALKOTJÁK A FŐVÁROS ZÖLDTERÜLETÉNEK TÖBB MINT FELÉT.

AZ 1970-ES ÉVEKIG A LAKÓKERTI NÖVÉNYALKALMAZÁS VOLT A JELLEMZŐ, KÉSŐBB ERDŐSZERŰ NÖVÉNYTELEPÍTÉST ALKALMAZTAK. A KORAI LAKÓTELEPEKEN A LEGÖSSZEFÜGGŐBBEK A ZÖLDTERÜLETEK, A KÉSŐBBI ÉPÜLETELHELYEZÉSI MEGOLDÁSOK EGYRE KEVÉSBÉ KEDVEZNEK AZ ÖSSZEFÜGGŐ ZÖLDTERÜLETEK KIALAKULÁSÁNAK.

IDEÁLIS ESETEKBEN MÁR-MÁR KÖZPARKNAK TEKINTHETŐ, NAGYOBB, EGYBEFÜGGŐ ZÖLDFELÜLETEK ALAKULTAK KI A LAKÓTELEPEKEN, IDESOROLHATÓ PÉLDÁUL A KELENFÖLDI LAKÓTELEP BIKÁS PARKJA.

Fiastyúk (Thälmann) utcai lakótelep, Tahi utca, játszótér a Rákos-patak partjánál, 1960-as évek közepe

Nyári hűsölés a Vizafogó lakótelepen, 1970-es évek

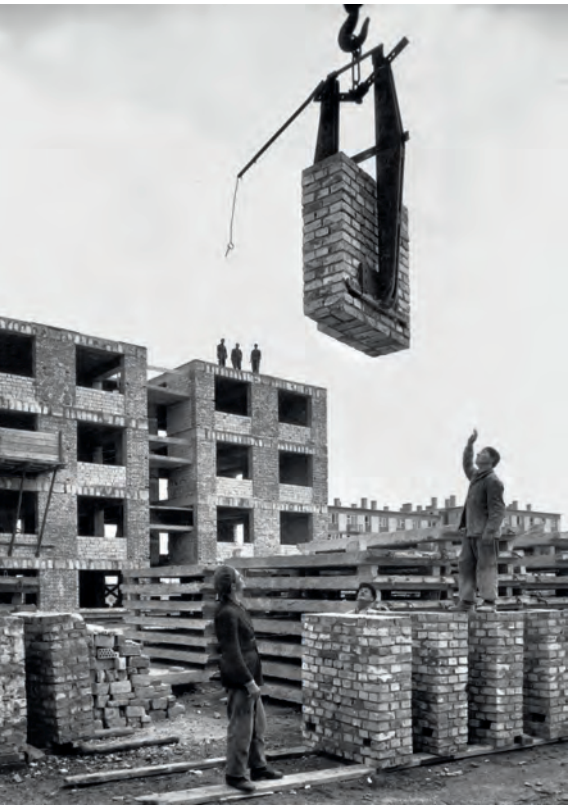

Balra: József Attila-lakótelep, 1959 | Fent: Thälmann utcai lakótelep, 1964 Lent: Lakatos úti lakótelep, 1975

Szemben:
Óbudai kísérleti lakótelep, faültetés, 1968
József Attila-lakótelep, 1968
Jövő generáció, 1974
Kőbánya-Újhegyi lakótelep, társadalmi munkában épül a Szocialista Brigádok Parkja a bányató mellett, 1977
Kelenföldi lakótelep, Bikás park, 1981
Kelenföldi lakótelep, csemeték metszése, 1981
Békásmegyeri lakótelep, 1989

Az 1950-es évektől az 1980-as évekig felépült huszonkét budapesti lakótelep zöldfelületei a fővárosi zöldfelületek több mint felét teszik ki. A lakótelepi zöldfelületek kiépítését és fenntartását 1989-ig a FŐKERT látta el, azóta ez az egyes önkormányzatok feladatkörébe tartozik.

1953–1954-ben épült fel az első fővárosi lakótelep első szakasza a XIII. kerületi Béke úton (mai Lehel út). A házak először hagyományos technológiával, később blokkos módszerrel, majd az 1960-as évek második felétől házgyári panellel épültek. Az 1950-es és 1960-as években a lakótelepekhez tartozó zöldfelületekre a lakókerti léptékű növényalkalmazás volt jellemző. Az 1970-es évektől a lakótelep-építészetben bekövetkező léptékváltás miatt, a zöldfelületek kialakítása is megváltozott, viszonylag homogén fajösszetételű, az építészeti kialakítás léptékéhez és ritmusához illeszkedő „erdőszerű" növénytelepítéseket alkalmaztak. Ebben a korszakban terjedt el a terepplasztikával történő lehatárolás is, amelyet gyakran fás növénytelepítéssel együtt alkalmaztak. Az 1980-as években az egyébként is rendelkezésre álló közművesítést kihasználva egyre intenzívebben építették be ezeket a területeket. Ennek hatására romlott a lakótelepek zöldfelületi ellátottsága.

Az ötvenes évek elején épült keretes és sávos elrendezésű lakótelepek, illetve az 1970-es években jellemző rostos, illetve vonalra szerkesztett épületelhelyezések kevésbé kedveznek az összefüggő zöldfelületek kialakulásának. Az 1950-es évek végére és az 1960-as évekre a bokrokba csoportosított épületek a jellemzők, így a zöldterületek ezeken a helyeken összefüggőbbek. A zöldfelületek töredezettsége szempontjából az 1980-as években épült lakótelepek mutatják a legrosszabb értékeket.

Megfelelő tervezéssel és jó elrendezésű zöldfelületek kialakításával a lakótelepeken élő embertömegek is élvezhetik a játszóterek, sportpályák, pihenőhelyek előnyeit. Különösen ideális esetekben már-már közparknak tekinthető, nagyobb, egybefüggő zöldfelületek alakultak ki a lakótelepeken, idesorolható a Kelenföldi lakótelep Bikás parkja (*Mester Jenő*, 1981) és a Vörösvári úti lakótelep intenzív terepplasztikákkal kialakított, Holdudvarnak nevezett játszótere (*Andor Domokosné*). Más nagyobb lakótelepeken központi sétálóutcát alakítottak ki. Jó példa erre a Békásmegyeri és a Csepeli lakótelep.

VÉDETT ÉRTÉKEK

TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

Budapest

A FŐKERT 36 KÜLÖNÁLLÓ HELYSZÍNEN, 840 HEKTÁRON, ZÖMMEL AZ EMBEREK ÁLTAL MEGHÓDÍTOTT TÁJON BELÜL ŐRZI A TERMÉSZETES ÉLŐHELYEK UTOLSÓ MEGMARADT FOLTJAIT, VÉGZI BUDAPEST HELYI JELENTŐSÉGŰ, VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEINEK FENNTARTÁSÁT.

A VÉDETT TERÜLETEK ÉS AZ EGYEDI ÉRTÉKEKET MAGUKBA FOGLALÓ TERMÉSZETI EMLÉKEK ÖSSZESEN TÖBB MINT 200 MADÁR- ÉS KÖZEL 150 VÉDETT NÖVÉNYFAJ OTTHONÁT JELENTIK, AMI EGY HAZAI NEMZETI PARKKAL ÖSSZEHASONLÍTVA IS JELENTŐSNEK NEVEZHETŐ.

Kis-Háros-szigeti tőkés réce | Leánykökörcsin

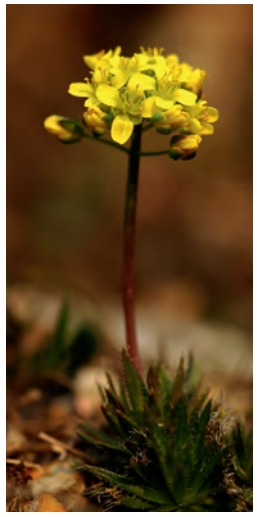

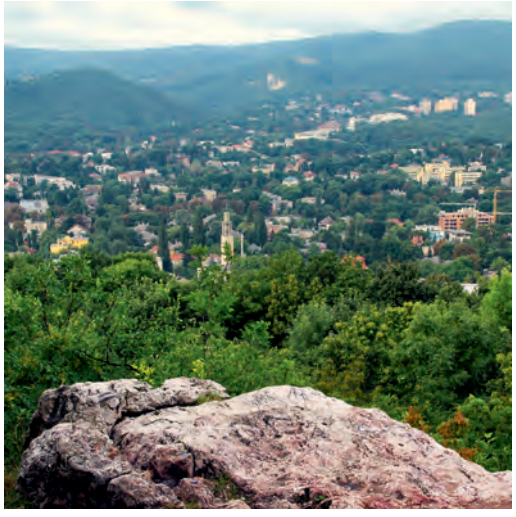

Apáthy-szikla | Kövér daravirág | Téltemető | Apáthy-szikla
Balogh Ádám-szikla | Piros madárbirs | Karvaly a Csillagvölgyi útról

Kardoslepke

Hazánk természeti értékei az európai kontinensen belül egyedülállóak, amit az is bizonyít, hogy Magyarország teljes területe egy különálló életföldrajzi zónában, a pannon biogeográfiai régióban található. Ennek jellegzetessége a tájak mozaikossága, sokszínűsége és a hozzájuk kötődő élővilág fajgazdagsága. Ebből a különleges élőhelyegyüttesből őriz 36 különálló helyszínen egy-egy szeletet a főváros, amelynek kezelése és a jövő társadalma számára történő megőrzése társaságunk feladata.

A FŐKERT Nonprofit Zrt. a fővárosi zöldfelületi rendszerbe tartozó zöldterületek és zöldfelületek védelméről, használatáról, fenntartásáról és fejlesztéséről szóló 10/2005. (III. 8.) Főv. Kgy. rendelet alapján jelenleg összesen 840 hektáron végzi Budapest helyi jelentőségű védett természeti értékeinek fenntartását.

E felelősségteljes munka különleges szerepet tölt be a Társaságon belül. A különféle helyszíneken ugyanis olyan értékek találhatók, amelyek zömmel az emberek által meghódított tájon belül őrzik a természetes élőhelyek utolsó megmaradt foltjait. Itt nem a mesterségesen létrehozott, épített zöldfelületi egységet kell fenntartani,

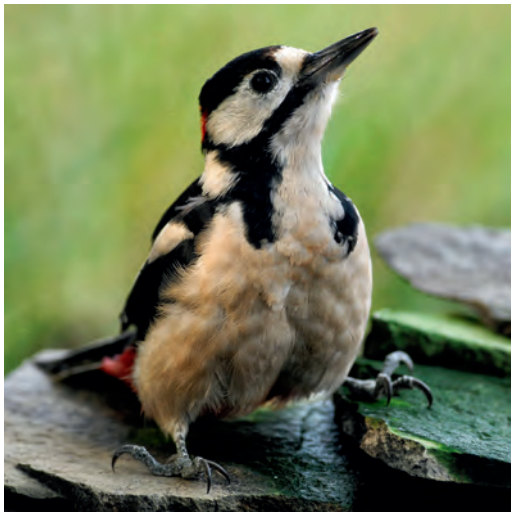
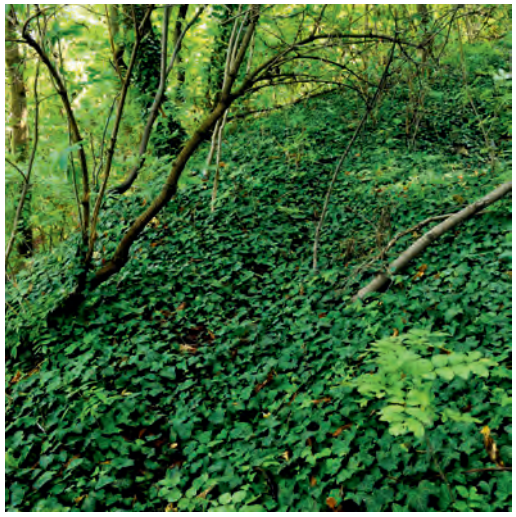

Nagy fakopáncs | Csillagvölgy | Énekes rigó
Denevér utcai gyepfolt | Borzas szulák | Leánykökörcsin | Fácános
Csúszka | Nagy ezerjófű | Nagyvirágú gyíkfű | Lepketapló

hanem az urbanizálódott környezetben kell megóvni az emberektől függetlenül kialakult őshonos flóra és fauna fragmentumait a külső hatásoktól. Mindezt úgy, hogy egyúttal biztosítsuk a szabadon látogatható értékek bejárhatóságát, megismerését, és alkalmassá tegyük azokat a környezeti nevelési programok számára, ezzel is növelve a jövő társadalmának környezettudatosságát.

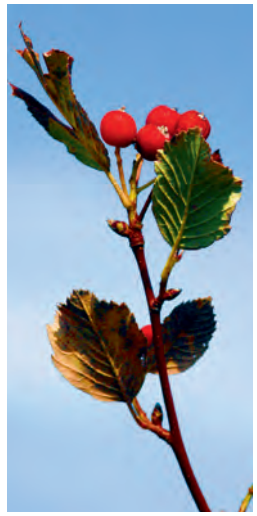
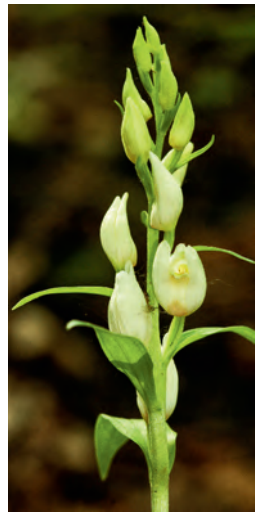

Fazekas-hegyi kőfejtő | Széncinege | Felsőrákosi-rétek, kornistárnicsos rét
Kornistárnics | Mocsári nőszőfű | Ferenc-hegy | Budai berkenye | Fehér madársisak

A védett területek és az egyedi értékeket magukba foglaló természeti emlékek összesen több mint 200 madár- és közel 150 védett növényfaj otthonát jelentik, ami egy hazai nemzeti parkkal összehasonlítva is jelentősnek nevezhető. Közöttük a hazai természetvédelem zászlósfajainak tekinthetők fajok is megtalálhatók. Ilyen például a pókbangó *(Ophrys sphegodes)* nevű orchidea vagy a szintén fokozottan védett füleskuvik *(Otus scops)*, a bölömbika *(Botaurus stellaris)* és a pannon gyík *(Ablepharus kitaibelii fitzingeri)*. Ezek országos viszonylatban is ritkaságnak számítanak, ezért megőrzésük a fővárosban kiemelten fontos feladatunk.

A feladat ellátásához komplex tudásra és hosszú távú tervezésre van szükség, mert ezek az élőhelyek szinte kivétel nélkül nagyon érzékenyek a külső hatásokra. A kezelések módját, technológiáját, időbeliségét igen körültekintően kell meghatározni, ugyanis az állapotok megőrzéséért, illetve javításáért tett erőfeszítések akár károkat is okozhatnának. A FŐKERT Nonprofit Zrt. illetékes szakemberei mindent megtesznek azért, hogy ez ne fordulhasson elő. Mindezt jól bizonyítja, hogy a kezelésünkben álló, helyi védettségű természeti értékeken fokozatosan csökken az őshonos flórára közvetlen veszélyt jelentő tájidegen növények kiterjedése, ezzel szemben több helyen is növekedésnek indultak a védett fajok állományai. Utóbbira jó példa az Újpesten található Homoktövis természetvédelmi terület, ahol a több mint egy évtizede megkezdett, civil szervezetekkel közösen végrehajtott élőhelykezelések megsokszorozták többek között a ritka homoki kocsord *(Peucedanum arenarium)*, homoki fátyolvirág *(Gypsophila fastigiata)* és báránypirosító *(Alkanna tinctoria)* állományait.

Eredményeink a főváros természetvédelmében kézzelfoghatók és szemmel láthatók. Így közvetlenül járulunk hozzá őshonos élővilágunk megőrzéséhez, geológiai értékeink védelméhez. A várost élhetőbbé és szerethetőbbé tesszük lakói és vendégei számára. A közel ezerhektáros természetes és természetközeli zöldterület, a kezelésünkbe tartozó védett fák és gyűjteményes kertek egytől egyik a főváros ékességei.

Homoktövis: acélszínű csüngőlepke | Csikófark | A terület névadója, a homoktövis cserje | Kutyatej szender hernyója | Homoki varjúháj
Kis-Háros-sziget | Ártéri erdő | Kis-Háros-sziget | Csillagőszirózsa a Kis-Sváb-hegyen | A Kis-Sváb-hegy védett területének látképe a Sas-hegy felől
Sárga len | Kőérberki szikes rét | Héjakút mácsonya | Mocsári kosbor | Magyar sóvirág
Merzse-mocsár | Kardos madársisak | Őszi kikerics | Kis őrgébics | A Merzse-mocsár új toronylese ősszel
Mocsáros-dűlő | A jobb állapotú nedves réteket jelző gyíkhagyma | Naplás-tó | A struccharaszt egyetlen hazai síkvidéki előfordulása a Naplás-tó | A fokozottan védett törpegém

Ördög-orom, kőfejtő | Apolló-lepke | Törpe mandula | Dankasirály a Palotai-szigetről | A Palotai-sziget ártéri erdeje
Törpe nőszirom | Róka-hegy, felső bányaudvar | A fokozottan védett nagy patkósorrú denevér | Szikla a Róka-hegyen | Vetővirág
Rupp-hegyi sétaút | Bíboros kosbor | Tarka imola | Fürtös homokliliom | Hazánk egyik legnagyobb virágú orchideája, a gérbics
Soroksári Botanikus Kert, lilaakác | Bimbós fehér zászpa | Mocsári nőszirom | Virágzó fehér zászpa | Északi galaj
Tétényi-fennsík | Fekete kökörcsin | Homoki kikerics | Fehéres csüdfű | Sömörös kosbor

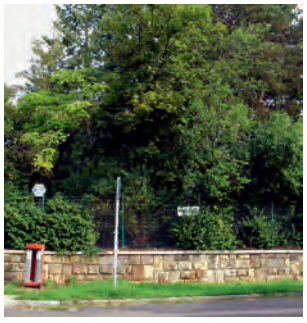

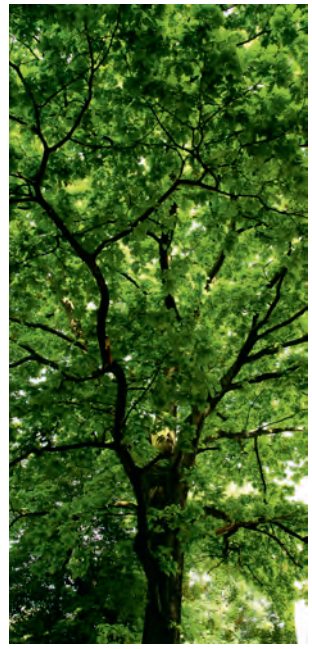

Turjános | Egerészölyv | Konkoly | A Budai Arborétum felső részének épülete az 1800-as években épült | Vízinövény-bemutató a Budai Arborétumban
Mihályfi Ernő kertje | Péceli úti kert | Bécsi kapu tér 8. | A belső udvaron található a védett szőlőtőke | A Felhő utcai hegyi mamutfenyő magassága meghaladja a 15 métert
A Hangya utcai feketefenyő 15 méter magas | A libanoni cédrus törzskörmérete 2 méter | Eötvös utcai kocsánytalan tölgy
Lóránt úti korai juhar | A Mártonfa utcai eperfa Budapest egyik legtekintélyesebb méretekkel rendelkező fája | Védettséget jelző tábla | Az Olimpiai emléktölgy több mint 70 éves

JÖVŐKÉP

A FŐKERT Nonprofit Zrt. küldetésének tartja Budapest „szebb, élhetőbb és fenntartható” környezetének megteremtéséhez való tevékeny hozzájárulását, a kezelésére bízott fővárosi zöldfelületek mind minőségben, mind értékben való fenntartását, fejlesztését. Kiemelt fontossággal bír számunkra a fővárosi zöldfelületek felkészítése, átalakítása a klímaváltozás hatásaira, továbbá a biodiverzitás növelése, a lakosság környezettudatosságra nevelése. Ennek eléréséhez szorgalmazzuk egységes fővárosi és kerületi zöldfelület-gazdálkodási koncepció létrehozását, a megfelelő jogszabályi és financiális háttérrel. Emellett növelni szeretnénk az egy főre jutó fővárosi zöldfelületek nagyságát.

A FŐKERT Nonprofit Zrt. nemzetközi szinten is elismert szaktudással rendelkezik a klímaváltozás hatásaira kidolgozott zöldfelület-fenntartási módszerek kidolgozásáról, adaptációjáról. Továbbra is együttműködik a zöldfelület-gazdálkodást érintő fejlesztésekben, innovációs kutatásokban a külföldi kutatókkal, egyetemekkel, szakcégekkel.

Rövidesen befejeződik a Társaságunk által fenntartott területek zöldkataszteri rendszerének teljes körű felmérése, valamint elkészül a zöldvagyon valós értékét tartalmazó adatbázisa, így vállalatunk naprakész információkkal bír a rábízott zöldvagyon állapotáról, az elvégzendő feladatokról. A jövőben hozzáférést biztosítunk az általunk fejlesztett és üzemeltetett Fakataszter és Zöldkataszter programhoz, melynek segítségével folyamatosan nyomon követhető Budapest kiemelt fasorainak, favagyonának, illetve zöldvagyonának alakulása.

Termesztőtelepünk rövidesen várható korszerűsítése révén növeljük piaci részesedésünket, de elsődleges célunk a közszolgáltatás részére termelt növényanyag magas minőségének biztosítása. Komposztelepünk kezelendő hulladékmennyiségének növelésével nőhet a bevételünk. A tudatos kommunikáció és ismeretterjesztés révén a kész komposztra is egyre nagyobb igény jelentkezhet. Továbbra is törekszünk a kiemelt közcélú zöldterületek folyamatos megújítására az élő és élettelen parkalkotók tekintetében egyaránt.

Európában jellemző tendenciaként figyelhető meg a zöldfelületek-, valamint a fenntartásukra fordítható összegek fokozatos csökkenése. Ennek a folyamatnak a megállítására, a tendencia ellenkező irányúvá tételére indult Európa különböző országaiban a Green City mozgalom, melynek európai szintű koordinálását az ELCA (Európai Kertépítő Szövetség) vállalta magára. A nemzetközi szervezetben, melynek a FŐKERT Nonprofit Zrt. is teljes jogú tagja, bizonyítani szeretnénk, hogy a zöldfelületek fejlesztése nem haszontalan, hanem gazdaságilag is megtérülő beruházás. Céljaink között szerepel a települések visszakapcsolása az ökoszisztémába, azaz élhetőbb és fenntarthatóbb városok létrehozása. Továbbá el szeretnénk érni, hogy a felhalmozott elméleti tudást a lehető legrövidebb időn belül bevezessük a gyakorlatba.

A Fővárosi Kertészet első 150 évét minden bizonnyal újabb izgalmas és innovatív időszak követi, hiszen a városi zöldterületek, parkok és fasorok egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a mindennapjainkban. Vélhetően egyre inkább így lesz ez a jövőben is, de azt már egy másik könyv fogja bemutatni...

IRODALOMJEGYZÉK

- Bakay Eszter: *Retroterek, retroparkok*. TERC Kft., Budapest, 2013.
- Bercsek Péter: *Részletek a Margitsziget történetéhez*. Szakmai emlékirat. Budapest, 2013.
- Csepely-Knorr Luca: *Budapest közparképítészetének története a kiegyezéstől az első világháborúig*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2016.
- Csernus Lukács Lajos – Triff Viktor – Zsigmond János: *Budapesti temetők*. Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, Budapest, 1999.
- Dobó, István: Urban forestry. Park forestry management in Budapest. In: *Urban forestry. Multiple-use of town forests in international comparison. 1st Forum on Urban Forestry Wuppertal*. Ed. by Krott, M. – Nilsson, K. Erdészeti Tudományos Intézet, Budapest, 1998. 127–136.
- Erdősné Györffy Márta: *Kiadatlan jegyzetek*. Kézirat.
- Feneketlen tó – Mőcsényi esszék 3. In: *Építészfórum*. http://epiteszforum.hu/feneketlen-to-mocsenyi-esszek-3
- Gál Éva: *Margitsziget*. Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, Budapest, 2000.
- *A Főváros Közmű- és Mélyépítési Főigazgatóság Évkönyve*. Szerk. Giltner Andor. Mezőgazdasági Könyvkiadó. Budapest, 1970.
- Gombos Zoltán: *Régi kertek Pesten és Budán*. Natura, Budapest, 1974.
- Kanczlerné Veréb Mária: *Budapesti lakótelepek és lakóparkok szabadtereinek elemzése a második világháborútól napjainkig*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Urbanista szakmérnöki képzés, Budapest, 2012.
- Karlócainé Bakay Eszter: *Lakótelepek szabadtérépítészete 1945–1990 között Budapest példáján*. Doktori értekezés. Budapest, 2012.
- *A Fővárosi Kertészet száz éve*. Szerk. Kiácz György. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1967.
- *A zöldfelületek fenntartása*. Szerk. Kiácz György. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- Kiácz György: Budapest zöldterület-gazdálkodásának gondjairól. In: *Városépítés*, 21. évf. 1984. 1. sz. 32–34.
- Kiss E. Gusztáv: A Budavári Palota zöldterület rendezése. In: *Műszaki tervezés*, 2. évf. 1962. 5. sz. 16–17.
- Kolundzsija Gábor: *A rakodópart kövei*. http://epiteszforum.hu/a-rakodopart-kovei1
- Komlósné Hlatky Katalin: *Budapesti zöldkalauz*, Magyar Almanach, Budapest, 2001.
- M. Szilágyi Kinga – Kanczlerné Veréb Mária: A Városliget 200 éve – térszerkezeti és parkhasználati változások egy városi park életében. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*, 2014. 33. sz. 20–45.
- Magyar Erzsébet: Budapest parkjai és közönségük: 1870–1918. In: *Urbs – Magyar várostörténeti évkönyv*, 4. évf. 2009. 227–255.
- Magyar Erzsébet: Budapest parkjai, 1870–1918. A szisztematikus városi zöldterület-politika megjelenése. In: *Korall*, 14. évf. 2013. 53. sz. 89–117.
- Magyar Károly: *Tóth Árpád sétány*. http://budavar.btk.mta.hu/hu/utcak-terek-epuletek/toth-arpad-setany.html
- *Tájékoztató a Fővárosi Kertészeti Vállalatról*. Szerk. Nedeczky János. Fővárosi Kertészeti Vállalat, Budapest, 1978.
- Pápai Veronika – Biró Borbála: *Ökologikus zöldfelületek városi alkalmazása*. FŐKERT Nonprofit Zrt., Budapest, 2016.
- Preisich Gábor: *Budapest városépítésének története 1945–1990*. Műszaki Könyvkiadó Kft., Budapest, 1998.
- Radó Dezső: *125 éves a Főváros Kertészete (1867–1992)*. Kiadatlan kézirat, Budapest, 1992.
- Radó Dezső: *Budapesti parkok és terek*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1985.
- Radó Dezső: *Zöldfelület-gazdálkodás*. Építésügyi Tájékoztatási Központ, Budapest, 1988.
- Szaller Vilmos: *Az Andrássy út*. Budapest, 2010. (Kézirat)
- Szaller Vilmos: *Városi fasorok múltja és jelene Budapesten*. 2014. (Kézirat)
- Török András: *A Szabadság tér Budapesten*. Budapest, 2016.
- Varga Máté: *Duna-szabályozás és rakpartok, 1870. A rakpartok építésének története*. http://budapestcity.org/02-tortenet/1870-a-duna-szabalyozasa/dunaszabalyozas-es-rakpartok-hu.htm (megtekintés dátuma: 2016. 11. 28.)
- www.egykor.hu
- www.fortepan.hu
- www.kozterkep.hu
- www.taj-kert.blog.hu
- www.zoldkalauz.hu

...EZ A FORTEPAN-KÉP MÁR NEM FÉRT BELE A KÖNYVBE...

A FŐKERT, A SZERZŐK, A SZERKESZTŐK, A TERVEZŐ ÉS A MUNKATÁRSAK KÖSZÖNETÜKET FEJEZIK KI A 2017-BEN HÉTÉVES FORTEPAN ONLINE FOTÓARCHÍVUMNAK – NÉLKÜLE EZ A KÖTET ALIGHA LEHETNE ILYEN TARTALMAS...

Ha Ön anyagilag vagy fotókkal támogatni szeretné a képes nemzeti emlékezet építését, írjon a honlapon megadott címre: www.fortepan.hu

FŐKERT
MZD-182
MZD-183
MCY-758
KXT-066
LDT-150
PAE-694
KHH-261
LYHP-711

FŐKERT

FŐVÁROSI KERTÉSZETI NONPROFIT ZRT.

BUDAPEST